

ДИРЕКТОР

проф. д.ик.н. Стоян Денчев

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Главен редактор

проф. д-р Лъчезар Георгиев

проф. д-р Пламен Легкоступ

проф. д-р Иван Стоянов

проф. д-р Кристина Върбанова-Денчева

доц. д-р Стефан Коларов

Консултант

Иван Иванов

Технически редактор

Райна Карабоева

Коректор

Цветанка Рашкова

ISSN 1310-4624



5000 Велико Търново
ул. „Теодосий Търновски“ № 2,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“



1784 София
бул. „Цариградско шосе“ № 119
Университет по библиотекознание и
информационни технологии



ИЗДАТЕЛ

НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА КНИГАТА

ГОДИНА XV, № 3-4, 2013

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ
И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

СЪДЪРЖАНИЕ

Проф. д-р Лъчезар Георгиев, гл.ас. д-р Стела
В. Георгиева. ИЗДАТЕЛСКАТА И ПЕЧАТАРСКАТА
ДЕЙНОСТ НА ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ МЕЖДУ
1868–1878 г. В МЕМОАРНО-ДОКУМЕНТАЛНИ
И КНИГОВЕДСКИ ИЗТОЧНИЦИ 3

ИЗ АКАДЕМИЧЕСКОТО СЛОВО НА
ПРОФ. Д.П.Н. АЛЕКСАНДРА КУМАНОВА 22

д-р Диана Стоянова. ЗНАНИЕВИ КОМПОНЕНТИ
НА НЕСТИНАРСКАТА ОБРЕДНОСТ –
СЪВРЕМЕННА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ 27

Георги Н. Николов. „СВОБОДА И ПРАВДА“ 32

Проф. д.п.н. Александра Куманова.
VERBA MAGISTRI
Пролегомена към ризома на библиосферата 36

Андреа Пандулис, Мартина Караджинаова.
„ОТВОРЕТЕ И ПРОСТЕТЕ“ 49

Проф. д.п.н. Александра Куманова. СИНОПСИС
НА МЕНИДЖМЪНТА, МАРКЕТИНГА,
ПРАВОТО И ПЕДАГОГИКАТА НА
БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННАТА
ДЕЙНОСТ 53

Никола Бенин. „НА БРЕГА НА ЛИСАБОН“
ОТ ЛЪЧЕЗАР ГЕОРГИЕВ
И/ИЛИ ПРЕБИВАВАНЕ В ПРОСТРАНСТВОТО
НА ЕДИН КУЛТУРЕН СВЯТ 59

Полина Симова. ПАНОРАМА НА БЪЛГАРСКИЯ
НАЦИОНАЛЕН ЛИТЕРАТУРЕН КОСМОС 63



КЪМ ЧИТАТЕЛИТЕ

Настоящия брой на списание *Издател* излиза със закъснение, но пък никак неочаквано съвпада с две значими събития в културната панорама на пролет 2014-та. И независимо от обстоятелството, че в обединената книжка 3-4 от предходната 2013 г. се наложи да се включат и по-ранни културни прояви, то на преден план, пък и закономерно, в броя влизат изпреварващи поредната годишна текстовете. При това пред 2014 г. списание „Издател“ навършва двадесет години от своето основаване!

Едно блестящо международно събитие в сферата на детското книгоиздаване прикова вниманието ни между 7 и 9 май 2014 г., когато в Сливен се проведе XVI национален фестивал на детската книга. Великолепно организираната под вещото мениджърство на д-р Росица Петрова – директор на Регионална библиотека „Сава Доброплодни“, крупната културна проява бе съпроводена с множество инициативи, които оживиха и подмладиха града. Участия на детски вокални и танцови групи от страната, щандове за детска книжнина от най-значимите наши издателства, голям концерт в залата на сливения театър, и най-впечатляващото – международната научна кръгла маса „Децата и четенето – между традиционната и електронната книга“, подкрепена с публикация на едноименния отлично оформен сборник с докладите на участниците, при това на български и английски език, придадоха солиден характер на фестивала. В заседанията участва и вицепрезидентът Маргарита Попова, която също поднесе приветствено слово пред българските и чуждестранните учени. В кръглата маса взеха участие и представители на катедра *Книгоиздаване и библиотечно-информационни дейности* при Великотърновския университет, Университета по библиотекознание и информационни технологии, СУ „Св. Кл. Охридски“, но и учени от Унгария, Турция, Румъния, Сърбия и пр. Проф. д-р Иванка Янкова от УниБИТ даде ценна методическа помощ по координацията на фестивала и научната кръгла маса.

Не може да не сведем смирено глави пред паметта на големия възрожденски писател, издател, мениджър на печатница Любен Каравелов и да открийм 24 април 2014 г., когато Русе отбеляза с голяма юбилейна научна конференция при международно участие 125-годишнината на Регионална библиотека „Любен Каравелов“, 180 години от рождението и 135 години от смъртта на нейния патрон. Г-жа Теодора Евтимова – директор на регионалната русенска библиотека, изнесе пленарния доклад в салона на библиотеката и приветства гостите на в значимия научен форум. Конференцията „Любен Каравелов – писател, публицист, революционер, политик“ се проведе при много добра организация в русения хотел „Теодора Палас“, под патронажа на културния министър, с подкрепата на русенската община и фондация „Васил Левски“. Свои доклади представиха преподаватели от УниБИТ, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и най-вече от катедра *Книгоиздаване и библиотечно-информационни дейности*, от СУ „Св. Кл. Охридски“, Русения университет; експерти от регионални библиотеки и музеи в страната, чуждестранни учени. На 25 април участниците посетиха в Букурещ паметни места, свързани с делото на Любен Каравелов.

Разбира се, не може да отменим и Десетия юбилеен международен симпозиум на Научноизследователски център *Търновска книжовна школа* под надслов „Търновската държава на Духа“, проведен на 17–19 октомври 2013 г. и посветен на 50-годишнината на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, както и на 650 години от успението на преп. Теодосий Търновски, чийто представителен сборник се очаква да излезе от печат през есента на 2014 г. под редакцията на уважавания наш колега проф. д-р Димитър Кенанов, директор на центъра.

В трите изброени събития взе участие със свои доклади и главният редактор на сп. „Издател“.

Редакцията ни се присъединява и към поздравленията за високото академично звание, с което бе удостоена проф. д-р Александра Куманова, редовен и деен наш сътрудник, за което ще прочетете в страниците на настоящия брой.

Издател



ИЗДАТЕЛСКАТА И ПЕЧАТАРСКАТА ДЕЙНОСТ НА ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ МЕЖДУ 1868–1878 Г. В МЕМОАРНО-ДОКУМЕНТАЛНИ И КНИГОВЕДСКИ ИЗТОЧНИЦИ

Проф. д-р Лъчезар Георгиев
Гл. ас. д-р Стела В. Георгиева

На 24 април 2014 г. в Русе юбилейна научна конференция с международно участие отбелязва 125-годишнината на Регионална библиотека „Любен Каравелов”, 180 години от рождението и 135 години от смъртта на нейния патрон. Тук предоставяме фрагменти от изнесения пред научна аудитория доклад, посветен на издателската и печатарската дейност на Любен Каравелов. В настоящата студия, специално за читателите ни, сме акцентирали върху по-важните Каравелови приноси като възрожденски издател и собственик на печатница в Букурещ, Търново и Русе. Разбира се, тук се наложи текстът да бъде допълнен с допълнителна книговедска информация по темата, както и да направим съществени редакционни промени с оглед на спецификата на „Издател” като научно списание за книгата.

Настоящото проучване обобщава и систематизира по-важните книговедски извори, свързани с редакторската, издателската и печатарската дейност на публициста и писателя Любен Каравелов и отнасящи се за времето между 1868–1878 г. Текстът няма претенции за изчерпателност и маркира в едри шрихи по-важни книговедски извори, но същевременно е опит, който изследва нагласите и отношението към видните дейци на националноосвободителното движение, дали своите значими приноси за родното книгопечатане, за развитието на издателските процеси и печатарското дело у нас. Многообразието от библиографски източници по темата наложи фактологията да се съсредоточи върху побрани примери в хронологичен порядък, в които да се съдържа и книговедска информация. Приведени

са и книговедски оценки на изтъкнати наши изследователи на книжовните процеси, отнасящи се до последното десетилетие на Българското възрождане и дейността на Любен Каравелов като творец, публицист, издател и собственик на полиграфическо предприятие. Селектирана е информация върху няколко основни групи: мемоарно-документални извори; изследвания с исторически и литературоведски характер; цяло или частично ориентирани книговедски проучвания; извори от научни сборници с документи с историографска специфика; биографии, публикувани в книги и периодични издания. Тук няма да се спираме цялостно върху данните, съдържаща се в самите периодични издания, редактирани от Л. Каравелов.

Първите писатели, публицисти и учени за Каравеловата издателска и печатарска дейност (до 1918 г.)

Стефан Савов Бобчев е сред първите автори, които непосредствено след Освобождението правят опит да изтъкнат книжовните и издателските приноси на възрожденския писател – в първите две книжки от 1881 г. на пловдивското списание „Наука” излиза неговата статия върху живота и книжовната и издателската дейност на Любен Каравелов¹. По-късно С. С. Бобчев включва тази тема и в студия, обобщаваща приносите на българския периодичен печат за неговата 50-годишнина².

Сред първите, които маркират с похватите на художествено-документалната публицистика темата за Любен Каравелов в самостоятелни издания, е писателят-мемоарист **Захари Стоянов**, при това в годината на Съединението – която за Летописеца е повод за преоценка към цялостната

му личност, дейност, творчески и издателски приноси. През 1885 г. в Пловдив, за деня на българското освобождение 3 март, излиза брошурата „Чърти от живота и писателската дейност на Любен С. Каравелов“, която всъщност е публикация на негова реч, произнесена по повод честването на големия наш възрожденски писател по време на вечеринка, посветена на личността му³. През същата година в София излиза и втора брошура на З. Стоянов в защита на писателя „Любен Каравелов и неговите клеветници“⁴. За издателската и творческата дейност на писателя се споменава накратко и в други съчинения на З. Стоянов, които тук няма да коментираме. Не бива да се пропуска и обстоятелството, че животът и творческата работа на Летописеца на националноосвободителното ни движение е свързан с печатница на съпругата на Л. Каравелов – Наталия, където З. Стоянов печата едни от най-важните си съчинения като втория том от „Записки по българските въстания“ (1887) и „Христо Ботйов“ (1888), редактира и осемтомните съчинения на самия Л. Каравелов, излезли в същата печатница между 1886–1888 г.

През 1895 г. в печатницата на Янко С. Ковачев в София излиза биографията „Васил Левски Дяконът“ от **Стоян Заимов**, написана по повод на откриване на паметника на Апостола в София и издадена от софийския книжар и издател Христо Олчев. Покрай сведенията за революционната дейност на Левски и контактите му с Л. Каравелов и БРЦК в Букурещ, в книгата Стоян Заимов дава информация за отпуснати средства в размер на 6000 лева с цел да се закупи печатница, която тайно да се пренесе в Ловеч и на нея да се печатат „прокламации, бунтовнически брошури и „хвъркати листове“⁵. В бележка Ст. Заимов допълва: „Печатницата била купена (1871), но по нямание възможност тайно да се пренесе в Ловеч, членовете на *привременното правителство в България* решили да се присъедини временно към печатницата на Л. Каравелов.“⁶ Изглежда, тук става дума за купуване на малка печатарска преса и съответния буквен инвентар към нея. За същата малка печатница говори д-р Параскев Ив. Стоянов в книгата си „Градът Ловеч като център на Българския централен революционен комитет, столица на Васил Левски и роден град на поборника Тодор С. Кирков“, като посочва, че тази малка печатница се намира у ловчанина Никола Цветков, с когото Левски е

арестуван в Къкриня, и че е обещана да се предаде „за Ловчанския музей“ заедно с други вещи на Апостола⁷. Пак там П. Стоянов пише, че в писмо от 25 януари 1869 г. Любен Каравелов поздравява в писмо до В. Левски в Ловеч за неговата дейност и му иска помощ за в. „Свобода“, а от своя страна Апостола му праща 50 лири от абонати на изданието⁸. Пак в същата книга Параскев Стоянов отбелязва, че след основаването на „тайния български, революционен комитет“ с участието на В. Левски и Л. Каравелов е прегледан, окончателно редактиран и отпечатан в Каравеловата печатница комитетският устав⁹. Във „Васил Левски Дяконът“ Ст. Заимов също рисува с едри щрихи картината на отпечатването му: „*Олимпий Панов* нареждал (набирал на компасът), *Каравелов* корегирал, *Левски въртял* колелото, *Албрехт* (немец-машинист) управлявал машината и в една зимна нощ уставът бил отпечатан... Делегатите взели по няколко екземпляра от устава и си пожелали „добър път и добро виждане“ (1869 год. 29 декември).“¹⁰ Историкът Александър Бурмов обаче отнася началото на БРЦК към първите дни на април 1870 г.¹¹ Според Николай Генчев „БРЦК в Букурещ се създава през 1869 г. и неговия в. „Свобода“¹²

По-късно, в кн. 2, 1898 г. на биографическото си илюстрирано списание „Поборник-опълченец“ (също излизащо в Русе), **Филип Симидов** започва да публикува от брой в брой в рубриката *Илюстрирани биографии на борците за свободата на днешна България* голяма биографична статия за Любен Каравелов, която, с известни прекъсвания, приключва чак в кн. 5, година втора, 1901 г. (за финал на пространната биография авторът е отбелязал – Ф. С. Декемвр. 1900 г.)¹³.

На редица места в статията си Ф. Симидов преплита с характерния си художествено-публицистичен стил сведения за участието на Любен Каравелов в националноосвободителното движение и неговата издателска дейност, данни за прекъсване и възобновяване работата на печатницата му в Букурещ. Ето само един фрагмент, предаден с едри щрихи от Симидов: „Перото пак заплъще под ръката на Любена, бялото книже са шареше с черно слово, словата са нижеха на редове и пълнеха листове, които са вдигаха от ръцете на работниците и са нареждаха. Работата пак тръгна, печатницата пак захвана да са движи и вестника пак почна да излиза, но не вече в. „Свобода“, а „Независимост“, друг вестник,

нов вестник, който са роди от в. „Свобода”, която **Свобода** беше удушена, убита, отнета, узурпирана за Българите, онази страшна и опасна „**Свобода**”..., която разпинаше българските чорбаджий, плашеше и тровеше турските чиновници, защото стреляше светлина в тъмните кюшета...

Любен вдигна „Независимостта” след „Свободата”, първата беше последователка на втората, защото и тая като първата зазвуча и загърмя в същия глас и със същите удари по всичките посоки към народните изедници – кръвопийци...”¹⁴.

В пространната си биографична статия Ф. Симидов дава сведения относно Каравеловата печатница в Букурещ и подхваща темата за сръбското участие в нейното закупуване, като оневинява издателя на революционния вестник „Свобода” с лични аргументи. Каравелов се обвинява, че „сърбите му купили тайно печатницата, за да може да улови в ръка българското народно дело и да го парализира” и че „той бил уж предал тайно на сръбското правителство комитетската кореспонденция, портретите и др. срещу една завидна сума, а сръбското правителство било дало тази кореспонденция на турското с политически цели, която са изгърси от човала пред очите на смаяния и окован В. Левский в заседателната зала на софийския конак пред извънредната турска комисия. За купуванието на печатницата му ней ставали отзив на казванието на хора приближени при него че тя, печатницата, е била купена с парите, които му е дала жена му Наталия йоще като са биле в Сърбия, че на тази печатница са са прибавени отпосле някои неща и букви от Б. Ц. Революционен комитет, който кроил да пренесе тайно купената му малка печатница и букви в Ловеч за бунтовна цел, но като не можал да стори това, дал я на Л. Каравелов да работи и с нея комитетския вестник в Букурещ. Л. Каравелов не е можал да има в ръцете си големи комитетски суми, за да може да брои от тях една завидна сума за една такава печатница, каквато беше неговата.”¹⁵ В най-ново време въпросът за съдбата на архивата на БРЦК е разгледан от Крумка Шарова в нейна студия, публикувана в два поредни тома през 1993–1994 г. в „Известия на Държавните архиви”¹⁶

В цитираната биографична статия от „Поборник-опълченец” Ф. Симидов разчупва наратива с лични авторски свидетелства на очевидец: „В 1872 г. пишущия тези редове са случих при Л.

Каравелов в Букурещ, когато той яростно викаше, *че му липсват писма от масата и, че трябва да ги е взел някой...* Това беше в пролетта празничен ден... В същия ден са узна, че словослагателя, що бил при Каравелов, някой си Стоян, заминал за Гюргево със сутрешния трен... Веднага са съобщили на Руссенския бунтовен комитет, че Стоян Пенев задигнал някои тайни писма от печатницата на Л. Каравелов и избягал с тях в Руссе.”¹⁷ Според Ф. Симидов, революционният комитет в Русе известява БРЦК и В. Левски издава заповед за убийството на словослагателя Стоян Пенев, преди това словослагател на областния правителствен в. „Дунав” в печатницата на Дунавската област, който е бил изпратен нарочно като таен агент на османската полиция, за да се внедри в Каравеловата печатница и открадне част от революционните комитетски документи¹⁸.

По-нататък Ф. Симидов дава сведения и за започналото да излиза през 1875 г. в Букурещ списание „Знание”: „Л. Каравелов като са оттегли от бунтовното дело, почна да излиза в. „Знание”, който беше не бунтовен, а чисто литературен вестник, който са допускаше от турците да влиза в България. От минуването на руските войски в България в 1877/78 г., той мина в отечеството си, и ходи в родния си град за последен път...”¹⁹

По-нататък Ф. Симидов припомня за своя лична среща с Л. Каравелов през Освободителната война – в София писателят присъства при освобождаването на затворниците, но с горчивина Симидов разказва и за смъртта му, и за съдбата на неговата печатница: „Той умря в гр. Руссе, като остави печатницата си на жена си Ната, която я продаде, взе парите и отиде с едного да ги яде в Белград”²⁰. Разбира се, тук Симидов не е съвсем прецизен – историята на печатницата на Наталия Каравелова след 1878 г. е доста интересна и описана първо от Стилиян Кутинчев, а сетне и от по-съвременни изследователи, сред които русенските изследователи Симеон Папуров в изследването му „100 години русенска печатница 1865–1965”²¹; Веселина Антонова в статия за втория том от поредицата „Българско Възраждане. Идеи, личности, събития”²² и в пресата²³; Нели Георгиева в няколко нейни публикации²⁴; Иво Жейнов в книгата му „Печатарството в Русе” (2004)²⁵. Редица нови документи от Русенския държавен архив бяха публикувани в изданията от Университетско издателство „Св. св. Кирил и

Методий” през 1999 г. в поредицата „Проглас” сборник „Захари Стоянов. Редактор и издател”, които хвърлят светлина върху неизяснени моменти от съвместните издателски и книгоразпространителски дейности на Наталия Каравелова, съдружника ѝ Аксентий Аксентиевич и Захари Стоянов²⁶.

За чест на русенската културна обществено-ност, през 2008 г. бе осъществено фототипно съвместно издание на Териториалния държавен архив – Русе и Регионална библиотека „Любен Каравелов” на „Поборник-опълченец”, съставено от Веселина Антонова и реализирано от великотърновското издателство „Абагар”²⁷. Така и тази биография на Любен Каравелов, а и още десетки биографии на заслужили дейци на националноосвободителното ни движение, днес могат да бъдат достъпни за по-широк кръг читатели, както и за удобно ползване с научноизследователска цел.

Следвайки хронологията на по-важните историкографски извори, съдържащи книговедски сведения за издателската и печатарската дейност на Любен Каравелов, не може да отминем и първия том на солидния документален сборник „Архив на Възражданието” под редакцията на **Димитър Т. Страшимиров**²⁸.

През 1910 г. на сръбски език излиза и студията на възпитаника на Белградския университет **Тодор Маркович** „Любен Каравелов у српској книжевности”²⁹. Публикацията, наред с литературните анализи върху публицистиката и белетристиката на Л. Каравелов през сръбския период от дейността му като писател и журналист, дава и книговедска информация за негови издания, за комуникация със сръбски издания и издатели.

Интересно е, че дори и в идеологически ориентирани издания на левия печат и книгоиздаване у нас името на Любен Каравелов, наред с книжовната и издателската му дейност, се свързва и с идеята за Балкански съюз. Така например през 1915 г. един от тогавашните социалистически лидери **Христо Кабакчиев** публикува реферата си, държан на 25 януари с.г. пред „софийските организирани работници”, който е озаглавен: „Българските революционери Раковски, Каравелов, Левски и Ботйов за балканската федерация”³⁰. Книгата е включена в издателската поредица *Научна библиотека*. По ирония на съдбата, броени месеци след речта на Кабакчиев Царство България ще влезе в огъня на Първата световна

война и ще поведе ожесточени сражения с балканските си съседи.

Темата за придобиването на Каравеловата печатница в Букурещ присъства и в публикации на нашата литературна периодика – през 1904 г. писателят и издателят **Константин Величков** в своето списание „Летописи” публикува „Един разговор с г-жа Наталия Каравелова”, в който тя посочва, че печатарската техника е закупена от Държавната печатница в Белград за 12 000 лева, при отстъпка от 1000 дуката, като се създава впечатление за намеса от страна на сръбското правителство на Йован Ристич, което ходатайства пред управителя на белградската печатница да направи отстъпка в цената³¹. Част от стойността на техниката за печатницата на Л. Каравелов в Букурещ е внесена от братята на Наталия – Григор и Атанас Петричеви, а останалата сума била оставена да се изплаща разсрочено, но падежите са просрочвани, отлагани и част от вноските не са платени до край³².

Безспорно, стойностни книговедски проучвания извън рамките на мемоарния и белетристичен наратив, при това с научен характер, у нас започват да се правят едва през 20-те години на XX век. Периодът от Освобождението до края на Първата световна война е достатъчен, за да изкристализират онези изследователски идеи, трасиращи формирането на български учени, които с достатъчна обективност и при наличието на събрана информация, да подхождат с изследователска безпристрастност и да напишат своите трудове, да ги публикуват и те да послужат за фундаментални жалони на книговедски изследвания. Има двама такива български изследователи за чест на българската наука – това са Силиян Кутинчев и Никола Начов. Интересно е, че техните научни трудове се появяват почти по едно и също време и се оказват в една благородна конкуренция в опита им да представят издателските процеси до Освобождението с нужната дълбочина и обективност. Разбира се, днес учените биха могли да добавят още от проучванията им, но представеното е една солидна основа за бъдещи книговедски проучвания. Изследванията на Силиян Кутинчев и Никола Начов в голяма степен засягат и приносите на Любен Каравелов в общата му съвкупност на творец, редактор, издател и мениджър-собственик на печатница, при това с дълголетна история.

Стилиян Кутинчев (1872–1934), възпитаник на европейски университети (Брюксел; Лиеж) и с мениджърския опит на директор на Държавната печатница в София през 1919–1920 г., има уникалния шанс да напише една от първите значими книговедски изследвания с монографичен характер *Печатарството в България до Освобождението. Принос към културната история на България*, излязло през 1920 г. Книгата на Кутинчев (определена от него в предговора като студия) е разработена с необходимата фактология и дълбочина за времето си. И днес тя си остава един от добрите и надеждни извори за издателската и печатарската дейност на Любен Каравелов, при това стъпила върху позициите на аргументираната полемичност със сръбския историк и тогавашен регент на Сърбия Йован Ристич³³. Опирайки се на публикации, включително и в самия в. „Свобода”, но и върху мемоарни и документални източници, Кутинчев доказва, че Каравеловата печатница в Букурещ „е служила само за делото на българското революционно освободително движение и винаги е била едно тежко бреме на своя господар, въпреки това, че тя е отговаряла на всички условия да се развие в едно крупно търговско промишлено предприятие”³⁴. В подкрепа на доводите си изтъква добрата уреденост на печатницата със скоропечатна преса *Keiser*, нов шрифтов асортимент – български, латински, гръцки, румънски и турски букви, при това разпределени в повече от 20 каси с наборен материал; с добре подготвени най-малко 3–4 словослагатели, които във върхови моменти достигат 7–8 човека; с технически управител (фактор) – опитният Киро Тулешков (след Освобождението директор на Държавната печатница в София), който е и отговорник на продължилия да излиза от бр. 23, 1873 г. под името „Независимост” революционен вестник „Свобода” (в промененото издание Тулешков се вписва под името К. Петрович). Изреждат се и имена на утвърдили се след Освобождението полиграфисти, минали през своеобразната школа на Каравеловата печатница – Никола Астарджиев, Стефан Блъсков, Георги Петров, Янко Петров, Никола Георгиев, Тодор Чолаков и дори Христо Ботев³⁵.

Тъй като погасява дълга си, а от друга страна, не носи реални приходи, Каравеловата печатница трудно се издържа. „За да изкарат по някоя пара само за хляб, работниците ходели по тър-

говските кантори да ги канят да напечатат някои търговски бланки, сметки, пликове и пр. – пише Ст. Кутинчев и привежда обявление от бр. 46, 29 август 1872 г. на в. „Свобода”: „*Нашата печатница са завзема да печата книги и вестници на български, ромънски, немски, гръцки и турски; завзема са също да печати всякакви билети, полици, афиши и пр. Букви нови. Цена не голяма*”³⁶. От една страна, в обявлението се демонстрират технологичните възможности, но и готовност да се печатат всякакви акцидентни материали. Тук не бива да забравяме, че в Букурещ функционират немалко добре уредени печатници – на Йосиф Копайнига, на Йосиф Романов и Сие; на С. Расидеску, Печатница на Светата митрополия, на Ал. Андрич (тук отначало се печатат в. „Свобода” и революционни документи на Вътрешната революционна организация, но по-късно печатницата на Андрич, според Ст. Кутинчев, пропада заради конкуренцията с Каравеловата печатница)³⁷.

Никола Начов публикува през 1921 г. в авторитетния Сборник на БАН пространната си студия „Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877”, в която очертава с фактология дейността и издателските приноси на Любен Каравелов, особено за Букурещкия период от работата на печатницата му³⁸. Ето някои любопитни библиографски сведения на Н. Начов: „Видяхме преди малко, че тази печатница е напечатала най-много български книги в Букурещ. За казаната печатница вече доста се говори и писа. Между в. Отечество (София) г. II, бр. 10–26 и в. Търновска конституция (София) г. II. 1885, бр. 105–107, 109, 112, 130 (Ф. Симидов) и 132 и 133 (З. Стоянов) се води твърде остра полемика. Някогашните стари емигранти и дейци в Румъния П. Кисимов и А. Андреев изкараха във в. Отечество Каравелова агент на сръбското правителство (главно на министър Ристич) и го обвиняваха, задето пращаните до него от Левски писма попаднали в ръцете на софийския съд, който в началото на 1873 г. осъди Апостола; те подметнаха и въпроса за печатницата...”³⁹ По-нататък Н. Начов привежда аргументи в публикации на Захари Стоянов; цитира и лично разказани спомени на хаджи Димитър Паничков (които впрочем отговарят на официалните руски сведения в дипломатически документи – Л. Г.; С. Г.): „Дядо Паничков ми пише, че сварил Каравелова в Одеса да събира с някакво обяснение пари за

печатница. Но той събрал твърде малко от там и от Болград, и затова отишъл в Белград. По негова молба сърбите му подарили печатарска машина с условие да им помага (точно в какво? не казва), жена му Наталия продала къщата си за 80 наполеона и купили букви. Сетне и В. Левски купил на Каравелова един сандък букви, гармонд, с които била напечатана кн[игата] Мое-то пътуване по Стара-планина от П. Хитов. Г-н Тодор Чолаков, някогашен словослагател при Каравелова, ми разправи, че печатарската машина било дало Каравелову сръбското правителство от Държавната печатница в Белград, за да поддига българския народ против турците. В същото време директорът на Държавната печатница – Райчевич натрапил Каравелову за жена една своя сродница, прекарала години мома – Наталия. Докле Каравелов я не взел, не му дали машината. Всичко това му разправяли много пъти двама сърби словослагатели при Каравелова. Г-н Чолаков добавя, че по-рано печатницата имала всичко – колкото десетина каси букви – колкото за вестника (Свобода), но отпосле Каравелов купил още с пари от Левски. Този му бил поръчал да печати даром книги на бедни революционери българи. При Каравелова работели и други българчета, някогашни словослагатели – ученици от училището в Исляхането в Русе, какъвто бил и сам г. Чолаков. Кой показания на деда Паничкова и на г. Чолаков са верни, не може да се определи. Ала едно ще е вярно – защото и двамата го твърдят: Левски е давал Каравелову народни пари да купува букви за печатницата.⁴⁰ По-нататък Н. Начов проследява съдбата на Каравеловата печатница – нейното пренасяне в Търново, дейността ѝ в Русе и продажбата ѝ на ловешкия печатар Тодор А. Кунчев, и накрая преминаването ѝ в собственост на печатаря Петър Глушков – работил с нея само около 4-5 месеца в Шумен; впоследствие Глушков я пренася през 1904 г. в София. „Отидох в печатницата на г. Глушков и с благоговение се спрях пред казаната машина – с вълнение разказва Никола Начов. – Сега тя като някой старец ветеран опълченец със зарасли рани по тяло и с гърди, окичени с ордени посред млади нагиздени офицери – почива прашна, безмълвна, замислена отляво до вратите на дългата тъмна разнебитена стая, сред хора, шум и млади нови лъскави и подвижни с електричество машини. Само кога в печатницата има бърза или много работа, старата

машина раздвижи пак своето костеливо, окълцано и изнурено тяло...”⁴¹.

Година по-късно излиза и публикацията на **Стилиян Чилингиров** в „Известия на Народния етнографски музей в София”, в която се изразява мнението, че Каравеловата печатница е пренесена от Букурещ в Търново в периода между 28 ноември – падането на Плевен, и 19 декември 1877 г.⁴² Чилингиров заключава, че печатницата е започнала да функционира към края на последния месец на 1877 г.⁴³

През 1925 г. **Димитър Страшимиров** публикува брошурата „Любен Каравелов”, очертавайки живота, публицистичната и издателската дейност на писателя⁴⁴. Много ценна кореспонденция между Апостола и Л. Каравелов изнася Д. Страшимиров четири години по-късно в първия и за съжаление единствен том на замислената като значима поредица „Васил Левски. Живот, дела, извори”, която е трябвало да се издаде от името на Народния комитет „Васил Левски”⁴⁵.

Задълбочена и стойностна е монографията на **Боян Пенев** „Любен Каравелов. Живот. Личност. Творения”, публикувана през 1936 г. от Министерството на народното просвещение⁴⁶. Тук изчерпателно се проследява творческият път на възрожденския писател; неговите прояви на издател, печатар, публицист и писател в различни периоди от живота му – в Русия, Сърбия, Румъния.

Не може да отменим и една пространна публикация с автобиографичен характер от Панайот Василев Типографов „Из историята на нашето печатарство”, обнародвана в Общински вестник „Велико Търново” (в няколко поредни броя от август – септември 1938 г.), където се дават сведения за дейността на печатниците на Любен Каравелов и на Киро Тулешков в старата столица през първите години след Освобождението⁴⁷.

През 1940 г. издателство „Нов свят” публикува книгата на **Стефан Каракостов** „Васил Левски в спомените на съвременниците си”, която поради големия интерес е допълнена и преиздадена в двойно по-голям тираж – от 4000 екземпляра, през 1943 г. в издателството на Иван Кюмджиев. В книгата са публикувани и спомените на управителя на Каравеловата печатница в Букурещ Киро Тулешков, където покрай разказите за срещите му с Васил Левски и работата с Любен Каравелов се дават сведения за дей-

ността на печатницата и за разпространението на в. „Свобода“⁴⁸. Печатницата е и място за срещи с революционни дейци, сред които е и Апостола. Тулешков припомня за срещата си с В. Левски и Марин поп Луканов от Ловеч, която става в края на март 1872 г. „...Помня че беше петък и то затова помня деня, защото винаги вестник „Свобода“ се отпечатваше в този ден. Когато аз сгъвах вестника в печатницата, а Олимпий Панов в двора на същата печатница на една маса поставяше адресите на ония спомоществуватели, на които те бяха напечатали *Нана*, Каравеловица лепеше напечатаните адреси, се на същата маса. „Свобода“ се печаташе в 1000 екземпляра. В това време, беше към шест часа, после обед, влязоха двама непознати. Единият от тях беше русяв, със сини очи, а другият черноок и по-нисък от русявия. И двамата отидоха при масата, и онзи, русявият, попита за Любен Каравелова...“⁴⁹ По-нататък в спомена се разказва за пристигането на делегатите на „събранието, което ще преглежда и приема устава“ на организацията и допълва, че „събранието ставаше в дома на Каравелова, там дето му беше печатницата“⁵⁰. Спомените на К. Тулешков са публикувани за пръв път, извлечени от личния му архив, който се съхранява в софийската Народна библиотека (*тогава заведен под № 101, тетрадка трета „Български таен централен революционен комитет в Букурещ“*)⁵¹. Едва в по-ново време, през 1996 г. Елена Налбантова публикува сборника със спомени на Киро Тулешков „Моето чиракуване в живота“ и с встъпителна студия от съставителката на изданието⁵².

Книговедски извори за издателската и печатарската дейност на Любен Каравелов между 1944–1989 г.

През 1947 г. столичната печатница „Одеон“ изработва книгата „Васил Левски“ от **Иван Унджиев**, издадена от Дирекцията на изкуствата по идея на Народния комитет „Васил Левски“. Изданието е в солиден обем – 1147 страници⁵³. На редица места Ив. Унджиев проследява сложните взаимоотношения на Апостола с Л. Каравелов, изяснява техните възгледи и идейни позиции, като често се споменава Каравеловата публицистична дейност, острите му публикации по злободневните политически въпроси в органа на БРЦК в. „Свобода“. „За Левски Каравелов бе не само голям писател и даровит публицист, не само редактор на единствения революционен

български орган по това време, но и напредничав и краен радикал – изтъква Ив. Унджиев. – И, естествено, той предпочете него пред всички останали, въпреки значителното различие на техните политически възгледи.“⁵⁴. На редица места в солидното си изследване, включително и в бележките към книгата си, Ив. Унджиев се позовава и върху спомените на очевидци, какъвто например е Киро Тулешков – така в бележките към 14. глава се цитират сведения от Тулешковата ръкописна биография за Христо Ботев (по препис на Мих. Димитров): „Левски когато дойде [за общото събрание на БРЦК в Букурещ през 1872 г. – Л.Г., С.Г.]... носеше със себе си 200 турски лири. С тия пари се купиха букви 154 оки, с които, според както той ми казваше, че тия ще останат обществени, защото са купени с общи народни пари... Левски ни каза, продължава К. Тулешков, „че когато пристигне в България, ще изпрати още 200 т.л. за да купят турски букви, за да работим турски пашпорти и тескерета и различни прокламации“.⁵⁵ Както се вижда от документа, Каравеловата печатница и самият неин фактор Киро Тулешков са били включени в редица нелегални дейности с цел да бъде подпомогната работата на Вътрешната революционна организация. Налагало се е обаче да се действа в строга конспиративност. Ив. Унджиев сочи, че при публикуването през 1870 г. в Букурещ на втората програма на БРЦК, написана от Л. Каравелов и озаглавена „Български глас“, от съображения за сигурност за място на издаването е посочена Женева⁵⁶.

През 1957 г. излиза солидната монография „Любен Каравелов. Биография“ от **Михаил Димитров**⁵⁷, която е сполучлив опит за разширяване и още по-пълно изясняване портрета на възрожденския писател и публицист, като заедно с литературоведските анализи се дават и редица факти за издателската и печатарската дейност на Л. Каравелов в различни периоди от интензивния му живот. М. Димитров обръща внимание на факта, че след като е усетил въздействието на своя в. „Свобода“, Любен Каравелов още през 1869 г. заедно с Д. Ценович и К. Лазаров прави опит да разкрие българска печатница под името „Братски труд“ под формата на акционерно сдружение, като за целта са разпратени акции, но впоследствие поканените се отказват, в което авторът вижда негативната агитация на „старите“⁵⁸. Тогава Каравелов прибегва до помощта на Нан-

чо Попович от Гюргево, предоставил му безвъзмездно 100 жълтици, и разчита на съдействие от някои сърби, като при пребиваването си в Сърбия през 1871 успява да уреди въпроса⁵⁹. Понататък М. Димитров изяснява важния дискуссионен проблем за начина и средствата, с които е получил печатницата си: „Със собствени средства Каравелов купил от управата на Държавната печатница в Белград печатарски пособия, но за букви не му достигнали пари. Такива той получил на кредит срещу устната гаранция на Радивой Милойкович, бивш министър на вътрешните работи и председател на Министерския съвет, който обещал на управата на печатницата, че въпросната сума ще изплати вместо Каравелов. От писмото на управителя на печатницата С. Райчевич от 24 ноември 1875 г., с което препращат подписан от Каравелов запис на министъра на просветата и църковните дела, се вижда, че Каравелов не е успял да внесе сумата.”⁶⁰. Привежда се съобщение на редакцията на в. „Свобода” в бр. 17 от 4 октомври 1871 г., че вестникът наново излиза, вече в собствена печатница⁶¹. Разглеждайки издателските приноси на Л. Каравелов, авторът изтъква още една негова инициатива – началото на „Детска библиотека”, което е маркирано и във в. „Свобода” от 11 ноември 1871 г.⁶²

Ще допълним, че първата книга от тази поредица е „Разкази за небето и земята” от Александър Иванов (претърпяла до 1874 г. още две издания)⁶³, а под печат през юли 1872 г. е поставена и втората книжка с автор Личо Стойчев (Любен Каравелов) „За въздухът и за неговото влияние на животните и растенията”⁶⁴. Третата книжка с автор Личо Стойчев (Любен Каравелов) „За топлината и за светлината или що е живот”⁶⁵. За да се развива по-мощна издателска дейност, група букурещки българи организират дружество за разпространение на знания и полезни книги, като първото заседание е проведено на 5 март 1872 г.⁶⁶ М. Димитров допуска, че това дружество в опит да разгърне издателската си дейност, публикува драмата на Л. Каравелов „Хаджи Димитър Ясенов”, повестта „Неда” и „Пътуването на Панайот Хитов по Стара планина...”⁶⁷ Акцентира се и върху обстоятелството, че в опит да се разшири търговската дейност на дружеството, в Букурещ е организирана „словоливница” (букволеярна), като е из-

градена акционерна компания за изливане на букви, а зад нея е стояло или споменатото дружество, или самата печатница на Л. Каравелов⁶⁸.

През 1964 г. излиза солидната монография на **Михаил Арnaudов** „Любен Каравелов – живот, дело, епоха”⁶⁹, преиздадена през 1972 г. В изданието, наред с литературоведския подход на изследване, се съдържат и редица факти, сведения, обстоятелства и малко познати моменти от житейския и творческия път на Л. Каравелов, неговата публицистична и издателска дейност.

През 1966 г. издателството на БАН издаде сборника „Документи за българската и сръбската история из маджарските държавни архиви 1868–1878”, подготвен от **Петър Миятев**, в поредицата на Института за балканистика *Серия – Извори*, с въстъпителна студия от съставителя и с паралелно публикуване на чуждия оригинал и негов превод на български⁷⁰. Голяма част от кореспонденцията включва писма до Любен Каравелов или се отнася предимно за неговата дейност през сръбския период от живота му; публикуват се и архивни документи (ноти, доклади, изложения, телеграми, протоколи и писма) от маджарската полицейска и съдебна архива за времето, когато писателят е обвинен в мнимо участие в убийството на сръбския княз Михаил Обренович през 1868 г. Заедно с това обаче в сборника се срещат сведения за подготвяни за издаване авторски книги от Л. Каравелов, както и извлечение от българско писмо с подател бъдещият виенски печатар-издател Янко С. Ковачев, който моли Каравелов „да честити телеграфически чрез руския императорски консул в Белград Шишкин” за новооснованата „Славянска беседа”⁷¹.

В издадената през 1964 г. документална книга „Из архива на Любен Каравелов” могат да се открият интересни сведения, които маркират аспекти от редакционната и издателската подготовка на писателя върху неговите авторски книги⁷².

През 1965 г., по случай 100-годишнината на русенската печатница и печатарското дело в Русе, е отпечатано изследването на **Симеон Папуров**, в което се проследяват накратко в хронологичен план опитите на Любен Каравелов да открие печатница, както и дейността му като издател и собственик на печатница в Букурещ и Търново⁷³. С. Папуров приема, че след Освобождението Л. Каравелов мести печатницата си в Русе, където се сдружава с Нестор К. Жейнов и

я монтира в хан близо до Байраклъ джамия, но друга част от нея отнася в Търново, където е настанена в джамия на площад Баждарлък – тук работят като словослагатели арменецът Манук и влахчето Петрика, докато пък в Русенското му сдружение – Янко Петров и едно чираче⁷⁴. Според автора, Търновската печатница на Л. Каравелов е открита към края на юли 1878 г.⁷⁵, което обаче е неточно и се опровергава от други изследователи, които ще посочим по-надолу в изложението.

Монографията на сръбския учен **Джордже Игнатович** „Любен Каравелов и сръбското общество” (Ниш, 1969) върху основата на сръбски архивни източници изследва житейския път, творческата работа и комуникацията на българския писател, публициста и издател в контекста на културно-историческата панорама на Сърбия през 60-те – началото на 70-те години на XIX век. Година по-късно излиза и монографията на **Крум-ка Шарова** „Любен Каравелов и българското освободително движение 1860–1867”, в която са включени документални извори, също от сръбски архиви⁷⁶.

През 1980 г. в Москва е публикувана монографията на „Любен Каравелов” от **Л. В. Воробьев**, преведена през 1985 г. и на български. Макар че акцентът е върху идейните възгледи и творческия път на възрожденския ни писател и публицист в Русия, Сърбия и Румъния, в изследването се съдържа и информация за Каравелови книги, редактирани и издавани от него периодични издания, проследява се революционната, издателската и журналистическа дейност от букурещкия му период.

В издадената през 1982 г. от издателството на ОФ монография на румънския учен **Константин Велики** „Румъния и българското революционно движение за национално освобождение” се проследява конфликтът между Л. Каравелов и собственика на печатница А. Андрич, при който за известен период излиза в. „Свобода”, привеждат се и малко познати факти за закупуването и доставката на Каравеловата печатница в Букурещ⁷⁷. Изяснява се ситуацията в революционната организация след смъртта на В. Левски; за спирането на „Свобода” и „Libertatea” в края на ноември 1872 г. от правителството на Ласкар Катарджиу и спасяването на комитетската архива и на самия Каравелов от екстрадиция в Турция; съобщава се за преместване на печат-

ницата в букурещкия хан Фидуки на улица „Мошилор”; за свикано общо събрание на БРЦК през август 1874 г. в печатницата на Каравелов в Букурещ на ул. „Каля Мошилор”, за избор на нов Централен комитет⁷⁸.

Някои от българските изследователи в последното десетилетие социализма се опитват да търсят по-дълбок смисъл в издателското и печатарското дело. Така например **Дочо Леков** в изследването си „Литература, общество, култура” (1982) открива непосредствена зависимост между творец – общественик – книгоиздател и печатарски деец, като дава пример с П. Р. Славейков, Л. Каравелов и Хр. Ботев, чиято собствена печатница „осигурява най-бърз и непосредствен контакт между граждански ангажирания творец и читателя, по-активно въздействие върху масовото съзнание и свобода в творческия процес”⁷⁹. Продължавайки разсъжденията си, Д. Леков изтъква важността от наличието на собствена печатница при Л. Каравелов в процеса на редактирането на в. „Свобода”, а също и при написване и отпечатване на авторските му творби⁸⁰. Каравеловата печатница, както и тези на хаджи Димитър Паничков в Браила, на Христо Ботев в Букурещ, се превръщат в убежище за хъшовете, но и място за снабдяване с пресни новини от България; тук собственикът-редактор получава помощ от гостите си при отпечатването на вестника, но и възможност да проследява реакциите на първите читатели на изданието. С други думи, типографията освен популяризаторски задачи, „има и други, допълнителни функции, свързани с формирането на творческата личност, с обсега и характера на достигащата до нея информация, с вкуса на масовия читател”⁸¹. В типографиите на Каравелов, Ботев, Паничков в Румъния излиза революционна и свободолюбиво-либерална литература, тук видни представители на българската интелигенция получават първите си уроци по печатарство⁸². Д. Леков има основание в твърдението си – например в случая с Каравеловата печатница в Букурещ Киро Тулешков, придобил опит като неин управител, става фактор на печатницата при Болградската гимназия, редактира вестници, продължава и пътя си като виден издател-печатар в Търново, за да достигне до високата длъжност директор на Държавната печатница в София.

Своите възгледи Дочо Леков продължава и в изследването си от 1988 г. „Писател – творба –

възприемател през Българското възраждане⁸³. Изтъква се, че творческата история на някои от революционните произведения на Л. Каравелов и Хр. Ботев започва тъкмо от печатниците им – „от разказани им случки или събития, от чутото за приключения, обири и злощастия. Хъшовете, които идват в печатницата на Каравелов, въртят колелото на печатарската преса, помагат при отпечатването на поредния брой на „Свобода“ или „Независимост“ и след неговата поява са първите му читатели и най-компетентните му съдници⁸⁴. Кръщаването на Каравеловата печатница „Свобода“ и на Ботевата „Знаме“ с имената на вестниците им пък се идентифицира с „хоризонта на очакване“, задвижвайки „всички компоненти на системата – от читателя към изданието и редактора“, за да я затвори с печатницата, която при възрожденския възприемател се превръща в събирателен образ на журналиста и публициста, на изданието, на печатаря⁸⁵. Понататък Д. Леков говори за *промяната на библиографския паспорт* на някои издания на своята печатница, давайки неверни сведения, че са изработвани в други европейски печатници, какъвто е случаят с революционната брошура „Български глас“ – тя излиза в печатница „Свобода“ в Букурещ, но в изданието се посочва друго място на отпечатването – Женева⁸⁶. Както видяхме обаче, тази специфика е забелязана и от Иван Унджиев в библиографията му за Васил Левски, където се отделя мястото и за *фиктивното издаване* на споменатата брошура в Женева⁸⁷.

Представяйки по-важните книговедски публикации от разглеждания период, ще отбележим и появата в 1984 г. на цялостното изследване за издателската и печатарската дейност на старата столица „И се раждаше книгата...“ от **Марин Ковачев**, в което е отделен подраздел за печатницата на Любен Каравелов във Велико Търново през 1877–1878 г.⁸⁸ Новите сведения, които надграждат публикации до момента, са в няколко посоки. Изтъква се назначаването за „директор“ на печатницата на търновеца Панайот Типографов, който прави подбор на кадрите: обучава 3 момчета и 2 момичета за словослагатели; привлича едно момиче за подавачка на машина и отделно един машинист⁸⁹. Печатницата функционира според собствен правилник. Тук излизат: вестник „Български лев“ на Светослав Миларов (март–април 1879), Л. Каравеловото сп. „Зна-

ние“ (от 15 май 1878 г., в четири книжки през с.г.), по 12 книги през 1878 и 1879 г., между които антологията „Нова песнопойка“ със стихове от Л. Каравелов, Хр. Ботев и Ст. Стамболов; „Гусла с песни“ от Никола Живков, „Следствия от Кримейската война“ от Радко Радославов; „Рускотурската война“ от С. С. Бобчев, Каравеловите авторски повести „Ще ли им се върне“, „Що е грях“ и „Нено“, както и преводното издание „Венчаване на ешафода“ от Ал. Дюма. Изтъква се фактът за сключен договор на Л. Каравелов, според който са отпечатани Дневниците на Великото народно събрание и Търновската конституция⁹⁰. Посочва се, че в Каравеловата печатница се изработват и част от книгите на търновския издател Никола Тодоров⁹¹. Уточняват се и някои важни факти, свързани с пребиваването на Л. Каравелов в старата столица – писателят-издател живее със съпругата си Наталия в хотела на прочутата търновчанка Бяла Бона, а печатницата му се помещава на площад Баждарлък (Велчова завера). В монографията се прави и опит за уточняване на времето, когато е пренесена печатницата от Букурещ в старата столица⁹². Тук М. Ковачев приема становището на Стилиян Чилингиров за пренасянето ѝ между края на ноември до 19 декември 1877 г., подкрепено и от публикация във в. „Българин“⁹³ за предстоящо преместване на печатницата, както и писмо на Спас Вацов до писателя Ив. Вазов с дата 26 януари 1878 г. за намерението на намиращия се в Търново Л. Каравелов да започне издаването на в. „Свободна България“⁹⁴.

Тезата на М. Ковачев за времето, в което става преместването на Каравеловата печатница, в по-ново време се коригира от Иван Радев в негови издания, които ще разгледаме по-надолу.

През 1984 г. столичното издателство на Отечествения фронт издава книгата на **Иван Радев** „Столица на оцелелите“, в която намира мястото темата за откриването и дейността на типографията на Л. Каравелов. Още тук авторът, позовавайки се на издадена с разрешение от 12 май 1878 г. на Търновския губернатор Н. Щербинский брошура (на руски език) „Слово, сказанно при открытии первой болгарской типографии в г. Тернове“ от свещеника на 62 военновременна болница Михаил Кандибой на 19 април 1878 г., установява кога официално е започнала работа Каравеловата печатница в старата столица. Самото слово на свещ. Кандибой тук е в български

превод. Цитира се също и кратък откъс от дневника на търновския печатар *Панайот Типографов* за неговото участие в дейността на печатницата⁹⁵.

Книговедски изследвания след 1989 г. със сведения за издателската и печатарската дейност на Любен Каравелов

През 1996 г. великотърновското издателство „Слово“ публикува книгата на *Иван Радев* „Каравеловото творчество“, където авторът в цяла глава прави преглед на събитията и хипотезите за евентуално преместване на Каравеловата печатница от Букурещ в Търново. Ив. Радев изразява позиция, че типографията на Л. Каравелов в Търново официално започва работа на 19 април 1878 г.⁹⁶ Основание на твърдението намира в запазения във Държавен архив – В. Търново, екземпляр от изданието „Слово, сказанно при откритии первой болгарской типографии в г. Тернове“ Самата реч започва така: „Слово, сказанно Свещенником Военно-временнаго 62 госпиталя по случаю открития Типография в г. Тернове 19 апреля 1878 года“. Брошурата, на руски език, е в обем от пет страници и е отпечатана в старата столица на 12 май 1878 г. с разрешението на губернатора Н. Щербинский⁹⁷. По-нататък в изследването се цитират фрагменти от речта на свещеник Михаил Кандибой за значението на новооткритата печатница и се възхваляват добрите дела на възпитаника на Московския университет Любен Стефанович [Каравелов] и редактор на сп. „Знание“ в полза на българското общество, като се изразява надеждата, че под негова редакция ще излязат произведения на автори и те ще бъдат отпечатани в типографията, която да разсажда в българския народ грамотност, образование на нравите и честност⁹⁸. Към Л. Каравелов се отправя пожелание за успех в добрите дела, с чувство на признателност и молитствено благословение⁹⁹. Всъщност в „Каравеловото творчество“ е доразвита и разширена тезата от авторската му книга „Столица на оцелелите“ (1984).

И в издадената през 2000 г. „История на Велико Търново XVIII – XIX век“ Иван Радев също поддържа становището за тържествено откриване и освещаване с водосвет на Каравеловата печатница на 19 април 1878 г.; привежда сведения за интензивната издателската дейност на Л. Каравелов, за подготвяното от него сп. „Знание“, за редактирани и отпечатани в тази печатница книги¹⁰⁰.

Редно е се отбележи и мястото на престижната „Енциклопедия на българската възрожденска литература“ (1996) под редакцията на Иван Радев, който пише и няколко статии, засягащи творческия път и редакционно-издателската дейност на Любен Каравелов, както изследвания за него от други наши учени¹⁰¹.

Един голям раздел в монографията на *Георги Боршуков* „История на българската журналистика 1844–1877; 1878–1985“ интерпретира темата за Любен Каравелов като публицист и журналист, редактор и фактически издател на вестниците „Свобода“ и „Независимост“ и на сп. „Знание“. Макар книгата да претърпява две издания (първото е от 1967 г.), през 2003 г. е издадено солидно трето издание с твърда подвързия, с голям послеслов от Филип Панайотов, показали, впечатляващ илюстративен материал – в който е отделено място и за Каравеловите издания, но основното си остава отлично написаният раздел „Любен Каравелов – публицист и журналист на „радикалните изцеления“¹⁰². Тук Г. Боршуков отделя място и за сведения относно „Либертата“ (Libertatea) – румънското издание-притурка на в. „Свобода“, излизало през 1871 г.¹⁰³ Приведени са примери от спецификата на редакционно-издателската дейност на Л. Каравелов¹⁰⁴.

В архивни документи и материали може да се проследят епизоди от дейността на Любен Каравелов чрез преписка и кореспонденция на руски дипломатически представители, съдържащи се в двутомното издание *Русия и българското националноосвободително движение 1856/1876*, публикувано през 1987 г. от издателството на БАН¹⁰⁵. В изданието доминират документи на руски и френски език, като след оригинала се дава и българският превод.

Интерес за изследователите на издателската, публицистичната и печатарската дейност на Любен Каравелов представляват и чуждестранните документи, издадени от Военноиздателски комплекс „Св. Георги Победоносец“ (1992) под редакцията на *Крумка Шарова* и *Дойно Дойнов* „Българско националнореволюционно движение“, обхващащи периода от 1868 до 1874 г. в два тома. В първия том например се съдържа кореспонденция на руски дипломати във връзка с пътуването на Любен Каравелов от Букурещ до Одеса (9 юли 1869 г.) с намерение да набира средства за българска печатница, като привлече на своя страна представители на Одеското българско на-

стоятелство¹⁰⁶. На 11/23 август 1869 г. Л. Каравелов се среща със своя състудент от Московския университет, българина на руска служба подполковник (по-късно – генерал) Иван Кишелски. „Засега Кишелски узнал за целта на идването на Каравелов в Одеса само това, че същият иска да пласира тука 200 акции за откриването на печатница в Букурещ – се посочва в секретното донесение на началника на жандармерийското управление в Одеса. – Каравелов се издържа от статиите си, поместени в „Московские ведомости“, в „Голос“ и други списания.”¹⁰⁷ Кишелски предположил, че Л. Каравелов е донесъл със себе си „враждебни на нашето правителство прокламации или пък е дошел в Одеса с политическа цел”¹⁰⁸. Изглежда Л. Каравелов не е споделил за намерението си да издава в. „Свобода” и за работата по Българското книжовно дружество, нито пък, че е имал контакти с руски революционери като С. Г. Нечаев и И. Г. Пражов. В писмо от новоросийския и бесарабски губернатор (П. Е. Коцебу) до Пьотр Николаевич Стремоухов в Министерството на външните работи – Санкт Петербург, се известява: „Тия дни получих от Одеса сведение, че от 7 миналия ноември започнало издаването на нов български вестник ”Свобода” под редакцията на българина Любен Каравелов. Както обявила редакцията, целта на този вестник е да защити българските интереси и посочи на българите пътя, който той трябва да следва за нравственото си развитие и политическа независимост...”¹⁰⁹. От други документи обаче се вижда, че по-нататък „Свобода” е забранен от руската цензура да се разпространява в Русия заради приложено възвание в революционен дух, напечатано на руски език и отправено към селяните и войската, което било „сходно по стил, шрифт и хартия с прокламациите на Бакунин и Нечаев, първият от които според наличните сведения се намира във връзка с Каравелов и дори му е обещал парична подкрепа.”¹¹⁰. Не винаги сведенията в документите обаче са обективни – такъв например е докладът на дипломатическия представител на Русия в Букурещ Х. Х. Офенберг до П. Н. Стремоухов в С. Петербург. Отначало се посочва вярно, че издаването на в. „Свобода” се е прекратило в края на април 1871 г. [*„Свобода” временно спира между 17 април до към средата на окт. 1871 г. – Л.Г.; С. Г.*], но по-нататък се твърди: „неговият бивш редактор Каравелов замина за

Белград. По мнението на тукашните българи „Свобода”, имайки твърде ограничен брой абонати, се е издържал с парични помощи от Сърбия, прекратяването на които са накарали Каравелов да се откаже от издаването му и да иска лична среща с г-н Блазнавац. Тук нищо не е известно за продължаване на изданието по нова програма и под ръководството на Ценович и предполагат, че такъв род предположение не може да се осъществи поради недостиг на средства и умствената недоразвитост на Ценович, занимаващ се с дребни търговски дела.”¹¹¹.

Всъщност, Д. Ценович отказва да подпомага издаването на вестника, а под натиска на новосъставеното консервативното румънско правителство и печатарят Александър Андрич спира да печата „Свобода”. Това принуждава Л. Каравелов да замине за Белград, за да получи подкрепата на либерали, близки до Омладината, но сръбското правителство има отрицателно отношение към редактора и линията на „Свобода”. В крайна сметка Л. Каравелов ще осъществи идеята си за доставка на самостоятелна печатница от Сърбия в Букурещ. В донесението на Офенберг прозира влиянието на „старите”, които губят водещата си роля в революционната движение и не пестят средства да омаловажават и дискредитират Л. Каравелов и ръководения от него БРЦК – в доклада си например Офенберг, очевидно под тяхно въздействие, твърди, че „редакторите на „Свобода” никога не са имали зад себе си партия сред букурещкото общество. Това, което те самите наричаха „Млада България”, беше кръжок от безделници, на брой 6–12 души... Липсата на съчувствие сред съотечествениците, а също така и потребностите на живота отдавна накараха мнозинството привърженици на Каравелов да прекратят връзките си с него и да се заемат с по-практични дела.”¹¹². Съвременните изследвания върху БРЦК, а редица мемоарно-документални свидетелства на съвременници сочат съпричастността на българската емиграция към дейността на „младите” в революционното движение. Колкото до тиража и абонатите на в. „Свобода”, то те са превишавали органа на „старите” в „Отечество”¹¹³. След пристигането на печатарската техника в Букурещ, от ноември 1871 г. „Свобода” започва да излиза с ударната сила на своя редактор. На 6 ноември 1871 г. Х. Х. Офенберг пише от Букурещ на П. Н. Стремоухов в С. Петербург, че „известният

на Ваше превъзходителство публицист Л. Каравелов се завърна неотдавна в Букурещ, за да възобнови прекратеното издаване на своя вестник „Свобода” и допълва: „За учудване на своите съотечественици Каравелов сега притежава достатъчни парични средства и дори замисля да обзаведе тук печатница.”¹¹⁴

Редица документи във втория том на „Българско националнореволюционно движение” също съдържат сведения за Любен Каравелов и неговите революционни издания в Букурещ. Не винаги руската дипломация се ориентира правилно и дори на места превратно тълкува действията на редактора на в. „Свобода”. След залавянето на Васил Левски, на 12/24 януари 1873 г. А. Н. Мошнин от Русе изпраща секретно донесение на Н. П. Игнатиев в Цариград във връзка с процеса по обира на „орханийската поща” и залавянето на „знаменитият дякон Василий Левски, агент на Каравелов”, като прави и удивителни и необективни твърдения: „Между другото една от главните грешки на Каравелов е: събирайки пари за „Свобода”, той издава разписки от името на Революционния български комитет, имащи за герб лев. Наистина само това е достатъчно да компрометира българската младеж, малка част от която се увлича от революционните идеи, но затова пък много и може би не без основание смятат, че Каравелов прави това нарочно, за да обърне вниманието на турците върху себе си и по този начин действа в полза на потисниците на България.”¹¹⁵ По-нататък Мошнин свидетелства, че сам познавал много млади българи, които, след като „дали известна сума на Каравелов и получили подобни разписки, са ги изгорили от страх да не бъдат компрометирани и прекратили всякакви връзки с този агент...”¹¹⁶. Думата на дипломата са допълнени с твърдението, че „Каравелов винаги е проповядвал в „Свобода” за съюз със Сърбия, затова турското правителство, като обвинява него и партията му в политически интриги в България, с това обвинява сега и Сърбия. В това естествено може да се види австрийската политика, чиито действия и интриги сега са съсредоточени върху Сърбия и България.”¹¹⁷ Публикациите във в. „Свобода” сочат обаче, че Л. Каравелов търси обединение в националноосвободителните движения на южнославянските народи. На редица места в изданието се изразяват симпатии спрямо освободителните борби в Италия, в Босна и

Херцеговина, в Далмация и Черна гора. Евентуална война на Сърбия с Османската империя би могла да е в подкрепа на общата кауза на южните славяни¹¹⁸. Правотата на Каравелов се потвърждава и с участието на българските доброволчески чети по време на Сръбско-турската война от лятото на 1876 г. Друг е въпросът за действителните националистически намерения на сръбската страна.

Във встъпителната си студия към втория том на „Българско националнореволюционно движение” Крумка Шарова изтъква наличието на редица документи от европейски дипломати в изданието, които отвеждат към историята с въдворяването на турски шпионин в Каравеловата печатница в Букурещ, основателното недоверие на Каравелов към новоназначения словослагател Стоян Пенев и подозрението в предателство, както и „загадъчното” убийство на Пенев при завръщането му в Русе¹¹⁹. Някои дипломатически сведения обаче допускат и друга версия – младият и красив Стоян Пенев е преследван от Ахмед бей, директор на русенското Исляхане, където младите българи са подложени „на sodomския порок на Ахмед бей”¹²⁰. След убийството на Стоян Пенев и самоубийството на Ангел Кънчев в Русе, в условия на изострена обстановка в областния град, за която се появяват публикации в Каравеловия вестник, А. Н. Мошнин от Русе пише на Н. П. Игнатиев за зачестили грабежи и убийства в Русе и допълва: „Слабото румънско правителство, напласено от Портата, отново призовало Каравелов във връзка с последните статии, поместени в „Свобода” относно тукашните убийства, и му заявило, че ако още веднъж се появи статия за Русчук, то неговата печатница ще бъде закрыта!”¹²¹

През 2007 г. бе публикувана книгата на **Лъчезар Георгиев** „Седем етюда по българско книгоиздаване”, в която почти цял раздел е посветен на издателската и печатарската дейност на Любен Каравелов във Велико Търново непосредствено след Освобождението¹²². С подобен характер от същия автор е и разделът „Книгоиздателската дейност в навечерието и по време на Учредителното събрание в Търново” в книгата му „Книгоиздаване и печатни комуникации” (2013)¹²³.

През 2008 г. великотърновското Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий” издава книгата на **Иван Стоянов** „Любен Кара-

велов. Нови шрихи към живота и дейността му”, където представя свои идеи, както и най-новите проучвания на историци по темата за Любен Каравелов. Сред тях Ив. Стоянов отделя подобаващо място на сръбския историк Дж. Игнятович, в чието изследване се акцентира върху срещата на българския публицист и революционер в Белградската държавна печатница¹²⁴. През 2009 г. излиза и публикацията на Иван Стоянов „Любен Каравелов – модерният политик на XIX век”¹²⁵. Важни наблюдения и изводи Ив. Стоянов прави и в студията си „Нови шрихи към живоописанието на Любен Каравелов”¹²⁶ – върху основата на документален материал е разгледана истинската причина за публицистичната дейност на писателя и публициста като балкански кореспондент на руски издания, като заключението е за поети от Л. Каравелов ангажирани спрямо Азиатския департамент на Министерството на външните работи или към Военното министерство още от 1862 г.¹²⁷

Казаното дотук обобщава в най-едри шрихи книговедските извори за издателската и печатарската дейност на Любен Каравелов в периода 1868–1878 г. По този въпрос може да се добавят и още изследвания на автори като *Ив. Г. Клиначаров, Цв. Минков, Н. Кондарев, Н. Генчев, А. Гергова, Цв. Унджиева, Ил. Конев, Замфир Арборе, В. Христу* и др., да се извадят на бял свят документални източници от руски, сръбски, румънски и български архиви, което обаче е творческа задача за по-пространно изследване. Направеният тук кратък критико-библиографски преглед отвежда към няколко извода:

- Първите автори, пишещи по темата (С. С. Бобчев, Стоян Заимов, Захари Стоянов, Параскев Ив. Стоянов, Филип Симидов, Константин Величков), се опират на непосредствената си оценка като съвременници и очевидци, повечето лично познати на Л. Каравелов, а техният мемоарно-документален наратив минава от субективната оценка към позоваване върху определена фактология (дати и години, имена, количествени показатели и пр.).

- Важни сведения за Л. Каравелов като публицист, редактор и издател, притежател на печатница, се съдържат в документалните сборници с архивен материал от възрожденската

епоха, съставени от Д. Т. Страшимиров, Петър Миятев, Крумка Шарова и др.

- Стойностните проучвания на издателската и печатарската дейност на Любен Каравелов започват с публикациите на Стилиян Кутинчев, Никола Начов, Стилиян Чилингиров, Боян Пенев и Димитър Т. Страшимиров, продължавайки след Втората световна война с по-мощни биографични изследвания от Иван Унджиев (в биографията му за Васил Левски), в солидни монографии върху Каравеловия житейски път, издателските и творческите му приноси, представени от сериозно стъпили в научната проблематика изследователи като Михаил Димитров, Михаил Арnaudов, Джордже Игнятович, Константин Велики, Иван Радев, Л. Воробьев и пр.

- Важно място намират и изследванията с историко-краеведски характер по книговедски теми от автори като Симеон Папуров, Марин Ковачев, Иван Радев, изясняващи първите стъпки и цялостната дейност на печатница-издателство „Знание” на Л. Каравелов в старата столица.

- Ретроспективният характер на писаното от Киро Тулешков и Панайот Типографов, от позициите на непосредствени участници в издателско-полиграфическите процеси, свързани с Каравеловата печатница “Свобода” в Букурещ и „Знание” в Търново, внасят своеобразната професионална специфика на печатната комуникация от 60-те–70-те години на XIX век и са ценен историографски източник за издателското и печатарското дело у нас през Българското възраждане и непосредствено след Освобождението.

- Обективните и задълбочени оценки в книгите на Георги Боршуков, Дочо Леков, Джордже Игнятович, Крумка Шарова, Иван Стоянов, Лъчезар Георгиев внасят определено книговедско звучене на настоящия критико-библиографски преглед.

Многообразието от книговедски извори сочи интензивната дейност на Любен Каравелов като журналист, издател и мениджър на полиграфическо предприятие, служещо на националноосвободителните борби и в полза на културното развитие на българите, при една трудна обстановка на революционен кипнеж, недоимък и лишения, но и на светли стремежи, на високи духовни цели – тях Любен Каравелов постига с огнено слово, воля, неукротим стремеж към борба за свобода и знание.

БЕЛЕЖКИ И ЛИТЕРАТУРА

¹ **Бобчев**, Стефан Савов. Л. Каравелов. Неговия живот и книжовна деятелност. // Наука, I, № 1, 1881, с. 18–32; 1881, №2, с. 1115–124. *По това време С. С. Бобчев участва в създаването на Научно-книжовно дружество и е редактор на неговия орган списание Наука*. Виж в: // Б ъ л г а р с к а възрожденска интелигенция. С., П. Берон, 1988, с. 74.

² **Бобчев**, Стефан Савов. Преглед на българският [периодичен] печат (1844–1894 г.). – Пловдив: печ. Единство, 1894. – 116 с., II с.

Отпечатък от: **Юбилеен** сборник за 50-годишнината на българската журналистика и честването паметта на основателя ѝ Константин Фотинов. С., печ. Вълков, 1894. 21, IV, 116, II, 99 с.

³ **Стоянов**, Захари. Чърти от живота и писателската деятелност на Любен С. Каравелов. <Реч, казана на 3-ти март по случай на вечеринката на писателят в Пловдив>. Пловдив, книж. Лъв, печ. Напредък, 1885. 34 с.

⁴ **Стоянов**, Захари. Любен Каравелов и неговите клеветници. С., печ. К. Т. Кушлев, 1885. 37 с.

⁵ **Займов**, Стоян. Васил Левски Дяконът. (Кратка биография, написана по повод откриване на паметникът). С., Христо Олчев, книгопеч. и литогр. на Янко С. Ковачев, 1895, с. 111.

⁶ **Займов**, Ст. Цит. съч., с. 111.

⁷ **Стоянов**, Параскев Иванов. Градът Ловеч като център на Българския централен революционен комитет, столица на Васил Левски и роден град на поборника Тодор С. Кирков. Съвсем нови данни и документи за Васил Левски. С изповедта на поп Кръстья относително предаването на Васил Левски. Ловеч, К-т за въздигане паметник на ловчанските въстаници в полза на паметника, 1901, с. 18.

⁸ **Стоянов**, П. Ив. Цит. съч., с. 18.

⁹ **Стоянов**, П. Ив. Цит. съч., с. 18 и следв.

¹⁰ **Займов**, Ст. Цит. съч., с. 111.

¹¹ **Бурмов**, Ал. В. Левски в началната история на Българския централен революционен комитет. // Р о д н а, I, 1938, №1, с. 153–154.

¹² **Генчев**, Н. Васил Левски. С., ВИ, 1987, с. 52.

¹³ **Симидов**, Филип. Либен Каравелов (род. в 1830 г., а умрял на 21 ян. 1879 год. в Русе)[В следв. книжки: Любен Каравелов]. // П о б о р н и к – опълченец, 1898, №2, с. 2–4; 1898, №3, с. 6–8; 1898, №4–5–6, с. 8–9; 1898, №7–8–9, с. 10–12; 1901, №5, с. 9–12.

¹⁴ **Симидов**, Филип. Любен Каравелов. // П о б о р н и к – опълченец, 1901, №5, с. 11.

¹⁵ **Симидов**, Филип. Любен Каравелов. // П о б о р н и к – опълченец, 1898, №7–8–9, с. 10.

¹⁶ **Шарова**, Крумка. Любен Каравелов и съдбата на архива на БРЦК. Слухове и факти. Ч. 1. // И з в е с т и я на Държавните архиви. Т. 66. С., 1993; Ч. 2. // И з в е с т и я на Държ. архиви. Т. 67. С., 1994.

¹⁷ **Симидов**, Филип. Любен Каравелов. // П о б о р н и к – опълченец, 1898, №7–8–9, с. 10.

¹⁸ **Симидов**, Филип. Цит. съч., №7–8–9, с. 10.

¹⁹ **Симидов**, Филип. Цит. съч., 1901, №5, с. 11.

²⁰ **Симидов**, Филип. Цит. съч., 1901, №5, с. 11.

²¹ **Папуров**, Симеон. 100 години русенска печатница 1865–1965. – Русе: Държ. индустр. книговезница и печатница Дунав, 1965. – 71 с.

²² **Антонова**, Веселина. Печатницата на Любен Каравелов в Русе. // Б ъ л г а р с к о възраждане. Идеи, личности, събития. Т. 2. С., 1999.

²³ **Антонова**, Веселина. Нестор Жейнов, съдружник на Каравелов в печатницата му. // У т р о (Русе), №23, 28 ян. 1995.

²⁴ **Георгиева**, Нели. Възрожденската книжнина в Русе. – Русе: Държ. архив, 1991. – 120 с.; **Георгиева**, Нели. Печатници в Русе от Освобождението до края на XIX век. // А л м а н а х за историята на Русе. Русе, 2002, с. 261–272.

²⁵ **Жейнов**, Иво. Печатарството в Русе. (140 години печатница Дунав-Прес. Съхранили духа на времето) Русе, Дунав-Прес АД, 2004, с. 50–58.

²⁶ **Захари Стоянов**. Редактор и издател. (Документи, писма, телеграми). – В. Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 1999. – 175 с.

²⁷ *Списание Поборник-опълченец 1898–1901 г. Фототипно издание*. Състав. В. Антонова. – Русе: Териториален държ. архив, РБ Л. Каравелов, Абагар АД, 2008. – 318 с.

²⁸ **Архив на Възраждането**. Под ред. на Д. Т. Страшимиров. Т. 1. Документи по политическото възраждане. – София: М-во на нар. просвещение, Държ. печ., 1908. – XXI, 497 с.

²⁹ **Маркович**, Тодор. Любен Каравелов у сръпской книжевности. // С р п с к и книжевни гласник, 1910, №5–8.

³⁰ **Кабакчиев**, Христо Стефанов. Българските революционери Раковски, Каравелов, Левски и Ботйов за балканската федерация. Реферат, държан на 25 ян. 1915 г. пред софийските организирани работници. С., Парт. социалист. книж. и печ., 1915. 59 с. – Науч. библ. №16 [Книгата е с приложение: *Драгиша Лапчевич. За Балканския съюз!*]

³¹ **Величков**, Константин. Един разговор с госпожа Наталия Каравелова. // Л е т о п и с и, V, 1904, №2, с. 29–32. По този въпрос виж още: **Величков**, Константин. По случай смъртта на Наталия. // Д е н, №555–558, 14–17 юли 1905.

³² **Величков**, К. Цит. съч. *По този въпрос виж също и: Кутинчев*, Стилиян. Печатарството в България до Освобождението (Принос към културната история на България). С., Държ. печатница, 1920, с. 136–137.

³³ **Кутинчев**, Ст. Цит. съч., с. 136. Тук Ст. Кутинчев полемизира със становищата на Йован Ристич в книгите му: **Ристич**, Й. Спољашњи одношаји Србије новијега времена. III кн. 1868–1872. Београд, штамп.

код „Просвете” С. Хоровица, 1901, с. 290–291; **Ристич**, Й. Дипломатска историја Србије. Кн. I. Београд, штамп. код „Просвете” С. Хоровица, 1896, с. 167. *В двете си авторски книги Йован Ристич тврди, че сръбското правителство е давало помощи и средства за издаването на вестниците му и за печатницата му в Букурещ; наемква се за зависимост на Каравелов от сръбските власти. Ст. Кутинчев опровергава с конкретни факти и български публикации тези твърдения в цитираното си изследване, с. 137–139.*

³⁴ **Кутинчев**, Стилиян. Печатарството в България до Освобождението (Принос към културната история на България). С., Държ. печатница, 1920, с. 139.

³⁵ **Кутинчев**, Ст. Цит. съч., с. 139.

³⁶ **Кутинчев**, Ст. Цит. съч., с. 130; *С в о б о д а*, № 46, 29 август 1872.

³⁷ **Кутинчев**, Ст. Цит. съч., с. 184–185.

³⁸ **Начов**, Никола. Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877. // *С б о р н и к* на БАН, XV, 1921, с. 39–43.

³⁹ **Начов**, Н. Цит. съч., с. 39–40.

⁴⁰ **Начов**, Н. Цит. съч., с. 40.

⁴¹ **Начов**, Н. Цит. съч., с. 42.

⁴² **Чилингиров**, Стилиян. Кога е пренесена Любен Каравеловата печатница от Букурещ в Търново. // *И з в е с т и я* на Народния етнографски музей в София, 1922, № 3–4, с. 144–151. *Изтъква се, че заявлението до Търновския губернатор за разкриване на „Типография Любен Каравелов” в Търново се отнася към посочения период /19.12.1877 г./; резолюцията на губернатора на Търново Н. Щербинский с разрешение за разкриването на „Типография Л. Каравелова” и негово известие до полицеймастера на Търново за разрешено пускане в работа на същата печатница.*

⁴³ **Чилингиров**, Ст. Цит. съч., с. 147.

⁴⁴ **Страшимиров**, Димитър. Любен Каравелов. – София: печ. Гутенберг, 1925. – 32 с.

⁴⁵ **Страшимиров**, Димитър. Васил Левски. Живот, дела, извори. Т. I. Извори. – София: Нар. к-т Васил Левски (печ. С. М. Стайков), 1929. – XXXIII, 729, 15, III с. 5 л. факс. 1 л. портр. 3050 тир.

⁴⁶ **Пенев**, Боян. Любен Каравелов. Живот. Личност. Творения. Под ред. на Борис Йоцов. – София: М-во на нар. просвещение, Държ. печ., 1936. – 321 с. 1000 тир.

⁴⁷ **Типографов**, Панайот Василев. Из историята на нашето печатарство. Дневникът на... (1854–1936). // *Об щ и н с к и вестник* Велико Търново, XV,)17–18, 19–20, 21–22, 20 август – 25 септември 1938, с. 136–137; 153–155; 165–167.

⁴⁸ **Каракостов**, Стефан Любомиров. Васил Левски в спомените на съвременниците си. – София: Нов свят, печ. Рахвира, 1940. – 272 с.

2. доп. изд. София: Ив. Коюмджиев, 1943. – 380 с.

⁴⁹ **Каракостов**, Ст. Васил Левски в спомените на съвременниците си. С., 1943, с. 70.

⁵⁰ **Каракостов**, Ст. Цит. съч., с. 75.

⁵¹ **Каракостов**, Ст. Цит. съч., с. 70.

⁵² **Налбантова**, Елена. К. Тулешков и раждането на неговите мемоари. // *М о е т о* чиракуване в живота. В. Търново, Абагар, 1996.

⁵³ **Унджиев**, Иван. Васил Левски. Биография. – София: Дирекция на изкуствата при М-во на информацията и изкуствата; Народен комитет В. Левски, 1947 [На титула погрешно отбелязано: 1945]. – 1147 с.

⁵⁴ **Унджиев**, Ив. Цит. съч., с. 297. Цитирано по второто стереотипно издание: **Унджиев**, Ив. Васил Левски. Биография. С., БАН, 1993.

⁵⁵ **Унджиев**, Ив. Цит. съч., с. 967. Цитирано по 2. стереотипно издание: **Унджиев**, Ив. Васил Левски. Биография. С., БАН, 1993.

⁵⁶ **Унджиев**, Ив. Цит. съч., с. 316. Цитирано по 2. стереотипно издание: **Унджиев**, Ив. Васил Левски. Биография. С., БАН, 1993.

⁵⁷ **Димитров**, Михаил. Любен Каравелов. Биография. – София, 1959. – 400 с.

⁵⁸ **Димитров**, М. Цит. съч., с. 406. По този въпрос виж още: *С в о б о д а*, I, №44, 30 септ. 1870.

⁵⁹ **Димитров**, М. Цит. съч., с. 241; *Независимост*, III, № 31, 21 апр. 1873.

⁶⁰ **Димитров**, М. Цит. съч., с. 241.

⁶¹ **Димитров**, М. Цит. съч., с. 241; *С в о б о д а*, № 17, 4 окт. 1871.

⁶² **Димитров**, М. Цит. съч., с. 243; *С в о б о д а*, № 22, 11 ноем. 1871.

⁶³ **Иванов**, Александр. Разкази за небето и земята. (Превод от руски.) Книга 1. Букурещ, 1871 (в печатницата „Свобода”, 1872). 75, 4 с. – Детска библиотека №1 [2. изд. – вер. 1873; 3. изд. – Букурещ, в печатницата на Д. Иванеска, 1874. 76. 1 с.].

⁶⁴ **Стойчев**, Личо [Любен Каравелов]. За въздухът и за неговото влияние на животните и растенията. Издание второ. Букурещ, в печатницата „Свобода”, 1872. – 52, 4 с. – Детска библиотека №2

⁶⁵ **Стойчев**, Личо [Любен Каравелов]. За топлината и за светлината или що е живот. Издание второ. Букурещ, в печатницата на Д. Иванеска, 1874. 80 с. – Детска библиотека № 3.

⁶⁶ **Димитров**, М. Цит. съч., с. 243; *С в о б о д а*, № 39, 11 март 1872.

⁶⁷ **Димитров**, М. Цит. съч., с. 244.

⁶⁸ **Димитров**, М. Цит. съч., с. 244; *С в о б о д а*, № 44, 15 апр. 1872.

⁶⁹ **Арнаутов**, М. Любен Каравелов – живот, дело, епоха. С., 1964. 874 с.

⁷⁰ **Документи** за българската история из маджарските държавни архиви 1868 – 1878. / Издирил и подготвил за печат Петър Миятев. – София: БАН, 1966. – 186 с. – 2 факсим.

⁷¹ Цит. съч. **Документи** за българската история из маджарските държавни архиви 1868–1878, с. 78. *През 1861 г. обаче Шишкин е руски генерален консул в Одрин. Янко Стефанов Ковачев пък открива през 1873 г. в съдружие с Христо Г. Данов и с брат си Никола българска печатница, която след Освобождението е пренесена в България.*

⁷² **Из архива** на Любен Каравелов. С., 1964, с. 114–116; с. 26–27 [относно редакционни промени в последните белетристични творби на Л. Каравелов в „Разкази из българския живот“, в творбите „Нено“, „Ще ли им се върне“]. Виж също: **Каравелов**, Любен. Разкази из българския живот. Търново, Георги К. Момчов, 1878. 60 с.

⁷³ **Папуров**, Симеон. 100 години русенска печатница 1865–1965. – Русе: Държ. индустр. книговезница и печатница Дунав, 1965. – 71 с.

⁷⁴ **Папуров**, С. Цит. съч., с. 17.

⁷⁵ **Папуров**, С. Цит. съч., с. 17.

⁷⁶ **Шарова**, Кр. Любен Каравелов и българското освободително движение 1860–1867. С., 1970.

⁷⁷ **Велики**, К. Румъния и българското революционно движение за национално освобождение (1850–1878). С., ОФ, 1982, с. 155–156.

⁷⁸ **Велики**, К. Цит. съч., с. 164–167.

⁷⁹ **Леков**, Дочо. Печатарско, издателско и книжарско дело. // Л и т е р а т у р а. Общество. Култура (Литературно-социологически и литературно-исторически проблеми на Българското възраждане). С., Нар. просвета, 1982, с. 174.

⁸⁰ **Леков**, Д. Цит. съч., с. 174.

⁸¹ **Леков**, Д. Цит. съч., с. 174.

⁸² **Леков**, Д. Цит. съч., с. 175.

⁸³ **Леков**, Дочо. Писател – творба – възприемател през Българското възраждане. – София: ДИ Народна просвета, 1988. – 336 с.

⁸⁴ **Леков**, Д. Цит. съч. Писател – творба – възприемател през Българското възраждане, с. 81.

⁸⁵ **Леков**, Д. Цит. съч. Писател – творба – възприемател през Българското възраждане, с. 84.

⁸⁶ **Леков**, Д. Цит. съч. Писател – творба – възприемател през Българското възраждане, с. 84.

⁸⁷ **Унджиев**, Ив. Васил Левски. Биография. С., БАН, 1993, с. 316.

⁸⁸ **Ковачев**, М. Печатари-издатели. Печатницата на Любен Каравелов. // **Ковачев**, Марин. И се раждаше книгата... (Издателска, печатарска и книжарска дейност във Велико Търново от Освобождението до края на XIX век.). С., ОФ, 1984, с. 43–48.

⁸⁹ **Ковачев**, М. Цит. съч., с. 46.

⁹⁰ **Ковачев**, М. Цит. съч., с. 47.

⁹¹ **Ковачев**, М. Цит. съч., с. 79.

⁹² **Ковачев**, М. Цит. съч., с. 44–45.

⁹³ **Българин**, I, № 8, 2 ноем. 1877; **Ковачев**, М. Цит. съч., с. 45.

⁹⁴ **Ковачев**, М. Пак там, с. 44–45.

⁹⁵ **Радев**, Ив. Столица на оцелелите. С., ОФ, 1984, с. 94–96.

⁹⁶ **Радев**, Иван. Възобновената дейност на печатница „Знание“. // **Радев**, Ив. Каравеловото творчество. В. Търново, Слово, 1996, с. 211–215.

⁹⁷ **Радев**, Ив. Възобновената дейност на печатница „Знание“. // **Радев**, Ив. Каравеловото творчество. В. Търново, Слово, 1996, с. 213.

⁹⁸ **Радев**, Ив. Възобновената дейност на печатница „Знание“. // **Радев**, Ив. Каравеловото творчество. В. Търново, Слово, 1996, 214. *Интерпретацията върху речата на М. Кандибой и преводът на руския тест са наши: Л. Г. и С. Г. В цитираната брошура името на Каравелов е отбелязано „Любен Стефанович“, докато в енциклопедичните и биографичните издания името на писателя е Любен Стойчев Каравелов.*

⁹⁹ **Радев**, Ив. Цит. съч., с. 215.

¹⁰⁰ **Радев**, Иван. История на Велико Търново XVIII–XIX век. В. Търново, Слово, с. 688–689.

¹⁰¹ **Радев**, Ив. и др. Енциклопедия на българската възрожденска литература. В. Търново, Абагар, 1996, с. 363–374; с. 426–429.

¹⁰² **Боршуков**, Георги. Любен Каравелов – публицист и журналист на „радикалните изцеления“. // **Боршуков**, Георги. История на българската журналистика 1844–1877; 1878–1885, с. 221–261.

¹⁰³ **Боршуков**, Г. Цит. съч., с. 242–243.

¹⁰⁴ **Боршуков**, Г. Цит. съч., с. 255–256.

¹⁰⁵ **Русия** и българското националноосвободително движение 1856/1876. Документи и материали. Т. 1–2. – София: изд. на БАН, 1987. – 432 с.; 547 с. *В главната редколегия са изтъкнати български и руски историци: акад. Д. Косев, акад. Хр. Христов, акад. С. Л. Тихвинский, д.и.н. М. А. Бирман и др.*

¹⁰⁶ **Българско** националнореволюционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 1. 1868–1871. Състав. Л. Генова, М. Николова, Е. Петрова, А. Райкова, А. Римпова, Р. Стефанова, М. Тодоракова, Кр. Шарова. С., ВИК Св. Г. Победоносец, 1992, с. 285.

¹⁰⁷ Цит. съч. **Българско** националнореволюционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 1. 1868–1871, с. 298.

¹⁰⁸ Цит. съч. **Българско** националнореволюционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 1. 1868–1871, с. 298.

¹⁰⁹ Цит. съч. **Българско** националнореволюционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 1. 1868–1871, с. 329.

¹¹⁰ Цит. съч. **Българско** националнореволюционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 1. 1868–1871, с. 380.

¹¹¹ Цит. съч. **Българско** националнореволюционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 1.

1868–1871, с. 485. *Миливое Блазнавац е правителствен пълномошник за комуникация с южните славяни под чужда опека.*

¹¹² Цит. съч. **Българско** националнореволуционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 1. 1868–1871, с. 485.

¹¹³ Цит. съч. Т. 1, с. 486. (в бележките към документа).

¹¹⁴ Цит. съч. **Българско** националнореволуционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 1. 1868–1871, с. 508–509.

¹¹⁵ **Българско** националнореволуционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 2. 1872–1874. Състав. Л. Генова, М. Николова, Е. Петрова, А. Райкова, А. Римпова, Р. Стефанова, М. Тодорова, Кр. Шарова. С., ВИК Св. Г. Победоносец, 1992, с. 330–331.

¹¹⁶ Цит. съч. **Българско** националнореволуционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 2. 1872–1874, с. 330–331.

¹¹⁷ Цит. съч. **Българско** националнореволуционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 2. 1872–1874, с. 330.

¹¹⁸ **Боршуков**, Г. Цит. съч., с. 235–237; с. 241.

¹¹⁹ **Шарова**, Кр. Българското революционно движение 1872–1874 г. през погледа на европейската дипломация. // **Българско** националнореволуционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 2. 1872–1874, с. 12–14. По този въпрос Кр. Шарова визира кореспонденция на германския консул в Русе М. Калиш, френския консул Ш. Шампоазо, руския консул А. Н. Мошнин, австроунгарския консул О. Монтлонг.

¹²⁰ Цит. съч. **Българско** националнореволуционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 2. 1872–1874, с. 94 (4/16 март 1872: А. Н. Мошнин до Н. П. Игнатиев в Цариград).

¹²¹ Цит. съч. **Българско** националнореволуционно движение 1868–1874. Чуждестранни документи. Т. 2. 1872–1874, с. 123. *Съставителите на сборника допълват бележка за оказван натиск върху Л. Каравелов, обиски и заплахи спрямо него от страна на румънското правителство, което се потвърждава и от спомените на Д. Ценович.*

¹²² **Георгиев**, Лъчезар. Вестници, книгоиздаване и печатници у нас в първите следосвобожденски години. // Седем е т ю да по българско книгоиздаване. В. Търново, Астарта, 2007, с. 25–34.

¹²³ **Георгиев**, Лъчезар. Книгоиздателската дейност в навечерието и по време на Учредителното събрание в Търново. // **Георгиев**, Лъчезар. Книгоиздаване и печатни комуникации. Изследвания за книгата и медиите. В. Търново, Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2013, с. 252–262.

¹²⁴ **Стоянов**, Иван. Любен Каравелов. Нови щрихи към живота и дейността му. В. Търново, Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2008, с. 77. Тук Ив. Стоянов цитира важен епизод, взет от от дневника на Каравеловия съвременник Милан Дж. Миличич, който Дж. Игнатович привежда в книгата си „Любен Каравелов и сръбското общество” (Ниш, 1969, с. 257): „Милан Дж. Миличевич споменава в дневника си за една среща на 16 декември 1872 година, същата сутрин, когато българският революционер пристигнал в Белград, пак в Държавната печатница. Българският писател го попитал как да съчетае действията на българите по черковния въпрос. Пак в дневника си Миличевич пише, че на 14 януари 1873 година го посетил Каравелов и шурей му Настас Петрович и водили продължителен разговор. Председателят на БРЦК му се оплакал, че не може да склони сръбските големци да се ангажират по-активно за освобождението на сръбския и българския народ от турско иго. Каравелов бил на мнение, че въстанието, ако би било общо и съвместно, би могло да завърши сполучливо.”

¹²⁵ **Стоянов**, Иван. Любен Каравелов – модерният български политик на XIX век. // Б ъ л г а р с к и дипломатически преглед, 2009, № 3–4, с. 163.

¹²⁶ **Стоянов**, Иван. Нови щрихи към животаописанието на Любен Каравелов. // И с т о р и я, 2006, № 3, с. 1–25.

¹²⁷ По този въпрос виж още и в: **Иван Стоянов. Библиография**. В. Търново, Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2009, с. 71.

LITERARY SOURCES FOR PUBLISHING AND PRINTING ACTIVITY OF LUBEN KARAVELOV (1868–1878)

**Prof. PhD Lachezar Georgiev Georgiev &
Assist. Prof. Stella Georgieva, PhD**

This study summarizes and classifies the most important literary and documentary sources relating to the editorial, publishing and printing a publicist and writer Luben Karavelov and relating to the period between 1868–1878, the examples used in chronological order. Bring assessments of prominent Bulgarian, Russian, Serbian and Romanian scientists who examined the activity of Luben Karavelov as an artist, publicist, publisher and owner of the printing press. Discussed: documentary sources; research with historical and literary character; wholly or partially oriented literary studies; springs from scientific collections of documents of historical specificity; biographies published in books and periodicals.

- The first authors who write for publishing and printing Luben Karavelov (S. S. Bobchev, Stoyan Zaimov, Zahari Stoyanov, Paraskev Stoyanov, Philip Simidov, Konstantin Velichkov) rely on immediate evaluation by contemporaries and eyewitnesses .

- Important information about L. Karavelov as a publicist, editor and publisher, owner of a printing are contained in the documentary collections of archival material from the Renaissance, compiled by D. T. Strashimirov, Peter Miyatev, Krumka Sharova and etc.

- The value of research publishing and printing Luben Karavelov start publications Stiliyan Kutinchev, Nicolas Nachov, Stiliyan Chilingirov, Boyan Penev, Dimitar T. Strashimirov, continuing after World War II with the larger biographical studies by Ivan Undzhiev (in his biography for Vasil Levski) in solid monographs on Karavelov life path, publishing and his creative offerings presented by serious standing in the scientific problems researchers Mikhail Dimitrov, Mikhail Arnaudov, George Ignjatovich, Constantine the Great, Ivan Radev, L. Vorobjov, etc.

- An important finding and testing with historical local lore character literary topics from authors like Simeon Papurov, Marin Kovachev, Ivan Radev, clarifying the first steps and the overall activity of printing – publishing “Knowledge” of L. Karavelov in the old capital.

- The retrospective nature of the writing of Kiro Tuleskov and Panaiot Tipografov, from the perspective of direct participants in the printing and publishing processes related to printing Karavelov “Freedom” in Bucharest and “Knowledge” in Turnovo, import professional peculiar specifics of print communication from the 60s – 70 years of the nineteenth century and are a valuable historiographical source for publishing and printing work in Bulgaria in Bulgarian revival and immediately after the liberation.

- The objective and thorough evaluations in the books of George Borshukov, Docho Lekov, Djordje Ignjatovic, Krumka Sharova, Ivan Stoyanov, Lachezar Georgiev complement this critical and bibliographical review.

Keywords: printer, publisher, writer, journalist, editor, documentary sources, historical research, critical and bibliographical review.





ИЗ АКАДЕМИЧЕСКОТО СЛОВО НА ПРОФ. Д.П.Н. АЛЕКСАНДРА КУМАНОВА ПО СЛУЧАЙ ИЗБИРАНЕТО ѝ ЗА АКАДЕМИК

Удостоената на 21.12.2012 г. с почетното звание „Творец на УниБИТ”, проф. д.п.н. Александра Куманова на 19.12.2013 г. е избрана за член на Санктпетербургската арктическа академия на науките (секция „Информационни технологии”). На 27.12.2013 г. последва изборът ѝ за член на Международната академия по информатизация (МАИ) при ООН (секция „Библиотекознание”). На 5.03. 2014 г. проф. А. Куманова е избрана в Президиума на секция „Библиотекознание” на МАИ.



Тук помесваме част от Академическото слово на проф. А. Куманова, произнесено на Годишното събрание, посветено на 20-годишния юбилей на секция „Библиотекознание” на МАИ в рамките на Академичните четения.

Това слово дава представа за инфосферата (информационно пространство – информационна среда). То изяснява онтологичния синтез на проблема и трактува философски реминисценции...

Публикува се и паметната снимка от форума на 5.03.2014 г. – трета отлясно на първия ред е седнала проф. А. В. Куманова; зад нея – изправени са: президентът на секция „Библиотекознание” на МАИ акад. Ю. Н. Столяров; отляво до него (в дясно на кадъра) – акад. В. Н. Набатников – президентът на МАИ; зад Ю. Н. Столяров – акад. В. К. Ключев, вицепрезидентът на секция „Библиотекознание” на МАИ.

ИНФОСФЕРА

(информационно пространство – информационна среда)

Информационното пространство (англ.: information space) е област на функциониране на информационните реалии (в това число – и на първичнодокументалните, и на библиографските), на тяхната протяжност, структурност, съсъществуване и взаимодействие.

Информационното пространство не е готова, завършена, статистическа, физическа среда (последната е обозначаваема чрез понятието „информационна среда” – *вж по-долу*).

В информационното пространство продължава и се развива творческият информационно-комуникативен процес чрез човека, във връзка с което то е ноосферично, ментално, идеално, интелектуално динамично съоръжение от връзки.

Негови синоними (с оттенъци) са: културно, езиково, логическо, мисловно, когнитологично, смислово, знаково, символично ...

Информационната среда (англ.: information environment) – информационната инфраструктура

(англ.: information infrastructure) е структура на системното информационно осигуряване на държавата, ареала. Тя представлява съвкупност от информационно-изчислителните центрове, банковите данни и знанията. Ключова тук е Единната автоматизирана система от връзки, осигуряваща общите условия на достъп до всички ползватели към съхраняваната информация. Тази информация предоставя възможност да се използват нови информационни технологии.

Информационната среда, в съответствие с общаващата концепция на С. Г. Денчев, е съставена от следните компоненти:

- **информационни фондове** (1);
- **информационни технологии** (2);
- **интеракции между хората и оборудването** (3).

В съответствие с тази концепция наблюдаваните трансформации в резултат на човешките интеракции (3-ият пункт на съвкупността на информационната среда) е квинтесенция на менталната (интенционална, рационална) феноменология на информационното пространство.

Очевидно е, че информационната среда (като културен феномен) съответства на феномена на трансфер на реалността и съзнанието. Информационното пространство е в съответствие с феномена на трансформатизма – постоянно движещото се, променящото се ноосферично ризоматично (мрежесто свързано) построение от връзки на реалността и съзнанието. Различните разрези на това ризоматично (*вж: и по-долу*) построение са генерируеми и обезпечавани от трансфера.

Менталният интенционален аспект на информационното пространство е негова същност. Тази същност се проявява в дълбоката феноменология на нетъждественост на информационното пространство и информационната среда.

Акцентирайки на информационното пространство, авторът на тези редове заема принципна аксиологична, хуманитарна – на мисленето, на езика – позиция за значимостта на човешкия поглед върху информационната реалност.

Именно чрез погледа върху информационната реалност, разбира се като установявани връзки между явленията във вид на ментално и реално цяло – инфосферата, се оживяват, трансформират информационните реалности.

Инфосферата (лат.: info – калка от: informatio – 1. образуване; 2. план; 3. представа – *вж: по-горе* + гр.: sphaira – кълбо) – информационното пространство, което е културно, мисловно съоръжение.

Неговата реалност като ноосферичен, мисловно наблюдаем хиперобект го отличава от т.нар. парaprостранство, пораждащо от най-характерния мотив на кибернетиката – този за симбиозата на човека и компютъра, на генерирания от компютрите паралелен свят (Т. Дж. Алем, Б. Макхейл).

В определени ситуации на осъществяване на реален диалог-разбиране (а не на говорене) кибернетичното парaprостранство е виртуален аналог на културното информационно пространство на човека.

Информационното пространство няма не само географски, но и институционални граници и регламент – принцип на изборност и представителство.

То се съхранява в парадоксалната ноосферична форма на културния израз като пространство на публичност, диалог-разбиране.

То е тъждествено на понятията инфосфера – ноосфера – семиосфера, използвани с оттенъци:

- **инфосфера** – когато се поставя акцент върху феномена на информацията;
- **ноосфера** – в случаите на фиксиране вниманието върху рационалността;
- **семиосфера** – при подчертаване знаковостта, значението, смисъла (Г. Я. Узилиевски).

Социалната, научната и общокултурната значимост на информационните реалности, в зависимост от многото равнища на света като единство и многоплановостта на реалността и съзнанието в контекста на културното съоръжение на информационното пространство, е същност на трансформатизма на инфосферата.

Инфосферата е изградена от наблюдаеми – като своеобразни нейни разрези – връзки между информационните потоци.

Тези връзки са:

- **релевантни** – съответстващи на въпроса на водещия търсенето на информация и
- **пертинентни** – съответстващи на потребността на провеждащия това търсене.

Тези връзки са базирани от **материалния и интелектуалния субстрат на информационните ресурси на обществото**.

Активизирането им става чрез **интенционалната** (лат.: intensio, onis – разширяване; intention, onis – намерение) **сфера на индивидуално осъществяваните информационно-комуникативни актове**.

Същината на обозначаващата чрез инфосферата информационна картина на света е в извеждането на моделиращата и програмиращата

функция на международната универсална библиография, която, като „вторичнодокументална мрежа на мрежите”, възпроизвежда естествената функция на библиографията на библиографията да управлява библиографския процес в ноосферата.

Познанието-изграждане на инфосферата не е във вид на линейна поредица от единични културно-информационни актове.

То е свод – аркада на семиосферизма, на разбирането, диалогизма – свод, обхващащ фракталите на многообразни трансформирани се метаморфози на многомерната планетарна системна информационна реалност – ноосферата, дефрагментираща ги като културна – ментална – вечност.

Онтологичен синтез

Поради описаното *тук* разбиране е възможно да бъде направен следният онтологичен синтез:

– **съвременната** – като поколение и менталност – **професионална свързаност с предходните дейци** е далеч несъизмерване и/или сблъсък помежду ни в интегралната информационно-комуникативна сфера, а мисия на интелектуално обединение, творческа симпатия, разнообразно сътрудничество, приемственост (традиция) поради конструктивната културологична феноменология на различията като жизнената многовариантност за изграждането на многомерните метапорядъци на архипрогностичното информационно моделиране;

– **дисциплинарното многообразие** не е историческа и настояща разединеност с другите и в професията на изграждане на информационно-комуникативната сфера на човечеството като информационно пространство; подобна разединеност губи своята неприложимост (като разединение на човешкия потенциал) в съвременния многомерен многообразен интердисциплинарен нестихващ хиперинформационен интеркултурален трансформатизъм;

– **в културно-информационната реалност (на съзнанието)** (за разлика от физическата реалност и биологичната реалност) инфосферата е един и същи поток **ноосферична вечност**, естествено класифицирана чрез наблюдаваните *n*-гледнища и позиции в нея на проявяващите се дейци (на културата, на всекидневния информационно-комуникативен живот, на учени, изследователи, ползватели на информация), които пораждат *n*-именования на информационната реалност.

Чрез инфосферата феноменологията на идеалното информационно пространство е квалитетно знаниево обзирима, ефективна и продуктивна.

Разбирането за инфосферата е проява на онтологичната особеност на постмодерната парадигма на развитието на света и израз на неговата философско-информационна картина.

На нивото на инфосферата функцията на филтрация и преработка на информация означава **отделянето на „своето” от „чуждото”; пропускане, превод на външното [текста] в свое [езика]**: по този начин се структурира външното пространство във вътрешно.

Границата на структуриране на информационното пространство е двустранна: едната ѝ страна е обърната към **вътрешното пространство на личността (инволюция)**; другата – към **външното пространство на семиосферата на човечеството (еволюция)**.

Диалогът инволюция – еволюция се състои в недрата на личността: **инкултурация**: това е най-реален диалог (не монолог!) с другите личности, култури, с цялото мироздание (включвайки и целия философско-религиозен дискурс на реалността и съзнанието).

Тектоничната ментална същност – на трансформатизма – боравенето с *n*-елементи като единство на изграден от много равнища свят – е аксиологично, квалитетно и проскопично ментално съоръжение на хуманитарните измерения, на мисловния поток от връзки на информационното моделиране във всеки единичен информационно-комуникативен акт, грандиозно съвпадащ в най-ярките си образци с универсалния поток на културата като знаково образуване на ноосферата.

Универсална е описаната феноменология за пребиваване в инфосферата.

Инфосферата е всеобща форма на битие (разпространение) на информационните реалности, характеризираща тяхното измерение, структурност, съществуване и взаимодействие.

Тя се проявява като:

1. **свят на възможностите – средство за комуникация**, свързано с предаване съвсем не само на фактически сведения, но и със съобщаването на мнения, хипотези, въпроси и т.н.;

2. **културен, езиков, мисловен феномен – не е физически „готов”, завършен, статична среда; в нея се осъществява (продължава и развива) творческият информационно-комуникативен процес чрез човека.**

Инфосферата е планетарно културно съоръжение (без географски и институционални граници); пространство на публичност, диалог-разбиране и тя има социална (хуманитарна), научна (знаниева) и културна (аксиологична) същност.

Когнитологията на инфосферата се заключава в наблюдаването, различаването и съотнасянето на различни концепции и теории за информацията като **инструментален свод за установяване на връзки между информационните обекти (от гледна точка на структурата на информацията)**:

1. **мярка за нещо;**
2. **общонаучна категория;**
3. **атрибутивна (свойство) и функционална (отношение);**
4. **функционално-кибернетична;**
5. **антропоцентристка;**
6. **„информационно – знаниево общество“.**

Реминисценции

Реминисценция (*лат.*: *reminiscentia*):

1. Неясно възпоменание, смътен спомен;
2. Отзвук на чуждо произведение в поезия, музика и др.;
3. *Псих.* Явление на човешката памет, при което възпроизвеждането на нещо става по-добро след известно време от самия акт на запомнянето.

Тук в смисъл, който е пограничен между второто и третото значение.

Строгата линия на науката, просветяваща със светлината си информационната реалност (и тази на средата), би могла образно да се олицетвори в информационното пространство със стихията на бог Аполон (Феб) (по руския поет, философ, учен филолог, теоретик на символизма Вяч. Иванов (1866–1949 г.) (ако използваме метафориката на превърналите се в класически митологемни представи за света, изхождайки от постнекласическия стадий на съвременната парадигма на познанието).

Изразът на единството като стихия позволява да определим същността му като монада и научното творчество в този аспект на проява активизира тази страна на информационното пространство.

Монадата на Аполон (и пределната рационалност на представянето на информационната среда) противостои на Дионисиевата диада.

Наблюдението за игрите на човека ни отвежда към известната в науката класификация на игрите в живота и изкуството, създадена от системолога М. Н. Епщейн (М. N. Epstein /род. 1950 г./) (като преосмисляне на философската линия Ем. Кант /I. Kant, 1724–1804 г./ – Й. Хьойзинга /Johan Huizinga, 1872–1945 г./).

Цит. авт. напълно обосновано разграничава **игрите на човека**, които имат две свършено различни философии:

1. **„game“** (*англ.*: игра) (шах, карти, футбол, рулетка), която вътрешно е твърде по-организирана от обкръжаващата ни действителност;
2. **„play“** (*англ.*: игра) (както играят децата; театъра), която не е свързана с никакви условия, правила, чиято прелест се състои в това, че всички ограничения на сериозния живот могат в нея с лекота да се преодоляват.

Бог Дионисий (Вакх) (по Вячеслав И. Иванов) – обозначава множествеността на нещата в информационната реалност – диада. Диадата – като отделяне – предшества монадата – като обединение.

Описаната системна множественост на информационната среда, вниманието ни към което е активирано, е по-първична (Дионисиева линия) (play-феноменология) от обединяващата я концепция (Аполонова линия) (game-феноменология).

Изложеното позволява да се види **„аполоновото“ (съзерцателното, логически-членящо, едностранно-интелектуално) начало (на научните построения) като дълбинно кореспондиращо в своя културологичен корен с игрите от типа „game“.**

„Дионисиевото“ („жизненото“) начало, в разбирането на пишещия тези редове като проява на play-феноменологията, се намира в съответствие с „орфическото“ олицетворение на реалността (в трактовката на Вяч. Иванов).

Интересно е да се изтъкне, че Вяч. Иванов се съсредоточава върху дионисиевото начало не от научноизследователски съображения, а по религиозно-самовъзпитателни причини, по собствените му думи. Именно „дионисиевото“ („жизнено“) начало на *цит.* концепция на Вяч. Иванов, се визира в „извънвременното начало на Духа, животворящо живот“ (израз на Вяч. Иванов).

За да се предотврати крайното разточителство (на отделянето, членението), характерно за стихията на Дионис чрез „спускането в тита-

ничната множественост” на безпределната индивидуация и следователно отделянето му от първопринадлежността на всичко (към Отца) (по законите на сътворението) – „слизането от царския престол на божествеността”, в Античността е необходимо ограничаващото въздействие на стихията на Орфей – носител и на аполоновата монада, и на идеята за цялост и възсъединение на света в монотеистичните религии (по Вячеслав И. Иванов)...

Боравеното с информацията като пребиваване в път (на информационното пространство), завръщащ се в информационната среда, е в съответствие с буквалното значение на думата „път” („дао”) в класическия китайски език, където тя едновременно е и пребивава в път, и СЛОВЕСНО СЪОБЩЕНИЕ (!).

Game- и play-феноменологията на информационната среда е зачитаща многообразието като жизнено условие за развитието на тази среда – едновременно като Аполоново – Дионисиево – Орфеево – Одисеево (вж: *по-горе*).

Описаните тук черти на тази среда са постоянно трансформиращи се линии (Аполонова – Дионисиева – Орфеева – Одисеева) в моделирането ѝ. Фракталният характер на това моделиране извежда в различни моменти на преден план различни линии, но е важен принципът на тяхната изначална множественост като геокосмически ноосферен феномен.

От многомерната и противоречива фрактална среда (Аполонова – Дионисиева – Орфеева – Одисеева) изследователят извежда – поради разбирането на феноменологичната структура на многообразието и неговия изначален трансформатизъм на принадлежащите му феномени – пребиваващите в самата среда като от лабиринт.

Подобно на Тезей на ХХІ в., изследователят обръща информационната среда от реалност на действителен лабиринт в идеално-реално общество на знанието.

Посоченият процес касае далече не само отделните личности, а и институциите, организациите, обществата на информатизацията и статуса на информираността.

Опознат, лабиринтът (на Аполон – Дионис – Орфей – Одисей) на информационната среда през ХХІ в. – на висотата на новата навивка на спиралата на цивилизацията (наподобяваща ДНК на човешкия геном) – се трансформира – от Тезей – в креативната и управляема от човека реалност на интерактивното общество на знанието, което не

е бъдещо, а настъпва днес – с крачките ни на излизане от лабиринта.

Интерактивността на обществото на знанието е в опознатите и кореспондиращи помежду си Аполонова – Дионисиева – Орфеева – Одисеева линии.

Познаването именно на противоречивите истини привежда до всеобщите истини, които не се подчиняват на привичния порядък и водят към това, че не могат еднозначно да бъдат подредени.

FROM THE ACADEMIC SPEECH OF PROF. DSC. ALEXANDRA KUMANOVA ON THE OCCASION OF HER ELECTION AS ACADEMICIAN

Resume

Awarded on 21. 12. 2012 with the honorary title *Creator of SULSIT* Prof. DSc. Alexandra Kumanova on 19. 12. 2013 was elected as a member of the Saint Petersburg Arctic Academy of Sciences (Section of Information Technologies).

On 27. 12. 2013 ensued her election as member of the International Informatization Academy (I.I.A.) in Moscow, Russia and on 5. 03. 2014 she was elected in the Presidium of the Section of Library Studies at the same Academy.

Here is published a part from the academic speech of Prof. DSc. Alexandra Kumanova delivered before an Annual Meeting, dedicated to 20th anniversary of the Section of Library Studies at I.I.A. in the framework of the Academic lectures.

This speech gives an idea about the infosphere (information space – information environment). It elucidates the ontological synthesis of the problem and treats the philosophic reminiscences...

It is published also the memorable photo from the Meeting of 5. 03. 2014 – the third at left in the front row is seated Prof. A. Kumanova; behind her standing are: the President of the Section of Library Studies at I.I.A. acad. Yu. N. Stolyarov; on his left – acad. V. N. Nabatnikov, President of I.I.A.; behind Stolyarov – acad. V. K. Klyuev, Vice-President of the Section of Library Studies at I.I.A.

Key words: Prof. A. Kumanova – academician – photo from the Meeting of the Section of Library Studies at the International Informatization Academy (5. 03. 2014) – academic speech – infosphere (information space – information environment) – ontological synthesis – reminiscences (Apollo – Dionysus – Orpheus – Odysseus lines of information modeling)





ЗНАНИЕВИ КОМПОНЕНТИ НА НЕСТИНАРСКАТА ОБРЕДНОСТ – СЪВРЕМЕННА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

д-р Диана Стоянова

Всички религии и учения включват различни елементи и си служат със символи или образи и само доброто им познаване може да се използва за правилното им разшифроване. Елементи, символи и образи – това са опорните точки при всяко търсене и проучване. Истината винаги се крие в малките, на пръв поглед незабележими елементи. Но те са и най-богати на информация, защото концентрират в себе си редуцирана по същността ѝ цялата енергия на познанието. Оттук идва и огромната роля на символите и знаците в традициите, ритуалите и обредите. В отделните елементи на обредността са преплетени възприятията и знанията на човека. Обредът е свързан с проявите на социалната психика, той формира известно социално-психическо единство на колектива и заедно с това, въвличайки в сферата на обредното действие елементи на духовната и материална култура, се превръща в действена форма за социално общуване.

От друга страна, всеки обред и всяка обредна система като цяло в специфична форма осъществяват онази верижна връзка между поколенията, която е така необходима, за да се наследява натрупаният социален опит, за да се осъществи предаването на културните ценности, на завещаните нравствени, естетически и други норми в обществото. Обредът, по-нататък осъществяван в определено обредно време, а в повечето случаи и в конкретно обредно пространство, създава в човека и обществото чувството за временно излизане от привичното и ежедневно. Чрез обредното действие хората насочват мислите си към трайното и относително вечното в живота на обществото. По този начин обредната система поддържа колективната памет, създава усещането за минало и за родова принадлежност, тъй като в нея са заложени колективно утвърдени ценности. Системата от знаци и символи служи за транс-

ляция на знанията на човека. Тя е своеобразен пример за възприятията на социума през отделните етапи от неговото развитие.

По повод на всичко написано по-горе е нужно да направим следното обобщение: обредите отразяват действителността и в рамките на това изследване е необходимо да бъдат изследвани отделните символи и елементи на нестинарския обред, за да бъде извлечено онова знание от миналото, което би имало значение за социума днес, утре и в бъдещето.

Етимология на името „нестинари“

За първи път определение на наименованието „нестинари“ срещаме в записките на големия учен, писател и фолклорист Петко Славейков, който посещава празника на Св. св. Константин и Елена, *„деня на св. Константина, 21 май“* [6] в с. Кости и пише следното: *„Аз мисля, че тая дума може да произхожда от вецинари“*. [8] В пояснителните бележки Славейков допълва: *„Тези, що ги прихваща и влязват в жарта да играят, наричат ги нестинари и нещицнари“*. [6] В статията, озаглавена „Нрави и обичаи“, Петко Славейков пише: *„Тези, които ги прихваща св. Костадин, та играят боси в огъня, казват ги ищицнари, таквизи в едно село трябва да ся намерват малки, големи, женски, мъжки до 10 – 15 души, и те обикновено принадлежат на една породица“*. [8] Известният филолог и фолклорист пише, че по всяка вероятност названието „нестинари“ произлиза от думата „вещинар“: *„Тая дума трябва да е вецинари от вещь, вецър, вецица, тоест знающин, сведящий. По свойството на българският език в-то се отпуша в началото на някои думи, и особено по тези страни, тъй и ят често се изменува на и“*. [7]

Гръцкият антрополог Димитриос Хигалатос [Δημήτρης Ξυγαλάτας/ Dimitris Xygalatas] пише: „Проследяването на названието на обряда „нестинаство“ неминуемо отвежда към гръцкото название „анастенария“ и съответно към корена „анаста“. Това е неизбежно поради факта, че огненият обред е съществувал както сред българското, така и сред гръцкото население, населявало територията на вътрешна Странджа. [2] Dimitris Xygalatas дава интересно тълкувание на думата „нестинар“. Той разглежда значенията на корена „анаста“, като го съпоставя с гръцкия глагол „въздишам, стена [στεναγμός – stenagmōs]“, заради подвикванията на нестинарите по време на играта в огъня, и с друг гръцки глагол – „въздигам се, издигам се [ἀνύξηση] [1]“. Към тези две предположения гръцкият антрополог добавя, че е възможно този корен „анаста“ да има връзка и със съществителното „болен човек, пациент“ и прилагателното „безсилен, слаб“.

В книгата „Огън и музика“ на Валерия Фол и Ружа Нейкова откриваме също толкова интересно тълкувание за произхода на думата „нестинар“: „За самите нестинари богът и главният му служител са едноименни така, както са едноименни Вахх и вакханките/ваххите през класическата древност и Христос и християните. Посветеният носи името на бога. Затова и измежду предлаганите етимологии анаста, в значението на змия, би означавала богът-змия, т.е. Сабазий, но и Загрей, когато е мислен като змия с бичи рога. „Съскането“ на нестинарки – те само потвърждава тази теза. Разбира се, и другата етимология „в огнището“ (ev euфЯБ, в огнището = нестинари/анастенари) е възможна“. [9]

„Лингвистичните проучвания на морфологичната структура на неетимологизираната в нито едно универсално и отраслово енциклопедично издание дума „нестинар“ от Н. Василев в съществителното име „нестинар“ посочените културни пластове са преплетени – и този феномен е фиксиран от българския език. Следи от културния синкретизъм на нестинарството могат да бъдат открити в предания, песни, игри, танци, сред които са и рудиментите от нестинарската обредност (нестинар: през гр.: en nestia „в огнището“, „в огъня“; човек, който играе бос върху жаравата, етимологията може да бъде обяснена и през бълг. – не (частица за отрицание) + стин (коренна морфема) + ар (словообразуващ суфикс) = „не“ [частица за отрицание] + „стин“ [вероятно

става дума за изпадане на представката „из“, характерна за говорите в Странджа, което означава, че може би става дума за глагола „изстина“, съхранен в тази дума само чрез корена си „стин“ и + „ар“ [словообразуваща наставка, с която се означава занятие] = нестинар: човек, занимаващ се с нещо горещо, но все още неизстинало; по аналогия – човек на огъня; огнен човек; човек на жарта, жаравата, чието занятие е неизстиналият огън; човек, чието занятие е да преминава през огъня, за да се роди отново; човек, чието занятие е да се обжарва, пречиства; по аналогия – обжарващ, пречистващ се човек...; оттук: нестинарска обредност = обжаряваща, пречистваща обредност).“ [4]

За целите на изследването в периода 2011 – 2013 г. бяха посетени странджанските села в района на община Малко Търново и община Царево: Визица, Граматиково, Кондолово, Сливарово, Ново Паничарево, Ясна поляна, Стоилово, Звездец, Евреновозово (от тур. еврен – змей, с. Евренезово – Змейово село), Заберново, Калово, Кости, Бродилово, Българи, Варвара и други. В проведените събеседвания с информатори (жители на по-горе изброените села) се установи, че голяма част от тях не знаят откъде идва названието „нестинари“, но в няколко от случаите информаторите споделиха, че вероятно произлиза от думата с прабългарски произход „истина“ (нистина – наистина – истина). Възможно е да има връзка между двете думи, тъй като в кабардино-балкарския вариант на нартския епос се описва, че младите нарти, за да станат войни, минавали през особен вид изпитание за мъжественост, изразяващо се в танц върху жаравата. Самото название „нестинар“ намира добро обяснение в иранските езици. [Виж по-подробно: осетинското nysan, ягнобското nison, пушунското nixan – знак. По-късно тази дума по всяка вероятност преминава в нишан (тур. *знак*) и общоиранското nag – мъж. Нести-нар, което означава „знак, признак за мъжественост“; аланската проформа би изглеждала така: nysan-nag. [3]

Свещеното пространство

„За вярващия човек пространството не е еднородно, то притежава прекъснатости и накъснатости: има отрязъци пространство, качествено различни от други. „И рече Бог: не се приближавай насам; събуй си обувката от нозете, защото

мястото, на което стоиш, е земя света“ (Изход, 3:5). Следователно съществува свещено пространство, което притежава „сила“, и други, неосветени, сиреч без структура и плътност, накратко казано – аморфни. Нещо повече, за религиозния човек тази пространствена нееднородност се изразява в опита за противопоставяне на свещеното пространство, единственото, което реално съществува, и всичко останало – безформената повърхност, която го заобикаля.“

Важна роля в обредните елементи на нестинарството играе кръгът. На първо място, той символизира слънцето, което е първоизточникът на светлина, топлина и като цяло – на живота. Именно поради тази причина голяма част от елементите на нестинарския обред са във формата на кръг, движенията или действията, които правят участниците в обряда, описват/маркират кръгови движения.

„Свещеното пространство е многосъставно и се състои от изоморфни кръгове, които се вписват един в друг: огнището, къщата, двора, селото и землището, белязано от аязмите. Центърът му е там, където са свещените предмети на вярата, в нашия случай – иконите на нестинарите, свещеното огнище, мястото за играта в жаравата на открито и мястото за жертвоприношение.“ [9]

По същата логика не може да се разглежда нестинарството и изобщо обредността на странджанското население, без да се обърне специално внимание на пространството. Очертанията на пространството се определят от близкото или далечно разположение на свещените постройки, извори и пътищата, през които преминават шествията на вярващите. С многократно повтарящи се действия се извършва и самото освещаване на пространството, като по този начин то се разделя на организирано и неорганизирано. Организирано е там, където се намират свещените постройки, където има ред, а всичко извън него се определя като неорганизирано. От друга страна, това идеално се вписва в опозицията космос – хаос.

Свещените извори

Изворите, или по-често назовавани в тази част на Странджа планина като аязми (язма/язмички – специфично говорно название на думата „аязмо“). В повечето случаи свещените извори се намират в землището на селото, в близост до някоя скала, пещера или свещена постройка на

нестинарската общност. Техни патрони са едни от най-почитаните светци в Странджа: св. Константин, св. Елена, св. Марина, св. Илия, св. Панталеймон, св. Георги, Св. Богородица, Св. Дух, Св. Троица, св. Димитър, св. Иван, св. Ефтим, св. Атанас и по-рядко – св. Яни. Пътят до изворите и обратно се извършва на деня, когато е празникът на светеца.

Едно от най-почитаните места в Странджа планина е Голямата аязма. Това е местност във вътрешния дял на Странджа планина, където има извор в долния край на голяма скала. Покрай него са разположени пет одърчета, които указват мястото на следните пет села, възприемани като „петте нестинарски села“: с. Граматиково, с. Кости, с. Българи, с. Сливарово, с. Кондолово. До всяко одърче има малък извор – аязма, водата на което се смята за лековита. По стара традиция всяка година на това място се извършват обредни действия, свързани с почитането на св. св. Константин и Елена.

„Голямата аязма се прави всяка година в последната неделя преди панагира на св. Костадин в с. Българи (3 юни стар стил), независимо какъв ден ще се падне“ (разговор с Костадин Михайлов – действащ нестинар от с. Бродилово). Теренните проучвания в Странджа планина дават сведения, че тази традиция е леко променена. Изменението е в датата за посещение на Голямата аязма. Например през 2013 г. обредът трябваше да се проведе на 2 юни, тъй като в календара тогава се пада „последната неделя преди панагира на св. Костадин в с. Българи“, но поради последователността на двете дати (2–3 юни) се проведе на 26.05.2013 г. Това показва изменението в обряда, което настъпва вследствие на различни фактори от заобикалящата среда. Причините, поради които това беше наложено, са свързани със странични ангажменти в личен и професионален план на голяма част от участниците в обряда.

Във връзка с по-горе написаното е необходимо да обърнем специално внимание на факта, че с промяната (от темпорална гледна точка) в обредните действия на членовете на нестинарската общност се променя и символното значение на част от елементите на обряда. Следователно по този начин се изменя същността или предназначението, което е заложено като значение в самото знание на нестинарите.

За да бъдат събрани, описани и съхранени за следващите поколения онези привидно явно знания, които се съдържат в откъси от разкази или моментни откровения на събеседниците и информаторите от Странджанския край, се проведеха теренни проучвания в периодите: юли – септември 2011 г., юли, август, септември 2012 г. и юли – септември 2013 г., по време на които бяха записани следните вярвания, свързани с изворите в Странджа планина: *„водата от аязмата е лековита“* (разговор с Костадин Михайлов – действащ нестинар от с. Бродилово – На панагира на св. Костадин, край аязмото на св. Костадин, с. Бродилово), *„отпивайки от нея, ще се очистиш/пречистиш“* (аязмото при конака на Кера Йорданова), *„стори добро и го хвърли в морето/водата“* (събеседване с информаторката Костадинка Йорданова от с. Варвара, дъщеря на известната нестинарка от миналото Кера Йорданова, с. Ново Паничарево), *„хвърли във водата дрехата си – течението/реката ще я отнесе и бягай, ама без да се обръщаш назад, за да не върнеш болестта/болката обратно“*, *„ако усетиш да падат капки вода по теб – не ги трий, значи Светицата (има се предвид св. Марина) ще ти помогне“* (Пещера-светилище Света Марина, с. Сливарово), *„умий си очите с водата под скалата – ще се излекуваш“* (Тракийско оброчище Индипасха), *„натопи си главата и тялото в извора и ще ти стане леко на душата“* (изворът при с. Младежко с температура в най-горещите дни от летните месеци 12 – 14°C).

Всички тези вярвания са свързани по един или друг начин с аязмите, изворите, реките, изобщо с водата в Странджа планина. Теренните изследвания показаха, че се разказват легенди за чудесата, които са се случили и продължават да се случват на вярващи, които са имали различни здравословни проблеми и са изпитали облекчение след досега си с водата от тези места. По вербален начин, *„от уста на уста“*, хората в Странджа предават знанието. Този особен вид знание е придобито вследствие на опита, който са получили, след като са се докоснали до лековитите свойства на водата в аязмите. Важно е да поясним, че изследваните случаи на хора, които са имали подобрене в здравословното си състояние, са излекували чрез потапяне или измиване с водата различни кожни, очни, гинекологични, нервно-психични болести и други.

В контекста на казаното досега трябва да бъде взето предвид, че тези вярвания са далечно ехо от древността, където болестта е била отъждествявана със смъртта, а лечението – с новото раждане. Болестите по кожата означавали накърняване на човешката цялост, духовна нечистота. Те били равнозначни на смърт, а излекуването от тях било осмисляно като нов живот и завръщане в социума.

Музиката, огънят и танцът

Панагирските/нестинарските свирни са образци на източнотракийския (странджанския) инструментален стил. В този край мелодиите се изпълняват на „жора“ гайда (гайда „за сватби“), наричат я още „тънка“, „висока“ или писклива гайда, и тъпан.

Под „музикално изкуство“ човечеството разпознава отпечатащи, изображения или форми на това, което изживява или преживява съзнателно или несъзнателно. Ако усещаш музиката, това означава, че можеш да възприемеш и света около теб. Чрез музиката човекът осъществява връзка с други светове. Благодарение на изкуството и в частност на музиката се създават мостове между различните светове, които осигуряват възможност на човек да „съществува“ едновременно в два свята. По същия начин той (въз)приема специфични послания – слова от духовния свят, и ги изразява/претворява в материалния под формата на култура.

Пътят има пряко отношение към календарната обредност на цялата общност. В разказите на информаторите от с. Българи и с. Кости откриваме, че в миналото в местността Господьова стъпка (намира се в близост до с. Българи) са се пресичали пътищата на две, а понякога и на повече от шествята, които се отправяли към м. Голямата аязма. Ако се случело така, че пътят им да се пресече, се извършвало т.нар. поборване (сборване) между свещените икони, при което с леко почукване се докосвали дръжките на иконите. Целта на „сборването“ била да се покаже кой от двамата светци е по-силен. Вярвало се, че светецът, който победи, ще донесе здраве и берекет на всички в селото.

За целите на проучването през 2013 г. беше посетен панагирът на св. Константин в с. Българи, където беше установено следното:

Нестинарските икони, които са наричани и до ден днешен от местните жители на странджанските села „кунизма“/„кунизми“, заемат важно място във всички обредни действия на общността. В Странджа населението възприема по особен начин иконите. Тази особеност се изразява в начина, по който не само общността, но и местните жители на селцата се грижат за „кунизмите“. Те ги възприемат като свещени, което има единствено аналог и близост като усещане с думата „безценни“. Странджанци се прекланят пред иконите, защото истински вярват в светците. В отношението на цялата нестинарска общност и в това на хората от селата си личат уважението и страхопочитанието, които изпитват към иконите.

Конаците

Конаците са храмовите постройките на нестинарите. Те са напълно отделени и независими от църквата и се намирили в центъра на всяко село. Конакът се възприема като център на обредността на нестинарското общество. По всяка вероятност това се дължи на факта, че там са се съхранявали допреди едно десетилетие свещените икони на нестинарите, свещеният тъпан, гайдата, маналът и други. По-старите конаци, които се намирили в домовете на главните нестинарки, са били и средища на общността.

Огнището

В някои села огнището се намира в ъгъла, който сочи на изток. Пламтящата жаравя в огнището на храма е еквивалент на зимното слънце. Трите дни, празнувани през зимата (от св. Атанас до св. Евтим), когато се играе в жаравата от огнището, съвпадат с постепенното увеличаване на светлото време. В това огнище се приготвя и обредната храна на нестинарите.

Съхранеността на цялостната система от знания на обичайно-обредната система или на реликтови нейни съставки в историческия духовен континуум става причини за колективна памет или колективно съзнание.

Нестинарството привлича вниманието и днес със своята явна-скрита знаковост, в която се вгледаме като в разтворена карта на традициите – карта на информационната среда за изминатите пътища на битността и пораждащата я духовност в посока на приближаването към настоящето ни и губенето по тези пътища на характерните ко-

нотации на съзнанието (смисъла), присъщи на различните отминали времена. [4]

Въз основа на голямото количество данни и анализи (в културно-исторически и психофизиологически план), публикувани от различните учени, специалисти и изследователи на нестинарството в България, може да се очертаят рамките на знанието, което е достигнало до нас днес. През различните периоди от съществуването на обряда се наблюдава интересна тенденция към осъвременяване на отделните негови елементи. Това е следствие от редица многозначителни фактори, които са оказали влияние през годините върху членовете на нестинарската общност. Тази промяна води до коренно изменение в традиционните форми на ритуала, което, от друга страна, бележи свършено нов етап в развитието и тълкуването на символното значение на знанията на нестинарите.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Αναστένάζουν...** και οι συγγενείς. // ΤΑ ΝΕΑ (Greece), 7-5-2011.
2. **Πέτρομα.** // Анали, 2000, № 3–4. – с. 39–44.
3. **Добрев, Петър.** Произход и прародина на българите според комплексни данни. // Български векове 1. 1999, № 1, с. 28–41.
4. **Куманова, А.** Нестинариана. – София: За буквите – О писменехъ, 2012. – 357 с.
5. **Куманова, А.** Универсално-хуманитарно-епистемологично знание. // Обществото на знанието и хуманизмът на ХХІ век IX национална научна конференция с межд. участие // – София: За буквите О, писменехъ, 2011, с. 105–111.
6. **Славейков, П. Р.** Нрави и обичаи. // Гайда, год. III, 1866.
7. **Славейков, П. Р.** Нестинарите. // Ден, бр. 11. Цариград, 1875.
8. Гайда, III, брой 12. 1866.
9. **Фол, Валерия, Ружа Нейкова.** Огън и музика. София: Марин Дринов, 2000.
10. **Теренни изследвания.**
11. **Проведено** събеседване с информатора Костадин Михайлов, 03.06.2013 г.
12. **Проведено** теренно проучване в района на община Царево, с. Варвара, Среща и събеседване с информаторката Костадинка Йорданова, 19.05.2013 г., с. Варвара, община Царево.
13. **Проведено** теренно проучване в района на община Царево. Среща и събеседване с информатора Георги Димов, 04.06.2013 г., с. Българи, община Царево.





“СВОБОДА И ПРАВДА”

Георги Н. Николов

Биографията и литературното наследство на Тръпчо Дорев са днес почти неизвестни. Той умира, преди да е навършил 22 години – възраст, в която творците заявяват с художество присъствието си пред света. За жалост, една от нерадите награди на даровитите натури е ранната им кончина. Тяхното кратко присъствие в битието продължават книгите, издавани от родственици, приятели, ценители. Трудният живот, болестите и недоимъкът, заедно с поетично озарение са ония черти, които характеризират и Тръпчо Дорев в съвсем краткото му гражданско поприще.

Той се ражда на 22 юли 1894 г. във Воден, в многочленното семейство на народен учител. Просветителската среда, в която расте, е за времето си немалко богатство. Мизерията, борческият дух у населението и неугасващите национално-революционни копнежи развиват в съзнанието му остра проникателност и склонност към критично възприемане на действителността. Тези чувства се доразвиват в Скопската педагогическа гимназия, където се учи бъдещият автор. За нравственото му оформяне спомага и разнolikата ученическа аудитория – тя незабавно и бурно откликва на съвременните ѝ обществени проблеми...

В гимназията Дорев тежко заболява от туберкулоза. През 1911 г. обаче успява да завърши с отличие образованието си. От тук пътят му минава през селските училища на Леринския край – Зелениче, Върбени, Пътеле – през вече познатите картини на безпросветност и нищета. Твърде много се различават те от младежките стремления в училището. Мечтите за масово ограмотяване на населението, за преобразуване на живота и обществото, се натъкват на закостенялост и дори на остатъчни феодални порядки. Попрището на Дорев тук продължава само две години. След конфликт между него и местните властимащи младият учител е принуден да напусне както работата си, така и Леринската област.

През 1913 г. Тръпчо Дорев се установява в София, за да се лекува в Александровската болница; следва и довъзстановяване в Искрецкия санаториум. Този “столичен” период е особено плодотворен за неговото литературно самообразование, за широтата на евентуалните бъдещи творчески изяви. Но семейството на Дорев бедства. То има нужда от материалната подкрепа на своя син. И временно прогонил призрака на туберкулозата, той се разделя с литературните занимания. Обратният път води сега към Деде Агач, днес Александрополис, където междувременно са се преселили неговите близки.

Оставащите кратки дни от живота на Тръпчо Дорев преминават под тътена на избухналата Първа световна война. В началото на октомври 1915 г. англо-френската флота обстрелва и подпалва града. От него пък потеглят кервани с бежанци, претъпкани влакови ешелони. С измамни надежди за мир, окъсани и гладни, хората се люшкат от гара към гара: Фере, Софлу, Димотика. Пред погледа на поета се редуват картини на масово отчаяние и разруха. Като един от многото бежанци – жертви на войната, той не само наблюдава, а изпитва тежестите ѝ върху себе си; негодите от принудителното скитане, неизвестността, довършващите го пристъпи на болестта. Взети заедно, те по естествен път насочват поетичния дар на Тръпчо Дорев в антивоенната и гражданската лирика, във въздействащи и днес стихове. Принудителният чергарски живот обаче бавно стопява силите на неговото семейство. На 16 март 1916 г. в Димотика умира сестрата на автора. Единадесет дни по-късно, в същия град, смъртта застига и него.

Доста години след това оцелелите родственици на Дорев, установили се окончателно в София, издирват неговите стихове. Те са издадени в малка посмъртна стихосбирка – “*Свобода и правда*” (София, печатница “Нова литература”, 1930). Има и кратък предговор от брата на поета, Митко Дорев: “Читателю, спомни си гърмовния

тътнеж на боя, кървавата сеч, гладните жени и деца, възнежи пред комитетите за парче хляб, страданията на ранените, и си задай въпроса: защо бе всичко това? Днес ти ще си отговориш лесно – борбата за пазари... Този отговор обаче е резултат на съзнанието, купено с цената на 15 милиона жертви. Войната бе такова огромно престъпление, пред което ранната му смърт остава само дребен епизод.”

Малка по обем, стихосбирката “Свобода и правда” представя Тръпчо Дорев като обещаващ представител на антивоенната лирика у нас. Тя всъщност е събрала почти цялото творческо наследство на поета, състоящо се от двадесетина достигнали до нас стихотворения. Ясно е, че в голямата си част са писани около 1915 г. “от натура”, под напора на непосредствените впечатления от действителността. За да оценим истинското значение на книжицата за своето време, трябва да си припомним епохата, която ще я роди. Това е трудно време в икономически, идеен, тематичен и естетически план. По спомените на Елин Пелин цензурата не допуска в периодичния печат думи като “гроб”, “смърт”, “майчин плач”, “глад”. Изявени автори – Кирил Христов, Иван Вазов, Людмил Стоянов, Антон Страшимиров, Христо Борина, преминават на военни релси. По страниците на “бойните” им книги няма даже сянка на съмнение, че барутните действия могат да бъдат изгубени; че тилът изпитва сериозни трудности, а хората са недоволни. При това, както отбелязва един литературен критик тогава, кръвожадността на тези писатели нараства обратнопропорционално с разстоянието до фронта. Разбира се, налице са и творбите на Димчо Дебелянов, на Йордан Йовков, Владимир Мусаков с “Кървави петна”, където правдивост и човештина противоборстват на категоричните военни закони, ала реалните оценки и за единия, и за другия тип книжнина идват доста по-късно във времето.

На този литературен хоризонт “Свобода и правда” се отличава с безспорна искреност. Тя не се подчинява на просветителството и агитационната тезисност, извеждайки на активни граждански позиции своя лирически герой. Иначе не би могло и да бъде – Дорев е мислеща личност и страданията, причинявани му от негативната динамика на бежанския живот, постепенно го извисяват до ролята на обществен изповедник. Още повече че като българин от диаспората

вижда как военното безсмислие го отдалечава и от старата родина, и от желания свят на литературно творчество, и въобще от смисъла да се живее тогава, когато обезумелите тълпи са тласкани към смъртта. И, за разлика от съдбата на други автори, житейската нишка на Тръпчо Дорев е орисана да се скъса рано, което той осъзнава без излишни илюзии...

Книгата буди интерес още с композиционното си решение. То е изградено от няколко тематични пласта, които могат най-общо да бъдат групирани в две взаимно преливащи се части – “Фронт” и “Тил”. Няма стихотворение в “Свобода и правда”, по редовете на което да не доминира протестът срещу войната. Търсят се причините за пораждаването ѝ и се съзира отчетливо сивата войнишка маса, тръгнала да мре против волята си. Затова неслучайно стихове като “Несретнику”, “Рождението на Свърхчовека”, “Кажи о, свят...” и пр. имат характера на актуален за времето си манифест, долавя се идеята за масово гражданско неподчинение. И...за разплата: от и в името на редовия войник, отишъл си на бойното поле без време:

*Той вече се пробужда безстрашен беззаветен –
и хвърля се в борбата със теб, о, кървав свят.
Тирани треперете! На грозната разплата
денят веч наближава... И жертвите тогаз,
на вашата жестокост, ще станат от земята,
кат призрци среднощни да отмъстят на вас!
 (“Кажи о, свят”)*

Голяма част от творбите в обобщен вид отразяват събитията на политическата действителност преди и в хода на Световната война. По този начин се враждат в убедителен протестен цикъл: “Приказка за кървавата пролет”, “Певците на войната”, “На падналите по всички бойни полета”, “Акварели от войната”, “Кървавата зима”... В тях, противно на очакването, не се търси съчувствие за понесените страдания, няма оплакване, няма песимизъм и обреченост. Те са заменени от борбеност, надежда за политически и граждански корекции, увереност в тяхната бърза реализация. А също – тържество, родено в същата тази увереност:

*На бунт и недоволство в окопите студени
се слуша страшний ропот... О, стига, стига веч.
С победа увенчани или пък победени,
те трябва да се върнат със кървав още меч.*

*Тиранин, враг по-страшен, в родината ги чака;
на гнусен пир, безчестен той врани е призвал.
Назад, герои славни! Тръгнете и с голтака
борба почнете нова, за новий идеал!
("Духът на Гордон" – IV)*

"Духът на Гордон" се състои от шест взаимно допълващи се фрагмента, които напомнят малка поема. "Духът..." е всъщност свързващото звено между "Фронт" и "Тил", представлящи сбирката. Тук в синтезиран вид са уловени и тътените на сраженията, и бедствията в родния край, където "малкият човек" е обезправен и откровено нуну-жен.

Особено вълнуващ е образът на майката, тази "честна светица", принудена да продава тялото си за парче хляб, докато мъжът ѝ е в окопите. Но нравственият лик на българката остава неопетнен. До нея е детето – още безпомощно днес, под напорите на мизерията и отрицателните примери в тила то утре ще е продължител и реализатор на обществените възжелания... А къде е мястото на поета?

*Върви, де робът стене под тежките окови,
де мрат героите славно в неравните борби,
и там тъгите робски, неволите сурови
и мъките световни ти страстно залюби...
Запей тогава песен със жар свещен, безумен,
възней борбите славни със робските тегла!
("Поету")*

"Свобода и правда" е първата и единствена стихосбирка на Тръпчо Дорев. Нормално е по нейните страници не всичко да бъде ново, добре поднесено и свършено. Понякога художествените образи са заменени с абстрактна уж символика и изказът е алегоричен: "правда и любов", "плебейски Свърхчовек", "бездушен сфинкс", "Сатана" и пр. Авторът обаче е живял предимно отдалечен от големите интелектуални центрове на България. За много от причините, породили съвременните му социални явления и техния скрит механизъм, той е трябвало да достига по свой труден път. Като се има предвид и младата възраст на поета, те са повече от обещаващо начало в нашата антивоенна поезия. За жалост – прекъснато твърде рано. Но създаденото успешно съчетава в себе си изискванията за художественост и публицистичност при подобен род лирика. И неизменно дава повод за размисъл около

въпроса да се живее ли, как да се живее и в името на какво. Защото сега –

*Ноц черна и студена обвила е земята,
а хижите по-черни чернеят се в нощта;
кат тъмен бог се дига, дори до небесата,
палатът на разкоша, сред хижи на скръбта.
Дъжд, дребен кат сълзици, безспирно се излива,
раздухва вятър буен човешките бедн... и т.н.*

"Свобода и правда" не е претърпяла второ издание – нито до 50-те години на миналия век, нито пък има вероятност за подобно начинание днес, в обърканата ни действителност без утвърдени общонационални ценности. Самият Тръпчо Дорев е бил обект на политизиране в лявото пространство, като още през 1931 г. Христо Радевски отбелязва: "Това, което отрежда мястото му... е неговият протест срещу войната, безрезервното му заставане на страната на потиснатите и бунтовния зов за активна борба с потисниците". Може би е така, но от какъв ъгъл на идейно-естетически анализ?

Дорев живее в пределите на Македония и Гърция във време, когато вътрешното им политическо състояние е "трудно", а наближаващата война прави Балканския регион взривоопасен. Каква позиция може да заеме този млад човек, имащ срещу ежедневните предизвикателства единствено лириката си и коравия си македонски дух? Единствено на протеста, но протест, необременен от политически ангажименти. Чисто човешки, опитващ се да раздели в безкомпромисните категории на изцяло черно и съвсем бяло случващите се с него и с околните люде събития. Оттук и алегоричността на стиховете – начин да бъде разбрани, както и символиката – по същите причини. А още – създателят им сам да е уверен, че говори истини, че посланията му са верни и достигат до масовото съзнание. Тръпчо Дорев не принадлежи никому, освен на своя народ и трябва да бъде възприеман като частица от него. Не като подгласник на нечий партийни щения и не като трубадур на мимолетни лозунги. Такъв е Любомир Весов, считан за "македонстващ" лирик, само защото е загинал за свободата на родния си край, такива – Стрезов и Стоян Христов, че живяха с покъртителния спомен за Илинден. Такъв, без да се повтаряме – Стефан Кинчев, защото искаше България да прочете творбите му за нея, но не дочака това време. Такива:

Никола Фуклев, Иван Гедиков, Иван Мавроди, Никола Шимов, Георгий Журжер и пр. – бесарабски българи, за жалост също идеализирали старата родина. Такъв – Панайот Станчов-Черна, класик на румънската литература, но подминаван у нас, защото може би не се е сетил да си купи партийно знаме. Такива са много наши писатели из диаспората, но не в България. Не и в прежните речници на българската литература, където по страниците им фигурират доста често и литературни фигуранти. Разбира се, далеч не всички. Но изброените имена трябва да бъдат възродени, преотпечатани и с нова, съвременна художествена оценка. Защото България още я има, напълно възможно е да съществува и за-напред. От нас донякъде зависи. Защото обичта ни към нея, както Тръпчо Дорев възвести в “Към облака”, си остава неотменно, където и да се намираме, заедно с надеждата да я зърнем пак:

*В далечен, чужди край съм, облаче, изгнанник,
но скръб сърдце не знай за родната земя,*

*аз – земен пилигрим, и ти – небесен
странник –
от блян един горим, кат искрици в тъма.
Иди във онзи кът о, облаче, тогава –
зора де първи път видял съм да светлей –
и редом с песента за подвизи и слава
сълзи на радостта над майчин гроб излей.*

В наше време творчеството на Дорев изглежда скучно. Безинтересно. Неактуално, защото новите поколения, за щастие, не са изпитвали тегобите на войната. Но дори и само като спомен нейното човеконенавистничество с нищо не може да бъде оправдано. Извинено и разумно обяснено. Затова лириката на Тръпчо Дорев носи скромната си стойност в граждански и естетически аспект. Тя е предупреждение никой и нищо от ония дни да не се възражда отново – под никакъв предлог и с никакви жертви. За щастие, светът сякаш „поумня”. Може би това щеше да е скромна награда за автора, ако можеше за момент да надникне в нашето време...



Графична рисунка – проф. д-р Христо Цацинов

**VERBA MAGISTRI [1]**

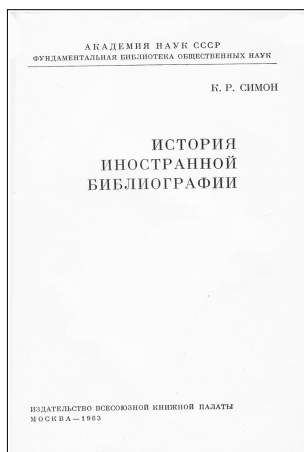
**Пролегомена към ризома на библиосферата
(Симон, К. Р. История иностранной библиографии)
Под ред. С. А. Фейгиной. – изд. 2-е, испр. – М., 2010)**

Проф. д.п.н. Александра Куманова

Посвещава се на светлата памет



К. Р. Симон



*Титулна стр.
изд. от 1963 г.*



*Корица
на изд. от 2010 г.*

**на историка на световния процес К. Р. Симон (1887–1966 г.)
по случай 50-годишнината от публикуването на неговия труд
„История на чуждестранната библиография”**

**I. Habent sua fata libelli [2]
(Феномен)**

Трудът на световноизвестния съветски историк, книговед и библиограф Константин Романович Симон (1887–1966 г.) „История на чуждестранната библиография” (1963 г.) [3] принадлежи към безсмъртните панорами на генезиса на вторичнодокументалните явления на планетата и се разглежда като съизмерим с концепциите на трудовете на Г. Шнайдер и Л.-Н. Малкелес (вж: по-долу).

В този труд на К. Р. Симон от позициите на разгърнатата в него цялостна авторска концепция са представени няколко магистрала:

- дадена е периодизация на историята на световната библиография;
- определени са основните линии в развитието на библиографските форми;
- направен е прогностически анализ на очертаващите се библиографски тенденции.

Появата в наши дни на 2-то издание на този труд [4] (вж и загл. тук) е причината за настоящия отклик, който е съсредоточен върху тези негови достижения, които са явление в модерните представи за библиосферата (библиографията като ноосферен фактор).

Веднага следва да се изтъкне, че във второто издание е достигната максимално съответ-

ваща картина на първото издание. Отстранени са *ad litteram* [5] общо 50-ина корекции, принадлежащи към две групи:

– пунктуационни (от типа на с. 644 – в бел. 46: написано в изд. от 1963 г.: Verl.; да се чете по изд. от 2010 г.: Verl; на с. 704 – в бел 70: написано в изд. от 1963 г.: 1913.; да се чете по изд. от 2010 г.: 1913) и

– ортографски (от типа на с. 623 – в бел. 1: написано в изд. от 1963 г.: Lцllund; да се чете по изд. от 2010 г.: Lцflund; на с. 728 – в колона 1, 7 ред отдолу нагоре: написано в изд. от 1963 г.: Теодоро-Балан; да се чете по изд. от 2010 г.: Теодоров-Балан).

Наличието на тези корекции е разбираемо за такъв сложен и обемен труд (и 1-то, и 2-то издание съдържат 736 с.), обхващащ библиографските явления на страните (без СССР – *днес*: Русия и страните от СНД [6], както и без страните на Изтока и Древния свят [7]), в които се води библиографска дейност.

Явно съдбата на труда на К. Р. Симон е да остава неподражаем. И с корекциите на 2-то издание тази книга изглежда като получила едно **ново издание** (каквато е световната практика по отношение на забележителните библиографоведски шедьоври – *срв. бел 21-22*).

Sine anno [10] и с 1-то, и с 2-то издание пред нас е една и съща книга. Можем да съжаляваме само, че в изданието от 2010 г. виждаме отсъствие не само на продължението на линията на К. Р. Симон в изследователската традиция, но и наличие на коментар от дистанцията на времето. Настоящото изложение е пролегомена [11] към история на библиографията на К. Р. Симон от дистанцията на времето.

II. Ad rem [12]

Биобиблиографска скица

К. Р. Симон се ражда и израства в обезпечено семейство в Москва. Той получава сериозно образование в Московската класическа гимназия и завършва Историко-филологическия факултет на Московския университет (1911 г.).

Способностите му са забелязани и той остава в университета „за подготовка за професорско звание“ (*съвременна терминология*: в докторантура). Под ръководството на забележителния историк А. Н. Савин, К. Р. Симон започва да изучава Франция през революционните ѝ години. В

края на 1913 г. в „*Журнал Министерства народного просвещения*“ е публикувана първата му печатна работа – голяма статия по темата на дисертацията му. Пред младия изследовател се открива път в науката. Благодарение на изключителната си памет и упоритата работа той притежава огромен запас от разностранни знания. За натрупването на тези знания от младия учен съдейства свободното владение на френски, немски, английски, латински и други езици, а също събраните впечатления за западноевропейската култура от Античността до съвременността, получени по време на многократните му пътувания в чужбина.

След октомври 1917 г. се прекъсват всички планове на К. Р. Симон за научна работа. Материалната обезпеченост и увереността в бъдещето научно поприще се сменят с бедност, безработица, чувство за ненужност. Първото следреволюционно десетилетие е особено трудно за К. Р. Симон, но през 1923 г. той намира постоянна работа – в библиографския отдел на Международния аграрен институт (*впоследствие*: Всесъюзна асоциация по селскостопанска библиография). Тази работа му открива пътя в библиографията – специфичен отрасъл, помагаш да се намери и използва печатната продукция по всяка тема, всяка страна и за всяко време на издаване. К. Р. Симон се потапя в чуждестранната литература с широк профил – по икономика, социални проблеми, селско стопанство, техника, статистика.

От 1931 г. името на К. Р. Симон редовно се появява на страниците на периодичните издания. Той пише рецензии, обзори на литература, проблемни статии, запознава специалистите и библиотечните работници с чуждестранните библиографски и справочни издания. Главна тема на интересите на К. Р. Симон става общата чуждестранна библиография [13].

През 1937 г. К. Р. Симон работи в Критико-библиографския институт на Обединението на държавните издателства и в Държавната библиотека на Русия (*тогава*: СССР). В кръга на интересите му влизат универсалните библиографски трудове със световен и национален обхват, създаващи база за цялата по-нататъшна работа с чуждестранната книга. Той успява да се ориентира в състоянието и проблемите на общата чуждестранна библиография. Именно затова К. Р. Симон е поканен през 1939 г. в Московския държавен библиотечен институт на

преподавателска работа (по-късно – и в Ленинград /днес: Санкт Петербург; *съвременните назв. на тези учреждения са*: Московски и Санкт-петербургски държавни университети по култура и изкуства/). Преподаването – с някои прекъсвания – продължава през целия живот на К. Р. Симон (през последните години на живота му той преподава и в Историческия факултет на Московския държавен университет).

С лекота през 1941 г. К. Р. Симон пише образцовия учебник по току-що създаден от него курс по чуждестранна библиография [14] (по-късно този труд той защитава като кандидатска дисертация), а година преди това – през 1940 г. – издава знаменитите справочни таблици по чуждестранна библиография [15].

В предвоенните години К. Р. Симон се завръща по същество към първоначалната си специалност – историята. Отначало това става не със собствено исторически изследвания, а чрез библиографията на историческа литература. Постъпвайки през 1939 г. като библиограф във Фундаменталната библиотека по обществени науки към АН СССР (ФБОН; *по-късно*: на базата ѝ е създаден Института за научна информация по обществени науки към АН СССР; *днес*: ИНИОН РАН), К. Р. Симон работи 27 години в учреждениято – до края на живота си (1966 г.). Секторът по история на ФБОН, който той ръководи, се превръща в признат център на научно-спомогателната историческа библиография. Неговият колектив съставя и издава актуални трудове, в това число – и капиталната библиография по отечествена история, прикнижни библиографии по история на Москва, история на дипломатията, история на буржоазните революции на Новото време и др. Личният принос на К. Р. Симон в тази огромна работа е като неин организатор, редактор, съставител и възпитател на кадри.

Независимо от своята трудоемка заетост с практическа библиографска работа и преподавателска дейност, К. Р. Симон още в първите следвоенни години се обръща и към чисто историческо изследване. Необикновено мащабна и неочаквана е темата на това изследване – историята на европейските енциклопедии от началните периоди до Най-новото време. За съжаление, К. Р. Симон успява да публикува по тази тема само някои статии – „*Енциклопедия*” за „*Енциклопедичния речник*” на братята А. и Г. Гранат и за „*Большая советская энциклопедия*” (2 изд.)

и др. Няколкото написани глави от бъдещата монография остават незавършени.

През 50-те години на XX в. цялата енергия на учения се съсредоточава над изследването на историческия път на чуждестранната библиография – от Античността до средата на XX в., който е открит чрез учебника от 1941 г. (*вж*: *по-горе*). Резултат от този напрегнат труд става излязлата през 1963 г. „*История на чуждестранната библиография*” – връх в научната дейност на К. Р. Симон като историк и библиограф. За този труд през 1964 г. му е присъдена научната степен „доктор на историческите науки”.

Изследванията на К. Р. Симон в областта на теорията и терминологията на библиографията, започнати през 1937 г. („*За нашата библиографска терминология*”, 1937 г.), са обобщени в авторския му речник „*Библиография. Основни понятия и термини*”, 1968 г. [16] (издаден посмъртно).

Литературното наследство на К. Р. Симон съдържа също работи, посветени на библиографията на историята, на проблемите на реферативната периодика, научните списания и библиографските им указатели, на статистиката на печата.

През 2003 г. е издадена книга от стихотворения на К. Р. Симон (1901–1957 г.) (*вж бел.* [12]).

III. Consumatum est [17]

(Панорама)

Основавайки се на ретроспективните – притежаващи текущи и кумулативни покрития – универсални подборни библиографски указатели (пътеводители за литература) от втора степен с международен обхват през XX в., използвани в рутинната справочно-библиографска работа, К. Р. Симон прави именно библиографските пътеводители научна база на своя обхват (в отрасловата библиография на библиографията). Такива са пътеводителите, публикувани в: САЩ (А. Б. Крьогер – И. Г. Мадж – К. М. Уинчел – Е. П. Ший) (1902–); Германия (А. Грезел; В. Кирфел; В. Крабе; К. Флайшхак) (1905 на историка на световния процес К. Р. Симон (1887–1966 г.) по случай 50-годишнината от публикуването на неговия труд „*История на чуждестранната библиография*”); Великобритания (У. П. Кортни; У. Бегли) (1905–); Чехия (Л. Я. Живни) (1919–); Полша (Ю. Грич) (1925–); Италия (А. Сорбели)

(1930–); Япония (М. Мори; К. Хатано, М. Йоши) (1930–); Франция (Ф. Кало, Ж. Тома) (1936–); Русия (К. Р. Симон) (1940–); България (Т. Боров) (1942–).

Осмислянето на международната библиография на библиографията става важен методологически инструмент в неговия труд. Известно е, че международната библиография на библиографията „е сложно и твърде обемисто явление“ [18, с. 16], според справедливото заключение на руския библиографовед **И. В. Гудовшчикова**, която ѝ посвещава многогодишни научни изследвания, обобщени в нейния дисертационен труд от 1977 г.

Именно концепцията на И. В. Гудовшчикова, основана на методологията на К. Р. Симон (който многократно я цитира в „*История на чуждестранната библиография*“, макар и намираща се по това време още в начален стадий на формиране), е база за създаване на **информационна ризома** [19] на международната библиография на библиографията – ретроспективна и текуща. Тя е база – по своята методологическа всеобхватност – за разгръщане на набелязания *по-долу* подход към очертаване контура на тази ризома. Името на доктора на педагогическите науки проф. И. В. Гудовшчикова (1918–2000 г.) – дългогодишен преподавател по библиография в Санкт-Петербургския държавен университет за култура и изкуства (СПбДУКИ; *и др. назв.*) – принадлежи към **историографските космогонии на планетарната библиографска сфера** (тя е последният историограф – библиограф на ноосферата на XX–XXI в.). То е сред съзвездията учени, преоткриващи библиографската орбита на **ноосферата – библиосферата**, където наблюдаваме и друга концепция за планетарната библиография от втора степен – тази на американския историк и библиограф **А. Тейлър** (1890–1973 г.) (1955 г.) [20].

И двете историографски библиографоведски концепции (А. Тейлър – И. В. Гудовшчикова) са плод на два значими, съизмерими и обединяващи мощни ментални процеса, **структуриращи информационните реалности**. Тези процеси са феноменологични за създаване на **универсални научни школи**: на **англо-американската културна антропология** (А. Тейлър, 1955 г.); на **руския космизъм** (И. В. Гудовшчикова, 1977 г.).

Двете *цит.* концепции (А. Тейлър – И. В. Гудовшчикова) за **библиографията на библио-**

графията на планетата са фундирани от внушителните **културни панорами на историята на библиографията на човечеството на трима видни учени на XX в. – библиографи-историци** (те продължават да са единствени по своята всеобхватност и през XXI в. и също са феномени, аналогични на научни школи):

– германецът **Г. Шнайдер** (1876–1960 г.) (1923–1936 г.) (*вж: по-долу*);

– руснакът **К. Р. Симон** (1887–1966 г.) (1940–1968 г.) (*вж: по-горе*);

– францужойката **Л.-Н. Малклес** (1890–1973 г.) (1950–1976 г.) (*вж: по-долу*).

К. Р. Симон стъпва и на двата възгледа за история на библиографията – тези на **Г. Шнайдер** [21] и **Л.-Н. Малклес** [22].

В научното творчество на тези историци на библиографията (Г. Шнайдер – К. Р. Симон – Л.-Н. Малклес; А. Тейлър – И. В. Гудовшчикова) **куминира линията на библиографоведското знание като планетарна тектонична вторичнодокументална система на човечеството** (Ж. Ф. Не дьо ла Рошел – М. Н. Куфаев – Г. Шнайдер – П. Отле – А. Лисаковски – С. Вртел-Виерчински – М. Дембовска – Ш. Р. Ранганатан – Е. И. Шамурин – К. Р. Симон – О. П. Коршунов – Р. С. Гиляревски – В. Кунц – Дж. Х. Шира – Дж. Ликлидер – Д. Фоскет – Б. Ушърууд – П. М. Рой – А. В. Соколов – Н. А. Сляднева ...).

Текстурата на библиографското мироздание, изградено до И. В. Гудовшчикова (Г. Шнайдер – К. Р. Симон – Л.-Н. Малклес; А. Тейлър), е под формата на осмисляне на свързаността на **универсалните библиографски указатели и пътеводители по библиография на библиографията**. Тази линия е в построението на **вторичнодокументалното цяло на универсалната библиография от втора степен** (К. Геснер – Ф. Лабе – А. Тейсие – Е. Г. Пеньо – Ж. П. Намюр – Ю. Петцхолд – Дж. Пауър – Дж. Сабин – Л. Вале – Ш. В. Ланглоа – А. Стейн – А. Г. С. Джозефсън – В. Грундтвиг – Т. Бестерман – Т. Боров ...). Към тази линия се обръщаме като към **ретроспективна международна библиография на библиографията с универсално съдържание**, защото в принадлежащите ѝ вторичнодокументални форми се крие първият опит на **международната библиография от втора степен**.

Международната универсална библиография от втора степен възниква първоначал-

но през XVII в. във **Франция** (Ф. Лабе, 1664 г.) и **Швейцария** (А. Тейсие, 1686 г.) и е подготвена чрез появата и развитието на **универсалната библиография от първа степен – международна и национална** (К. Геснер). По-късно **международната универсална библиография от втора степен** се актуализира през XIX в. във **Франция** (Е. Г. Пеньо, 1812 г.), **Великобритания** (Т. Х. Хорн, 1814 г.), **Белгия** (Ж. П. Намюр, 1838 г.) и **САЩ** (Р. О. Гилд, 1858 г.). Към днешния ден тя е разгърната в достатъчно трудно обзрима като цяло информационна картина (*вж: по-горе*).

Съпоставимостта на отбелязаните и ред други библиографски реалии в цялост, в която тези реалии са съотносими като проявяващи приемственост и взаимообусловеност, се постига трудно. Тази трудност е била изтъквана дори и от най-видните, *цит. по-горе*, историци на библиографията на библиографията (*срв. тр.*: Л.-Н. Малклес, 1950–1958 г., А. Тейлър, 1955 г., К. Р. Симон, 1963 г.).

IV. Grandioso [23]

Теоретични основания

Представената *по-долу* историческа скица на хуманитарната библиография – универсалната международна ретроспективна и текуща библиография от втора степен (**по предмет на знанието**) – набелязва път към построяване информационната ризома на библиографията като ноосферичен, геокосмически феномен (**по подход към знанието**) [24]. Чрез тази скица са обхванати трансформиращите се вторичнодокументални форми, станали гръбнак на библиографската надстройка на инфосферата, която сама е многопластова. В приведеното *по-долу излож.* се акцентира на **универсалния, международния и многостепенния аспект на библиографската информация, генерираща вторичнодокументални форми, превърнали се в стожер на съвременната международна универсална библиография** [25].

Чрез инструментариума на **информационната ретикула** [26], изградена от структурите на библиографията, е наблюдаема хуманитарната библиография (**по подход**). Самата **ретикула** има вторичнодокументална природа. Тя е формирана от **структурите на библиографията**: 1. Документална; 2. Адресна; 3. Същностна; 4.

Видова; 5. Функционална; 6. Съдържателна; 7. Организационна [27, с. 77–90]. Посочените структури са **разрези на библиографската информация**. Във всеки от тези разрези библиографските явления се характеризират (рудиментират) по специфичен начин, отразявайки другите (разрези) чрез себе си. Като цяло тези разрези представляват системен и максимално детайлизиран вид на съответното вторичнодокументално явление.

В центъра на *това изложение* не е историята на библиографията сама по себе си, а нейната **история и теория на формите – библиографската морфология на универсалната международна ретроспективна и текуща библиография от първа и втора степен**, обозначаваща – защото е разглеждана по ретикуларен подход на свързаност с инфосферата – като **хуманитарна библиография (по подход)**.

Наблюдаваме библиографските явления на Античността, Средновековието и съвременната цивилизация (Новото и Най-новото време) с принадлежащите им подпериоди и взаимосвързаност като системна културна и естествено породена цялост на **международната универсална библиография** не в тяхната последователност на линейни прояви, а във фокуса на **вторичнодокументалното формообразуване** (което тук е историографирано!), наречено **хуманитарна библиография (по подход)**.

За върхова граница на Античността е приета 476 г., когато последният римски император Ромул Августул е свален от остготите. Тази година е определяна за начална на Средновековието, а то продължава до средата на XVII в. – до Английската буржоазна революция (1642–1648 г.), от която започва Новото време.

Принципна в *това излож.* е позицията, че **материалните носители на документалната (и библиографската) информация** (скални изображения, глинени и керамични плочки, пергамент и папируси, ръкописни и печатни книги, електронни публикации – във вид на компактни дискове и появяващи се във виртуалното информационно пространство) представляват продукти на непрекъснато сменящи се във времето **информационни технологии**.

Главното във **вторичнодокументалните форми** е преди всичко менталният им характер (макар че и те имат ниво на технологично

въплъщение на предаваната чрез тях информация).

Именно чрез своя ментален характер библиографските форми изграждат каркаса (носещата конструкция) на инфосферата, мислима като цяло благодарение на самия библиографски морфизъм, който осигурява интелектуалната приемственост на идеалната форма на информацията, наблюдавана през преобразуванията на физическата форма на документа – съществено положение за проникване в историята и теорията на библиографската морфология ...

С метода на ризомно-ретикуларното архисъвременно информационно моделиране установяваме генеалогичния шлейф на системното цяло на универсалните библиографски указатели от втора степен с международен обхват – историческото формиране на световната универсална библиография. Макроструктурната роля на универсалната библиография, чието осмисляне като многостепенен феномен кристализира в библиографоведската линия Ф. Е. Еберт – А. Г. С. Джозефсън – В. Грундтвиг – Г. Шнайдер, се изразява в усилието системно да се обхване опитът на предшествениците в представянето на библиографската вселена в такива библиографски явления, чиято форма наричаме универсална за архитектуриката на инфосферата, а творците ѝ – нейни архитекти.

Установимото ризомно-ретикуларно информационно моделиране в библиографоведската синтагма на инфосферата е способ за наблюдаване на естествената свързаност на вторичнодокументалните феномени като исторически формирал се процес на структуриране на ноосферата (XIX–XXI в.). Осмислянето на този процес позволява превръщането му чрез **ретикуларната методология** в теоретичен и практически инструментариум за осъществяване особено прецизни широкомащабни информационно-комуникативни актове. Тук ключови понятия са **ризома на инфосферата** и **морфология на библиографията** (А. Куманова: 1995, 2005, 2007, 2012 г.).

V. *Feliks qui potuit rerum cognoscere causas* [28]

(Методология)

Независимо от трите различни класификации на библиографията, с които работят Г. Шнайдер (по обществено предназначение на библиограф-

ските пособия: 1. всеобща, 2. национална, 3. специална; 1. всеобща, 1.1. международна; 1.2. национална, 2. специална, 3. библиография на библиографията (1923–1936 г.)), Л.-Н. Малклес (по обществено предназначение на библиографските пособия: 1. обща ... , 2. специална ...), К. Р. Симон (по читателско предназначение и съдържание на библиографираните произведения: 1. универсална отчетно-регистрационна, 2. отраслова за специалисти, 3. препоръчителна; по способ на библиографската характеристика и обществено предназначение: 1. регистрационна, 2. анотационна, 3. рецензивна (критическа), реферативна (1936 г.); по съдържанието на отчитаните в библиографските указатели произведения: 1. общи: 1.1. международни, 1.2. национални, 1.3. краевни, 2. специални: 2.1. отраслови, 2.2. тематични (1966 г.), именно на руския историограф се отдава да изгради **генеалогична представа за универсалната библиографска форма на универсалната библиографска информация на планетата. В концепцията на К. Р. Симон различаваме ТРИ НЕЙНИ ИСТОРИКО-КУЛТУРНИ ПЛАСТА. В тези пластове наблюдаваме три равнища на информационно моделиране: концептуално; методологично; предметно-съдържателно.**

Ето описанието на тези **ПЛАСТОВЕ, разкриващи естествената подредба** (*гр.*: tektonike) **на универсалните библиографски указатели.**

Идеите за тази подредба пораждат **МЕТА-БИБЛИОГРАФСКОТО ЗНАНИЕ КАТО УНИВЕРСАЛНО**:

– **I. ЗНАНИЕВ ПЛАСТ** – тук библиографската форма е обърната към **кумуляцията на знанието**: от универсалните библиотечно-библиографски сводове, снемачи първообразите на универсалната, хуманитарната библиография в страните на Древния изток и класическа Гърция – „Таблиците...” на Калимах Александрийски (сред. на III в. пр. н.е.) – до енциклопедичната универсална библиография „Пандекти” – „Всеобща библиотека” (1545–1555 г.) на Конрад Геснер;

– **II. СОЦИОЛОГИЧЕСКИ ПЛАСТ** – тук библиографската форма е обърната към **диференцираната представа за читателската аудитория на обществото**:

II. 1. От хронологичните биобиблиографски речници на „църковни писатели” от края

на IV в. – „Книга за знаменитите мъже” на Йероним Стридонски (392 г.) – през патрологичната библиографска традиция на биобиблиографските речници за църковни писатели от втората половина на V в. до ранносхоластичната хуманитарна традиция на XI–XIII в., до печатния справочен отчетно-регистрационен хронологичен биобиблиографски речник „Книга за църковните писатели” (1494 г.) на Йоан Тритемий;

II. 2. От „Примерния каталог” за духовно и светско четене (енциклопедия на учебното познание) „Наставления ...” на Касиодор Сенатор (VI в.) – през: светския универсален систематичен библиографски указател от средата на XIII в. „Книгозаконие” („Библиономия”) на Ришар де Фурнивал; обединяващия чертите на светската училищна програма и систематичния подборен библиографски указател по латинска литература от края на XIII в. „Списък на много автори” на Хуго от Тримберг; азбучния биобиблиографски речник във вид на своден каталог на книжните фондове на английските манастирски библиотеки на Джон Бостън от Бъри „Каталог на църковните писатели” (началото на XV в.); примерния систематичен каталог на библиотеките в Италия от ранния Ренесанс „Списък” от 30-те год. на XV в. на Томазо Парентучели; обявите на книжари и печатари-издатели (Е. Ратдолт, А. Куне, А. Мануций) от края на XV до началото на XVI в.; текущите панаирни библиографски каталози на Г. Вилер от 1564–1592 г. и неговите приемници в периода до първата половина на XVIII в. – до отчетните сводни официални систематични универсални панаирни указатели от втората половина на XVI и първата половина на XVII в. на: Г. Вилер за 1564–1592 г. (1564 г.; 1592 г.), И. Клес за 1500–1602 г. (1602 г.) и Г. Драуд за 1500–1625 г. (1610–1611; 1614 г.);

II. 3. Ретроспективните универсални библиографски указатели от втора степен с международен обхват, създадени през XVII–XIX в.: „Библиотека на библиотеките ...” (1664 г.) от Ф. Лабее; „Каталог на автори...” (1686 г.) от А. Тейсие; „Универсален библиографски репертоар” (1812 г.) от Е. Г. Пеньо; „Палеографико-дипломатико-библиографска библиография, или Систематичен репертоар ...” (1838 г.) от Ж. П. Намюр; „Библиографска библиотека” (1866 г.) от Ю. Петцхолд; „Библиография на библиографиите” (1877 г.) от Дж. Сабин; „Библиография на библиографиите” (1883; 1887 г.) от Л. Вале;

„Ръководство по обща библиография” (1897 г.) от А. Стейн;

II. 4. Вторичнодокументалните панорами на френските библиографи-книготърговци, определили „линията на библиофилската библиография” и свързаните с нея гледища от XVIII–XIX в. до днес – във Франция: Г. Ф. Дебюр Младши („Поучителна библиография ...”) (1763–1768 г.) и Ж. Ф. Не дьо ла Рошел („Размисли за библиографската наука”) (1782 г.); „Доклада за библиографията” на А. Грегора (1794 г.); „Бележки за разпределянето и класификацията на книги в библиотеката” (1796 г.) на А. Г. Камю; „Тълковния речник по библиология” (1802–1804 г.) на Е. Г. Пеньо; „Елементарния курс по библиография или наука на библиотекаря” (1806–1807 г.) на Ш. Ф. Ашар; във Великобритания: „Увод в изучаване на библиографията, като предпоставка на обзор на обществените библиотеки на Стария свят” (1814 г.) на Т. Х. Хорн и „Библиографски Декамерон, или Десетдневен приятен курс за миниатюри и предмети, свързани със старинното гравирание, типографията и библиографията” (1817 г.) на Т. Ф. Дибдин;

III. ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАТИВЕН ПЛАСТ – тук библиографската форма е обърната към панорамно съответствие на:

- кумуляцията на знанието в универсалните библиотечно-библиографски сводове;
- диференцираната представа за читателската аудитория на обществото.

Така се структурират:

III. 1. Универсалните морфологични възгледи за библиографията, формирали се в Германия през XIX–XX в. и разпространили се в международните библиографски канали под егидата на ЮНЕСКО през XX в. Те и днес са определящи за библиографската морфология: „Всеобщ библиографски речник” (1821–1830 г.) и статията „Библиография” (1823 г.) на Ф. А. Еберт; „Библиографска библиотека” (1866 г.) на Ю. Петцхолд; „Ръководство по библиография” (1923 г.; 1924, 1926; 1930 г.), „Теория и история на библиографията” (1934 г.), „Увод в библиографията” (1936 г.) на Г. Шнайдер; „Световна библиография на библиографиите” (1939–1966 г.), „Index bibliographicus” (3. изд.) (1951–1952 г.) на Т. Бестерман;

III. 2. Ретроспективните – притежаващи текущи и кумулативни покрития – универсални

подборни библиографски указатели (пътеводители за литература) от втора степен с международен обхват през XX–XXI в. – това са библиографските пътеводители (отрасловата библиография на библиографията) в: САЩ (А. Б. Крюгер – И. Г. Мадж – К. М. Уинчел – Е. П. Ший) (1902–); Германия (А. Грезел; В. Кирфел; В. Крабе; К. Флайшхак) (1905–); Великобритания (У. П. Кортни; У. Бегли) (1905–); Чехия (Л. Я. Живни) (1919–); Полша (Ю. Грич) (1925–); Италия (А. Сорбели) (1930–); Япония (М. Мори; К. Хатано, М. Яоши) (1930–); Франция (Ф. Кало, Ж. Тома) (1936–); Русия (К. Р. Симон) (1940–); България (Т. Боров) (1942–)...

VI. Mens agitat molem [29]

(Морфология)

Самата ИСТОРИЯ НА УНИВЕРСАЛНАТА ФОРМА НА БИБЛИОГРАФИЯТА по К. Р. Симон може да бъде представена чрез следния фрагмент:

- „Таблицы за тези, които са се прославили във всички области на знанието” (**Калимах Александрийски**) (сред. на III в. пр. н.е.);
- „За таблиците на Калимах” (**Аристофан Византийски**) (III–II в. пр. н.е.);
- „За събирането и подбора на книги” (**Херений Филон**) (I–II в.);
- „Книга за знаменитите мъже” (**Йероним Стридонски**) (392 г.);
- „Книга за знаменитите мъже” (**Генадий Марсилски**) (втор. полов. на V в.);
- „Наставления за духовно и светско четене” (**Касиодор Сенатор**) (втор. полов. на VI в.);
- „Книга за знаменитите мъже” (**Исидор Севилски**) (нач. на VII в.);
- „Книга за знаменитите мъже” (**Илдефонсо Толедски**) (сред. на VII в.);
- „Бележки за самия себе си и своите книги” (**Беда Достопочтени**) (границата между VII–VIII в.);
- „Книга за църковните писатели” (**Зигберт от Жамблу**) (XI в.);
- „Аноним от Мелк” (XI в.);
- „Книга за писателите-монаси от бенедиктинския манастир в Монте-Касино” (**Петър Дякон**) (XI в.);
- „Четири книги за факлоносците или за църковните писатели” (**Хонорий Отьонски** /**Августодунски**/) (XII в.);

- „Книга за църковните писатели” (**Хенрих Гентски**) (XIII в.);
- „Книгозаконие” („Библиономия”) (**Ришар де Фурнивал**) (сред. на XIII в.);
- „Списък на много автори” (**Хуго от Тримберг**) (1280 г.);
- „Каталог на църковните писатели” (**Джон Бостън от Бъри**) (нач. на XV в.);
- „Списък” („*Inventarium*”) (**Томазо Парентучели**) (30-те години на XV в.);
- „Книга за църковните писатели” (**Йоан Тритемий**) (1494 г.);
- *Обявленията на книжарите, книготърговците и издателите* (**Е. Ратдолт, А. Куне, А. Мануций**) (края на XV – нач. на XVI в.);
- „Пандекти” („Всеобща библиотека”) (**К. Геснер**) (1545–1555 г.);
- „Каталог на новите книги, които са били изложени за продажба на есенния панаир през 1564 г. във Франкфурт за удобство и ползване на чуждите книжари и всички, усърдни към книжарското дело и някои, макар и малко книги по-стари издания, заслужаващи похвала за тяхната рядка и изключителна полезност” (**Г. Вилер**) (1564 г.);
- „Събрание в единен свод на всички книги на еврейски, гръцки, латински, а също – на написаните на немски, италиански, френски и испански език, които са се продавали на франкфуртските панаири ... от 1564 г. до есенния панаир 1592 г.; извлечено от всички вилерови каталози на отделните панаири и разпределено в три тома ...” (**Г. Вилер**) (1592 г.);
- „Най-пълнен указател на книгите за цял век, толкова прославен, колкото и изобилен с паметници на негови учени: от 1500 г. до 1602 г., включително есенния панаир ... Извлечено отчасти от каталозите на отделните панаири, отчасти от най-големите библиотеки от цял свят” (**И. Клес**) (1602 г.);
- „Класифицирана библиотека (или типографски каталог)” (**Г. Драуд**) (1610–1611 г.);
- „Нов указател на книги, но преди всичко на католически теолози, а също и на други известни автори по всякакви отрасли на знанието и на всякакъв език, но които не разглеждат въпросите на религията ...” (1614 г.)...

Методологията на ризоматизма на библиографския свод на историка на библиографията К. Р. Симон позволява да се изведат няколко семантични кръга в библиосферата.

Очевидно е съответствието на идеите на широкомащабния ризоматизъм на информационното моделиране в линиите на библиографоведската мисъл за инфосферата:

- Ж. Ф. Не дьо ла Рошел – М. Н. Куфаев;
- М. Н. Куфаев – Г. Шнайдер;
- Г. Шнайдер – Л.-Н. Малклес – К. Р. Симон;
- А. Тейлър – И. В. Гудовщикова;
- А. Лисаковски – С. Вртел-Виерчински – М. Дембовска – Ш. Р. Ранганатан – Е. И. Шамурин – К. Р. Симон;
- А. А. Любишчев;
- Ю. М. Лотман – Т. А. Сибиък – У. Еко.

Извеждането и наблюдаването на тези линии са проява на **ризоматичния проблем на синтеза на интелектуалните ресурси на инфосферата**. На база на **картографирането на тези линии** библиографската сфера се вижда в огледалото на семиосферата.

Ризоматичният проблем на естествения вторичнодокументален синтез на интелектуалните ресурси на инфосферата се намира в зависимост от архитектурата на **три вихъра** (= орбити) на концептуално развитие на менталността:

- **библиографски** (1):
- Г. Шнайдер – Л.-Н. Малклес – К. Р. Симон – А. Тейлър – И. В. Гудовщикова;
- **библиографоведски** (2):
- Ж. Ф. Не дьо ла Рошел – М. Н. Куфаев – Г. Шнайдер – П. Отле – А. Лисаковски – С. Вртел-Виерчински – М. Дембовска – Ш. Р. Ранганатан – Е. И. Шамурин – К. Р. Симон – О. П. Коршунов – Р. С. Гиляревски – В. Кунц – Дж. Х. Шира – Дж. Ликлидер – Д. Фоскет – Б. Ушърууд – П. М. Рой – А. В. Соколов – Н. А. Сляднева;
- **интердисциплинарен** (3):
- В. И. Вернадски – А. А. Любишчев – Ю. М. Лотман – Т. А. Сибиък – У. Еко.

Чрез ризоматичната структура на библиографията – хуманитарната библиография – по нейните структури (документална, читателска, дейностна, видова, функционална, съдържателна, организационна) са наблюдаеми хомологичните редове на космологията на информационното пространство. Тези редове се откриват на вторичнодокументалното равнище на инфосферата. Проявяването на хомологичните редове на вторичнодокументалния свят чрез ризоматиката от изграждащите го връзки е сърцевината на действие на структурите на библиографията. Тези структури разкриват структурната форма (биб-

лиографоведското сито /израз: Т. Боров/) на семиосферата.

Описваната ризоматична идея идва още от времето на досократиците и Платон, чрез Аристотел, средновековната схоластика и възрожденския пантеизъм като линия на менталната архитектурност на битието. Тя е тази, която обозначаваме като линия на немските класически философски системи (И. Кант – Ф. В. Й. Шелинг – И. Г. Фихте – Г. В. Ф. Хегел – А. Шопенхауер). Тази линия достига феноменологична мощ в учението на А. Шопенхауер за волята като израз от най-висш порядък. Именно тази линия е крайъгълна за съвременния персонализъм, екзистенциализма и пр. философско-психологически течения в мисленето.

Осъзнавана и битуваша като израз на моралния въпрос от нравствено-етичен порядък за устройството на света от плеядата дейци на руската философско-етична система на космизма (Ф. М. Достоевски – В. С. Соловьев – Н. Ф. Фьодоров – В. В. Розанов – С. Л. Франк – А. Ф. Лосев), тази линия се среща с мощното интердисциплинарно движение на структурализма от XX–XXI в. (Ф. де Сосюр – К. Леви-Строс – Ж. Лакан – М. Фуко – Ж. Пиаже – Р. Барт).

Така от триединния корен на немската класическа философия (1), руската философско-етическа система на космизма (2), интердисциплинарния структурализъм (3) кристализира идеята за ризоматизма на Ж. Делюз – Ф. Гатари, намираща се в основата на динамичния модел на семиотичната система на Ю. М. Лотман – Т. А. Сибиък – У. Еко.

Чрез ризоматизма на вторичнодокументалното равнище на инфосферата, достигнат в творчеството на К. Р. Симон, е третируемо единството на информационното пространство.

Тази идея се проявява върху почвата на синтез на възгледите на архитектите на широкомащабното информационно моделиране на XX–XXI в.:

– П. Отле: за многообразието, единството от много равнища на инфосферата при акцент върху документалното ѝ равнище, в което е установен резонанс с останалите ѝ нива (1934 г.);

– О. П. Коршунов: за трите равнища в системата на информационните комуникации: 1. ниво на неформалните комуникации (непосредствено информационно); 2. документално ниво (включващо производство, съхранение и разпростра-

нение на документи – носители на социалната информация); 3. вторичнодокументално ниво (съдържащо производство и движение на организирани сведения за документите) (70-те – 80-те години на XX в.);

– Р. С. Гиляревски: за тенденциите и закономерностите, явяващи се общи в развитието на информатиката и другите дисциплини от информационно-комуникативния цикъл на знанието (книгознанието, библиотекознанието, библиографознанието), за съответствието между техните обекти и процеси на комуникация (1989 г.);

– В. Кунц: за принципите на формиране на изградената от много равнища информационна среда от: 1. данни; 2. информация; 3. знания (1983 г.).

БЕЛЕЖКИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. *Лат.*: Думите на учител.

2. *Лат.*: Книгите имат своя съдба.

3. **Симон**, К. Р. История иностранной библиографии / Под ред. С. А. Фейгиной. – М.: Всесоюз. кн. палата, 1963. – 736 с.

4. **Симон**, К. Р. История иностранной библиографии / Под ред. С. А. Фейгиной. – Изд. 2-е, испр. – М.: Изд-во ЛКИ, 2010. – 736 с.

5. *Лат.*: Буквално, дословно.

6. По установила се след 1917 г. печална изследователска традиция историята на библиографията в Русия и СНД се изучава отделно и не се стикова с историята на световния процес във вторично-документалната сфера. В резултат на това днес имаме „История на руската библиография до началото на XX век” на Н. В. Здобнов (Под ред. Б. С. Боднарски. – 3. изд. – М., 1955; 1. изд. 1944–1947 в 2 т.; 2. изд. 1951) и труда („История на чуждестранната библиография”) на К. Р. Симон.

В съвременните трудове по история на библиографската наука тази тенденция продължава – срв.: тр. на Н. К. Леликова „Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX – первой трети XX века” (СПб., 2004).

Към предшествениците на К. Р. Симон в руската историкокултурна традиция следва да се отнесат теоретиците на библиографията А. И. Малеин (**Малеин**, А. И. Краткий очерк истории иностранной библиографии. – Л.: Начатки знаний, 1925. – 39 с.; **Малеин**, А. И. Исторический очерк развития библиографии и современное состояние ее на Западе и в СССР. // *Библиографическое дело*: Сб. / Под ред. Н. Ф. Яницкого. – М.-Л., 1927, с. 24–42.) и М. Н. Куфаев (**Куфаев**, М. Н. Иностранная библиография: Краткий очерк разв. и совр. состояние. – М.: Гос. центр. кн. палата РСФСР, 1934. – IV, 276 с.).

7. Разбирането на К. Р. Симон за „за съответствието на периодизация на историята на библиографията с общоисторическата периодизация, а не за съвпадането на първата с втората” (с. 7) го ориентира „да не се стреми да проследи развитието на на някакъв тип или вид на библиографията” (с. 8), сблъсквайки се „с отсъствието на общоприето и пълно определение на библиографията” (с. 9). Опирайки се на изложението в статията си „Обект, целево предназначение, методика и форми на библиографията” [8, с. 23], К. Р. Симон в „История на чуждестранната библиография” изключва от обсега на своето внимание **общите каталози на библиотеките**, които, и според неговите думи, „често са относими в групата на библиографските трудове (специалните каталози на библиотеките К. С. включва в своята панорама!).

На проблемите на библиографията на Изтока и Древния свят (както и на Средновековието) са посветени трудовете на друг съвременен историк и теоретик на библиографията – Б. А. Семеновкер [9].

8. **Симон**, К. Р. Обект, целевое назначение, методика и формы библиографии в их историческом развитии. // *Тр. Библ. Акад. наук и Фундамент. библ. обществ. наук АН СССР*, Т. 5, 1961, с. 7–23.

9. **Семеновкер**, Б. А. Библиографические памятники Византии: Автореф. дис. докт. педаг. наук. – М., 1989. – 32 с. Предложена от Гос. библ. СССР им. В. И. Ленина; **Семеновкер**, Б. А. Библиографические памятники Византии: [Моногр.]. – М.: Изд. Археогр. ц-р, 1995. – 232 с.: с ил.; **Семеновкер**, Б. А. Эволюционный подход к истории информационной деятельности. // *Библиотека в контексте истории: материалы 7-й Международной научной конференции*, Москва, 3–4 октября 2007 г. / [Состав. М. Я. Дворкина]. – М.: Пашков дом, 2007, с. 53–60; **Семеновкер**, Б. А. Эволюция информационной деятельности: Бесписьменное общество / Рос. гос. библ. – М.: Пашков дом, 2007. – 141 с.; **Семеновкер**, Б. А. Эволюция информационной деятельности: Рукописная информация / Рос. гос. библ. – М.: Пашков дом, 2009. – Ч. 1. – 2009. – 244, [1] с.: с табл.; Ч. 2. Рукописная информация. – 2011. – 333, [1] с.: с ил.; **Семеновкер**, Б. А. Эволюция чернил в Древнем мире и Средние века. // *Сборник* 88/2. – М.: Наука, 2008, с. 143–156.

10. *Лат.*: Без година (-та).

11. *Фр.* prologomines – от гр. prylogos – кратък увод към някаква наука.

12. *Лат.*: Към делото, точно на въпроса.

За написването на този биографичен очерк са използвани – освен справочно-енциклопедичната литература (статии на Г. Г. Кричевски и И. В. Гудовщикова) – и кн. **Симон**, К. Р. Избранное / Состав., коммент. В. И. Гульчинского. – М.: Книга, 1984. – 240 с., 1 л.: портр. – Съдържа и От состав. / В. И. Гульчинский; **К. Р. Симон** 1887–1966 / Г. Г. Кричевский, и очерка: **Марковская**, Г. М. [Предисловие]. //

Симон, К. Р. Стихотворения. 1901–1957. – М., 2003, с. 4–10.

13. Симон, К. Р. Важнейшие иностранные библиографические издания за 1928–1933 гг. // [Гос.] библиограф. [СССР] им. В. И. Ленина. – [М., 1935, с. 269–286.] – Отпеч. от неизд. сб.; Симон, К. Р. Важнейшие иностранные библиографические, справочные и библиотековедческие издания за 1933–1937 гг. // Тр. Моск. гос. библиотеч. инст., 1939, Вып. 3, с. 163–184.

14. Симон, К. Р. Иностранная общая библиография : Учеб. пособие для библиотеч. вузов. – М. : Библиотеч.-библиогр. изд. Наркомпроса РСФСР, 1941. – 164 с.

През 1950 г. в България е публ. на бълг. ез. прев. на Гл. I от тази кн. „Основни етапи в развитието на иностранната обща библиография“ : Симон, К. Р. История на библиографията в чужбина / Прев. Н. Буссе. – С. : Българ. библиотеч. инст. „Елин Пелин“, 1950. – 48 с.

15. Симон, К. Р. Иностранная универсальная библиография : Справ. табл. – М. : Всесоюз. кн. палата, 1940. – 70 с. : с факс.

16. Симон, К. Р. Библиография : Осн. понятия и термины. – М. : Книга, 1968. – 160 с.

17. Лам.: Извършено е, свършено е.

18. Гудовщикова, И. В. Универсальная библиография библиографии : Ист., совр. состояние, перспективы развития : Дис. докт. педаг. наук. – Л., 1977. – 396 с. + прил. (188 с. : с табл.). – Предложена от Гос. инст. культуры им. Н. К. Крупской.

19. Фр. rhizome от лат. – коренище, корен, ствол, разклонение; *прен.* род, поколение, произход. Срв.: Deleuze, G. et al. Rhizome : Introd. / G. Deleuze, F. Guattari. – P. : Minuit, 1976. – 74 p.

20. Taylor, A. A history of bibliographies of bibliographies. – New Brunswick, N. J. : Scarecrow pr., 1955, IX, 147 p. – Bibliogr. p. 137–145.

21. Schneider, G. Handbuch der Bibliographie. – Lpz. : Hiersemann, 1923. – XVI, 544 S. – 2. ed. (Ebenda, 1924); 3. ed. Repr.; 4. ed.; 5. ed.; Schneider, G. Handbuch der Bibliographie. – 3. Aufl. – Ebenda : Hiersemann, 1926. – XVI, 544 S. – Съдържа и Die Entwickl. d. Bibliogr. (s. 183–199); Schneider, G. Handbuch der Bibliographie. – 4. gänzlich veränderte u. stark vermehrte Aufl. – Lpz. : Hiersemann, 1930. – IX, 676 S. – Съдържа и Bibliogr. d. Bibliogr. (s. 36–45); Schneider, G. Handbuch der Bibliographie. – 5. Aufl. – Stuttgart : Hiersemann, 1969. – IX, 676 S. – *Comp.*: Schneider, G. Einführung in die Bibliographie. – Lpz. : Hiersemann, 1936. – V, [2], 203 S.; Schneider, G. Theory and history of bibliography / Transl. by R. R. Shaw. – N. Y. : Columbia univ. pr., 1934. – 306 p. – Съдържа и The development of Bibliogr. (p. 271–293). – Откъсът препеч.: Essays on bibliography / Comp. a. ed. by V. J. Brenni. – Met. ; N. Y., 1975, p. 26–41.

22. Malclès, L.-N. La bibliographie. – P. : Pr. univ. de Fr., 1956. – 136 p. – (Que sais-je? Le point des connaissances actuelles); Malclès, L.-N. La bibliographie. – 2. éd. rev. – P. : Pr. univ. de Fr., 1962. – 136 p. – (Que sais-je? ;

708). – Съдържа и Ch. 8. Bibliogr. de bibliogr. (p. 99–107); Malclès, L.-N. La bibliographie. – 3. éd. corr. – P. : Pr. univ. de Fr., 1967. – 136 p. – (Que sais-je? Le point des connaissances actuelles ; N 708); Malclès, L.-N. Bibliography / Transl. by T. C. Hines. – N. Y. : Scarecrow pr., 1961. – 152 p. – Repr. 1973 ; Част от изд. 1961 на англ. ез.: Essays on bibliography / Comp. a. ed. by V. J. Brenni. – Met. ; N. Y., 1975, p. 20–25. – *Comp.*: Malclès, L.-N. Cours de bibliographie : A l'intent. des étud. de l'Univ. et des candidats aux examens de bibliothécaire. – Gen.-Lille: Droz-Giard, 1954. – XII, 350 p. – Съдържа и Ch. 2. Bibliogr. de bibliogr. (p. 17–29); Malclès, L.-N. Les sources du travail bibliographique : [T. 1–3]. – 1950–1958. – T. 1. Bibliographies générales. – Gen.-Lille: Droz-Giard, 1950. – 365 p. – Съдържа и Ch. 2. Bibliogr. de bibliogr. (p. 15–31); T. 2. Bibliographies spécialisées. Sciences humaines. – Gen.-Lille : Droz-Giard, 1952. – 954 p.; T. 3. Bibliographies spécialisées. Sciences exactes et techniques / Avec la collab. de G. Garnier et al. – Gen. ; P. : Droz-Mlaard, 1958. – 577 p. – Други състав.: P. M. Guelpa, G. Kost, M. G. Madiet, J. Miet. – Repr. 1965; Malclès, L.-N. Manuel de bibliographie. – P. : Pr. univ. de Fr., 1963. – VIII, 328 p.; Malclès, L.-N. Manuel de bibliographie. – 2. éd. entièrement refondue et mise à jour. – P. : Pr. univ. de Fr., 1969 [1970]. – 366 p. – Съдържа и Ch. 32. Bibliogr. de bibliogr. Bibliolog. (p. 320–326); Malclès, L.-N. Manuel de bibliographie / Revue et mise à jour par A. Lhévitier. – 3. ed. – P. : Pr. univ. de Fr., [1976]. – 400 p.; Malclès, L.-N. Nations fondamentales de bibliographie. – P. : Bibl. nat., 1955. – 63 p. – Съдържа и Ch. 8. Bibliogr. de bibliogr. (p. 56–62); Malclès, L.-N. Nations fondamentales de bibliographie. – 5. éd. – P. : École nat. supérieur des bibl., 1969. – 60 p.; Malclès, L.-N. Rapport sur les bibliographies internationales spécialisées courantes en France. – P. : Commiss. nat. de bibliogr., 1953. – 113 p.

23. Им.: Величествено.

24. Куманова, А. Ризома на инфосферата : Морфология на библиографията : Генезис на световната универсална библиография : Теория на библиогр. форма : Учебник по общо библиографознание / Предг. рец. С. Денчев ; Обща ред., дейкис Н. Василев ; Експертна ред. Н. Казански ; Библиогр. ред. М. Максимова ; Терминолог. ред. Д. Ралева ; Справочно-информ. ред. Ц. Найденова, А. Даскалов ; Рец.: А. Соколов, В. Леонов, И. Теофилов. – София : За буквите – О писменехъ, 2012. – 1–442, I-CCCLII, 443–534 с. : 350 ил., 59 сх., 22 репрод. – (Факлоносци ; IV). – Списък на цит. лит.: 1440 ном. назв. – Табл. на термините и понятията, използвани от евро-американските специалисти през XVIII–XXI в. за диференциация на библиогр. явления, имащи отношение към формата на библиогр. информация: 1180 назв. на 20 ез. – Именен показалец ; Географски показалец ; Показалец на заглавията ; Списък на съкращенията. – Юбил. изд., посветено на 250-годишнината от написването на „История славяноболгарская ...“ от Св. о. Паисий Хилендарски.

25. Гигантският процес на вековно формиране като естествено възникнала полифонична система на разпространяващите се и пораждащите се днес многообразни автоматизирани информационни системи с международно значение е структуриран от ретроспективните и текущите универсални библиографски указатели от втора степен с международен обхват на XX–XXI в. Това са: публикуваните в САЩ в състава на изданията на фирмите на Уилсън (Wilson): „American humanities index” (AHI); „Humanities index” (HI); „Social sciences” (SS); „Social sciences index” (SSI); „Social sciences & Humanities index” (SSHI); издаваните от Института за научна информация във Филаделфия (Philadelphia): „Arts & Humanities citation index” (AHCI); „Index to social science & Humanities proceedings” (ISS HP); „Social sciences citation index” (SSCI); излизащите в други страни: във Великобритания: „British humanities index” (BHI); във Великобритания и САЩ по програма на ЮНЕСКО, които са международни по обхват и обемат хуманитарните области на знанието по обществени науки: „International bibliography of the social sciences”; в Швейцария (Международна федерация на общества и учрежденията за изследвания на периода на Възраждането): „Bibliographie internationale de l’Humanisme et de la Renaissance”; в Русия: „Новая литература по социальным и гуманитарным наукам”; „Новая иностранная литература по общественным наукам”; „Новая отечественная литература по

общественным наукам”; в Испания: „Indice Espanol de Humanidades”; в Япония: „Japanese periodicals index (JPI): Humanity & Social science”; в Индия: „Index Asia: Ser. in Humanities”.

26. *Lam. reticulum* – мрежичка.

27. Куманова, А. Введение в гуманитарную библиографию : [В 2 ч. : Ч. I–II. :] Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии : Библиографовед. исслед. : Курс лекц. по общ. библиографовед. / Гос. высш. инст. библиотековед. и информ. технол. % Болгария; Санкт-Петерб. гос. унив. культуры и искусств % Россия ; Науч. ред. А. В. Мамонтов ; Лит. ред. А. В. Кейв ; Библиогр. ред. И. Л. Клим ; Консулт. изд. В. И. Велев ; Граф. дизайн-ред. И. А. Бикова ; Компьютер. набор ризом: Ц. И. Найденова, Т. В. Ал-Бахлул ; Худож. исполн. график и граф. композиции-резюме В. В. Анков ; Худож. оформл. и символика Н. В. Скородум ; Рец.: А. В. Соколов, С. Г. Денчев. % София : Гутенберг, 2005. % 1106 (LXXIX, 417, DCX) с. : 3 граф. форм.; 14 сх.; 3 табл. % Библиогр.: систем.-алф. сп. [2009:] 1244 нум. [и 865 нenum.] назв. загл. на 20 яз. ; Показалци: системат., предм., ист., геогр., именен, на символите, на хуманит. измерения. % Посв.: ... А. В. Мамонтова – Публ. и в: <<http://www.sno.unibit.bg>>. – Ново изд.: С., 2007. – Ч. I. Публ.: Санкт-Петербург, 1995 и в Нов. изд.: С., 2007.

28. *Лат. : Щастлив е онзи, който е могъл да вникне в причината на нещата.* – Вергилий.

29. *Лат. : Духът движи материята.* – Вергилий

VERBA MAGISTRI

Пролегомены к ризоме библиосферы

(Симон, К. Р. История иностранной библиографии / Под ред. С. А. Фейгиной. – Изд. 2-е, испр. – М., 2010)

Проф. д.п.н Александра Куманова
Резюме

Показана судьба труда всемирно известного советского историка, книговеда и библиографа К. Р. Симона (1887–1966 гг.) „История иностранной библиографии” (1963 г.), принадлежащего к бессмертным панорамам генезиса вторичнодокументальных явлений планеты и рассматриваемого как соизмеримый с концепциями трудов Г. Шнайдера и Л.-Н. Малкlesa. В данном труде К. Р. Симона с позиций развернутой в нем целостной концепции автора представлено несколько магистральных направлений: 1. дана периодизация истории мировой библиографии; 2. определены основные линии развития библиографических форм; 3. сделан прогностический анализ вырисовывающихся библиографических тенденций. Выход в свет в наши дни 2-го издания данного труда послужил причиной настоящего отклика, сосредоточенного на тех его достижениях, которые представляют собой явление в современных ризомно-ретикулярных представлениях о библиосфере (библиографии как ноосферном факторе).

Дана биобиблиографическая зарисовка К. Р. Симона.

Основываясь на ретроспективных – обладающих текущим и кумулятивным покрытием – универсальных отборных библиографических указателях (путеводителях литературы) второй степени, имеющих международный охват в XX в., К. Р. Симон делает их научной базой своего охвата (в отраслевой библиографии библиографии). Осмысление международной библиографии библиографии становится важным методологическим инструментом в его труде. Методология морфологической концепции библиографии К. Р. Симона показана как краеугольный

камень в формировании ризомно-ретикулярных взглядов на историю библиосферы XX-XXI вв. (Г. Шнайдер – К. Р. Симон – Л.-Н. Мальклес; А. Тейлор – И. В. Гудовщикова), подготовленная развивающейся линией библиографоведческого знания как планетарная тектоническая вторичнодокументальная система человечества (Ж. Ф. *Нэ деля Рошель* – М. Н. Куфаев – Г. Шнайдер – П. Отле – А. Лысаковский – С. Вртел-Виерчинский – М. Дембовска – Ш. Р. Ранганатан – Е. И. Шамурин – К. Р. Симон – О. П. Коршунов – Р. С. Гиляревский – В. Кунц – Дж. Х. Шири – Дж. Ликлайдер – Д. Фоскетт – Б. У. Ушервуд – П. М. Рой – А. В. Соколов – Н. А. Сляднева ...). Эта линия уходит своими корнями в построение вторичнодокументального целого универсальной библиографии второй степени (К. Гесснер – Ф. Лаббе – А. Тейсье – Э. Г. Пеньо – Ж. П. Намюр – Ю. Петцхольдт – Дж. Пауэр – Дж. Сабин – Л. Валле – Ш. В. Ланглуа – А. Стейн – А. Г. С. Джозефсон – В. Грундтвиг – Т. Бестерман – Т. Боров ...).

Ключевые слова: международная универсальная библиография – универсальные библиографические путеводители – история – библиографоведение – ризомно-ретикулярная методология – библиографическая морфология – Г. Шнайдер – К. Р. Симон – Л.-Н. Малклес – А. Тейлор – И. В. Гудовщикова

VERBA MAGISTRI

Prolegomena to a rhizome of the bibliosphere

(Simon, K. P. *History of Foreign Bibliography* / Ed. by S. A. Feygin – 2-d ed. – Moscow, 2010)

Prof. D.Sc. Alexandra Kumanova

Abstract

It is shown the fate of the work of the world known Russian historian, bookman and bibliographer K. R. Simon (1887–1966) *History of Foreign Bibliography* (1963), which belongs to the immortal panorama of the genesis of the secondary documentary phenomena similar to the conceptions of the works of the G. Schneider and L.-N. Malclius. In this work K. R. Simon on the position of his author concept represent some trunks: 1. determination of the periods in the history of world bibliography; 2. main lines of the development of the bibliographical genres; 3. prognostic analysis of the bibliographic trends. The appearance nowadays of the second edition of this work is the very reason of this reaction focused on his achievements which are a phenomenon in the modern rhizome-reticular ideas of bibliosphere (bibliography as a noospheric factor).

As addendum there is a biobibliographic sketch of K. R. Simon.

On the ground of the retrospective – current and cumulative – universal selected bibliographic indexes (guides to the literature) of second degree within international range in XX century, K. R. Simon makes them a scientific basis of his scope (within the field bibliography of bibliographies). The perceivment of the international bibliography of bibliographies becomes an important methodological tool in his work. The methodology of the morphological conception of the bibliography of K. R. Simon is presented as a corner stone in the formation of the rhizome-reticular ideas about the history of the bibliosphere in XX–XXI centuries (G. Schneider – K. R. Simon – L.-N. Malclius; A. Taylor – I. V. Gudovshchikova) based on the developing line of the bibliographic knowledge as a world tectonic secondary documentary system of the humanity (J.-F. Née de La Rochelle – M. N. Kufaev – G. Schneider – P. Otlet – A. Lysakowski – S. Vrtel-Wieczinsky – M. Dembowska – S. R. Ranganathan – E. I. Shamurin – K. R. Simon – O. P. Korshunov – R. S. Gilyarevski – W. Kunz – J. H. Shera – J. Licklieder – D. Fosket – B. Usherwood – P. M. Roy – A. V. Sokolov – N. A. Slyadнева ...). This line is enculcated into the secondary documentary entity of the universal bibliography of second degree (K. Gessner – Ph. Labbё – A. Teyssier – E.-G. Peignot – J. P. Namur – J. Petzholdt – J. Power – J. Sabin – L. Vallet – Ch.-V. Langlois – A. Stein – A. G. S. Josephson – W. Grundtvig – Th. Besterman – T. Borov ...).

Key words: universal international bibliography – universal bibliographic guides – history – bibliographic studies – rhizome-reticular methodology – bibliographic morphology – G. Schneider – K. R. Simon – L.-N. Malclius – A. Taylor – I. V. Gudovshchikova





„ОТВОРЕТЕ И ПРОСТЕТЕ”

Андреа Пандулис, Мартина Караджина

Res, non verba – Дела, а не думи

На 17 май 2013 г. при изключителна тържественост и в присъствието на представители на водещите институции на информатизацията у нас, служители в държавната администрация и лица на духовенството и дипломатическия корпус се проведе в Университета по библиотекознание и информационни технологии **IX Студентска научна конференция и изложба „Информационна култура: наука – изкуство – религия”** – „Information culture: science – art – religion”. Девизът на форума беше: *„Знанието е сила”* – „*Scientia est potentia*”, а събитието беше посветено на: *24 май – национален празник на българската просвета и култура и на славянската писменост*,

1700-годишнина от Миланския едикт, 200-годишнината от Успението на св. епископ Софроний Врачански (1813 г.) – автора на първия в българската художествена литература опит за преосмисляне на преживяното – „Житие и страдания грешного Софрония” (ок. 1805 г.), 140-годишнина от гибелта на Васил Левски – Дякон Игнатий и 60-годишнината на Ректора на Университета по библиотекознание и информационни технологии професор Стоян Денчев.

Форумът бе открит в най-голямата зала на УниБИТ – Спортната, която беше украсена по стените специално за събитието – според естетиката на Ф. Г. Лорка и В. В. Маяковски – с ято от разноцветни птици, контурите на които представляваха фрагменти от прозвучалите на конференцията слова...

Предходните конференции на Студентското научно общество при УниБИТ са:

I: „Професионална реализация – XXI век” – „Vocational realization – XXI century” (девиз: *„Una voce”* – „С един глас”) (17.10.2005 г.) (9 доклада: NN 1–9);

II: „Информационно разнообразие на света” – „Information diversity of the world” (девиз: *„Non vas, sed fax flammans”* – „Не съд за знание, а пламтящ факел”) (19.05.2006 г.) (57 доклада: NN 10–66);

III: „От информация към знание – „From information to knowledge” (девиз: *„E pluribus unum”* – „От многото единото”) (18.05.2007 г.) (139 доклада: NN 67–205);

IV: „Информация – личност – знание” – „Information – person – knowledge” (девиз: *„Aliis inserviendo consumidor”* – „Служейки на другите, изгарям”) (16.05.2008 г.) (85 доклада: NN 206–374);

V: „Информация – ценности – общество” – „Information – values – society” (девиз: *„Licht, mehr Licht”* – „Светлина, повече светлина”) (22.05.2009 г.) (86 доклада: NN 375–460);

VI: „Информация: универсалност и свобода – избор, достъп, прозрачност” – „Information: Universality and freedom – choice, access, transparency” (девиз: *„Vitam impendere vero”* – „Да посветим живота си на истината”) (21.05.2010 г.) (76 доклада: NN 461–536);

VII: „Информацията – фактор, мисия, истина” – „The information – factor, mission, truth” (девиз: *„Vivat, crescat, floreat”* – „Нека да живее, да расте, да процъфтява”) (20.05.2011 г.) (76 доклада: NN 537–614);

VIII: „Информация – комуникация – познание” – „Information – communication – knowledge” (девиз: *„Мъдростта е окоето на живота”* – „Oculus vitae sapientia”) (18.05.2012 г.) (94 доклада: NN 615–708);

На IX Студентска научна конференция студентите поднесоха на своя Ректор том VIII от *„Трудовете на Студентското научно общество”* (София, 2013) – плод на миналогодишната конференция и Библиографски списък на

своите 879 публикации, направени в специализирания и универсалния периодичен печат.

Основният поток от докладите на форума беше насочен към създаването на електронна библиотека „**АНТОЛОГИКА**“, включваща творбите на българското изаящо слово (IX–XXI в.) – **259 доклада: NN 709–967**, представени в работата на три секции – „Библиотекознание, библиография, книгознание“, „Информационни технологии“, „Културно-историческо наследство“, конфигурирани – поради интердисциплинарния характер на проучването на българската литература – в осем кръгли маси.

На първото пленарно заседание Ректорът на УниБИТ – професор Стоян Денчев, откривайки конференцията, каза:

„В качеството ми на дългогодишен ректор на нашия Университет ми се налага често да произнасям слова по най-различни поводи. Но това слово ме вълнува особено, тъй като една от основните теми в моите изследвания е развитието на съвременната информационна среда. От моя професионален и житейски опит съм установил, че информацията като универсална култура се явява в своите три ипостазии – наука, изкуство и религия. Именно **науката** като обективно знание се основава на точно установените и безспорни информационни факти. Придобиването, обработването и представянето на информационните масиви обаче е своего рода **изкуство**, за което както е известно – според Леонардо да Винчи – се изисква 10 процента талант и 90 процента обучение и работа. Точната и проверена информация е също така сходна с **религията**, защото никога няма да ви подведе или предаде и ще служи за здрава духовна основа и морален стълб на вашето професионално и човешко битие. По този начин знанието ще ви даде сила и ще ви направи свободни!“

Професор Стоян Денчев с асистиращите му водещи на форума – студентите от I курс специалност „Библиотечно-информационен мениджмънт“ Андреа Пандулис и Мартина Караджинова – връчи наградите – копия от отличенията за най-добри изследвания по **резултатите от предварителното рецензиране на представените доклади**. Тези награди са присъдени от експертно жури от представители на Българската академия на науките, Националната библиотека „Св. Кирил и Методий“, УниБИТ. Сред отличените работи бяха: изследването на студентите

от I-ви курс, специалност „Комуникации и информизиране“ **Милена Лукарлова и Пламен Димитров** „Боянската църква – загадка или православна християнска традиция“ (№ **967**) (своята работата авторите представиха пред форума на първото пленарно заседание); проучването на студентите от IV курс, специалност „Библиотекознание и библиография“ **Калоян Чолаков и Десислава Кирилова** „Панорама на списание „Хирургия“ (2009–2012 г.)“ и разработката на студентката от IV курс, специалност „Библиотекознание и библиография“ (№ **965**) **Силвия Соколова** „60 години от рождението на проф. д.ик.н. Стоян Денчев: Биобиблиографски преглед на публикациите му в „Трудовете на Студентското научно общество при УниБИТ“ (№ **804**)...“

Работните сесии на форума протекоха с активното сътрудничество на младата генерация от преподаватели в УниБИТ: докторант Марчела Борисова, гл. ас. д-р Любомира Парижкова, гл. ас. д-р Венцислав Велев, гл. ас. д-р Иглика Гетова, гл. ас. д-р Светла Шапкалова, доц. д-р Мариела Нанкова, доц. д-р Иван Гарванов, проф. д-р Галина Панайотова и др. Експертите доц. д-р Никола Казански (от Централната библиотека на Българската академия на науките), гл. ас. Диана Ралева (от Института по литература при БАН), Мариана Максимова (от направление „Булгарика“ на Националната библиотека „Св. Кирил и Методий“), гл. ас. Татяна Дерменджиева (от Агенция ISBN на Националната библиотека „Св. Кирил и Методий“), доц. д-р Ружа Симеонова (директор на Централния архив на Българската академия на науките), г-н Иван Теофилов (експерт на УниБИТ), доц. д-р Петър Велчев (от Института по литература при БАН) участваха в жива интеракция със студентите. Във фокуса на внимание бяха изданията: **Стара българска литература** : В 7 т. / Ред. кол. Боньо Ст. Ангелов и др. ; [С предг. от Донка Петканова]. – София : Бълг. писател, 198– . (Т. 1. Апокрифи / Състав. и ред. [с предг.] Донка Петканова. – 1981; Т. 2. Ораторска проза / Състав. и ред. [с предг.] Лиляна Грашева. – 1982; Т. 3. Исторически съчинения / Състав. и ред. [с предг.] Иван Божилов. – 1983; Т. 4. Житиеписни творби / Състав. и ред. [с предг.] Климентина Иванова; Т. 5. Естествознание / Състав. и ред. [с предг.] Анисава Милтенова. – 1992.) и **Антология на българската поезия** : В 2 т. / Ред. кол. Елисавета Багряна и др. – София : Бълг. писател, 1969. – Други ред.:

Ив. Давидков, Г. Джагаров, П. Динеков, Мл. Исаев, В. Колевски, Ан. Стоянов.

Въвеждащите изследвания отвориха път към дискусиите на форума:

– **Александра Куманова** (проф. д.п.н.), **Андреа Пандулис** (I курс, ред. – спец. БИМ) „Панорама на електронна библиотека „Антология“ (Архитектура. Принципи. Форми. Цел. Структура)” (№ 709);

– **Николай Василев** (д-р), **Андреа Пандулис** (I курс, ред. – спец. БИМ) „Електронна библиотека „Антология“ (Дейксис)” (№ 710);

– **Александра Куманова** (проф. д.п.н.), **Николай Василев** (д-р), **Андреа Пандулис** (I курс, ред. – спец. БИМ) „Дейксис на българската поезия от IX до XXI в.” (№ 805);

Особено се откри проучването: **Николай Василев** (д-р), **Христиана Илиева** (IV курс, ред. – спец. ББ) „Към проблема за частите на речта, които е използвал Св. епископ Софроний Врачански в „Житие и страдания грешного Софрония...”: Морфологичен дискурс (Темпорална картина на езика му) (извадка)” (№ 800-1). С дълбок интерес бяха изслушани подготвената за публикация от студентите **Слави Димитров**, **Евгения Атанасова** (IV курс, ред. – спец. ББ) работа „Миланският едикт (1700 години духовно единение) (По лекцията на ерудита Иван Теофилов, представена в УниБИТ на 15.03.2013 г.)” (№ 801) и есето на **Венцислав Велев** (гл. ас., д-р), **Мартина Иванова** (IV курс, ред. – спец. ББ)

„140 години от гибелта на Васил Левски – Дякон Игнатий (Значение за потомците)” (№ 803). На много въпроси се радваха докладите на **Марио Стайков** (д-р) „Особености на дигиталната реставрация на „Неделник” на Св. епископ Софроний Врачански” (№ 796), студентката **Маргарет Поппетрова** (Софийски университет „Св. Климент Охридски”) „Издателски практики на „Житие и страдания грешного Софрония” на Св. епископ Софроний Врачански” (№ 798) и студентката **Христиана Илиева** (IV курс, ред. – спец. ББ) „Житие и страдания грешного Софрония” / Св. епископ Софроний Врачански (Препис и концепция)” (№ 799).

Гостите на УниБИТ и специално тези от Алуни-асоциацията бяха поканени в Библиотечно-информационния център да присъстват на дарението на класическата и електронната библиотека „**НЕСТИНАРИАНА**” (посветена на информационната карта на нестинарския фено-

мен), и въведена вече в електронната страница на студентското научно общество (www.sno.unibit). Това дарение е направено от проф. А. Куманова. Тук проф. А. Куманова, ас. д-р Елена Игнатова и Диана Стоянова (докторант) направиха нова премиера на филма на УниБИТ, посветен на информационната карта на нестинарството „Ритъмът на времето” и на изданието на проф. А. Куманова, публикувано на български, руски и английски език „Когнитология на компаративистичната терминология по библиотечна и информационна дейност (Към проблема за създаването на англо-руско-български речник) : Панапистемия на библиотечно-информационната сфера : Триезичният речник – тектоничен ментален етимологичен прибор” (София, 2012).

Специалният гост на форума – главният нестинар Костадин Михайлов – изпълни букет от странджански народни песни.

По време на конференцията протече и Конкурс за най-кратко, точно и изчерпателно определение на ключовото понятие, изнесено в заглавието на форума „наука” (след като на предишни форуми определяни бяха понятията: „информация”, „личност”, „ценност”, „свобода”, „истина”, „знание”).

За работата на конференцията бе от изключително значението посланието на Академичната св. интеракция „Отворете и простете” (Номо ludens) – част от ораторията за България „Бяла светлина”, посветена на информационния код на българската литература (IX–XXI в.) – дело на проф. А. Куманова и д-р Н. Василев. Около идеята „**Младенец – словото предвечно**” бяха обединени **включените текстове от: Св. Писание – Стария завет (Битие /9:13/) и Новия завет (Първо послание на Св. ап. Павел до Коринтяни /3:2; 14:20; 15:41/); Св. Константин Кирил-Философ – Проглас към Евангелието; Св. архиепископ Климент Охридски – Пространно житие на Св. Константин-Кирил, Слово за Св. Троица, Трипесници за Рождество Христово; Св. патриарх Евтимий Търновски – Пространно житие на Св. Петка Търновска, Пространно житие на Св. Филотея Темнишка; Св. о. Паисий Хилендарски – История славяноболгарская ...; Иван Вазов – Молитва, Песен за синчеца, Училище, Отечество любезно; Петко Рачов Славейков – Татковина; Цветан Радославов – Мила Родино; Гео Милев – As dur; Никола**

Вапцаров – *Пролет, Не бойте се, деца, Стихотворения за деца*; Елин Пелин – *Пред дъжда*; Младен Исаев – *Високи, сини планини*; Дора Габе – *Унесено се вглеждах в небесата, Бе тиха нощ*; Елисавета Багряна – *Потомка*; Веса Паспалеева – *Доволен*; Богомил Гудев – *Детство мое*; Николай Николов – *Месечко ясен*; Леда Милева – *Зайченцето бяло*; Георги Авгарски – *Деца*; Цецилий Стаций – *Другари*; Николай Василев – *Видение*; Александра Куманова – *В люлка небесно тъкана*; Александра Куманова, Николай Василев – *Дъгата*.

Звучаха музикални фрагменти от: Св. Йоан Кукузел. Достойно ест; Грегорио Алегри. Miserere; Томазо Албинони. Адажио в сол минор; Масне. Медитация; арията „Una Furtiva Lagrima” от операта на Гаetano Доницети „Елексирът на любовта” в изпълнение на Лучано Павароти, които подчертават съвършените образци на универсалния модел за човешко поведение, отразени в посочените творби ... Българският информа-

ционен код в универсалния модел за човешко поведение е обозначен чрез изпълнение на ДЕТСКИТЕ ПЕСНИ („Хубава си, татковино”, „Мила Родино”, „Високи сини планини”, „Детство мое”, станали народни – записи на изпълнението на хор „Бодра смяна”, съхранявани в Златния фонд на Българското национално радио) .

Във визуализацията се представят: фрески на Боянския майстор от Боянската църква в София, специално заснети за тази интеракция, както и иконата на руския преподобен Андрей Рубльов „Св. Троица” – главната икона на Троицкия събор в манастира Сергиев Посад край Москва ...

Професор А. Куманова обобщи в края на Второто Пленарно заседание на конференцията: „**Науката** е пътят към истината. Там „всяка” последна истина е неистина спрямо следващата. В **изкуството** се ражда мнимата представата за абсолютната истина. **Религията** ражда и проектира във времето и пространството изначалната представа за любовта и нравствената красота.”

„OPEN AND FORGIVE”

Andrea Pandulis, Martina Karadzhinova

Annotation: The article reveals the activity of the conducted on 17 May 2013 IX Student scientific conference and exhibition of the University of Library Studies and Information Technologies (ULSIT) *Information Culture: Science – Art – Religion* with forum’s motto *Knowledge is power – „Scientia est potentia”* – 259 reports: NN 709-967, dedicated to: 24 of May – national holiday of the Bulgarian education and culture and of the Slavonic literacy, 1700th anniversary of the Milan edict, 200 anniversary of the Dormition of St. Bishop Sofroniy Vrachanski (1813) – author of the first Bulgarian autobiographical essay – *Life and Suffuring of the Sinful Sofroniy* (ca. 1805), 140 anniversary of the death of Vasil Levski – Deacon Ignatiy and the 60th jubilee of the Rector of ULSIT professor Stoyan Denchev.

It is shown the phenomenon of virtual library *ANTHOLOGICA* of the Bulgarian refined speech from IX to XXI century. In the Table of stratification is given the picture of dynamics of student studies by conferences.

It is presented the donation to ULSIT by Prof. Kumanova of the classical and electronic library *NESTINARIANA* (dedicated to the information map of the Nestinar’s phenomenon).

It is described the academic holy interaction *Open and Forgive* (Homo ludens) – a part of the oratory for Bulgaria *White Light*, dedicated to the information code of the Bulgarian literature (IX-XXI c.) – by Prof. Alexandra Kumanova and Dr. Nikolay Vasilev.

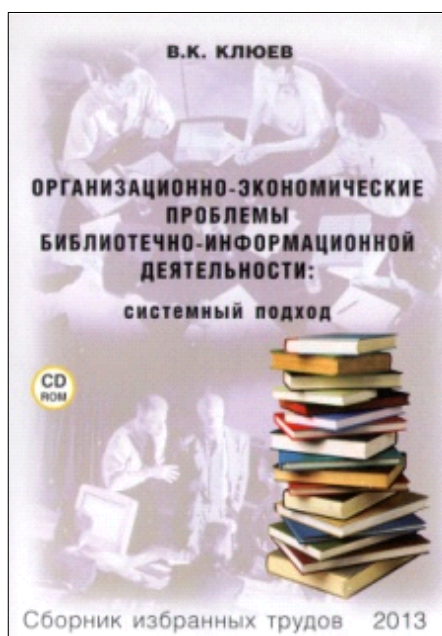
Key words: IX Student scientific conference and exhibition of the University of Library Studies and Information Technologies (ULSIT) *Information Culture: Science – Art – Religion* (17 may 2013); virtual library *ANTHOLOGICA*; Bulgarian refined speech from IX to XXI century; Table of stratification; electronic library *NESTINARIANA*; donation; academic holy interaction *Open and Forgive* (Homo ludens).





**СИНОПСИС НА МЕНИДЖМЪНТА,
МАРКЕТИНГА, ПРАВОТО И ПЕДАГОГИКАТА
НА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ**
Проблеми на планировката
на библиотекознанието и библиотечното дело през ХХІ в.

Проф. д.п.н. Александра Куманова



Dies diem docet.¹

Публий Сир

Клюев, В. К. Организационно-экономические аспекты библиотечно-информационной деятельности : Системный подход : Сб. избр. тр. / Сост. М. П. Захаренко. – М. : Литера, 2013. – (CD ROM)²

Авторът на представяния сборник от избрани трудове „Организационно-икономически аспекти на библиотечно-информационната дейност : Системен подход” професор Владимир Константинович Ключев е роден през 1957 г. Той е кандидат на педагогическите науки (1984 г.), доцент (1993 г.), професор (2001 г.), завеждащ катедра управление на информационно-библиотечната дейност (2007 г.) на Московския държавен университет по култура и изкуство; председател е на Учебно-методическия съвет на вузовете на РФ по образование в областта на библиотечно-информационната дейност (2011 г.); член-кореспондент (1994 г.), академик (2001 г.) на Международната академия по информатизация при ООН (МАИ); член-кореспондент (1998 г.), действителен член (2003 г.) на Академията за мениджмънт в образованието и културата, по-

четен работник е на висшето професионално образование на РФ (2006 г.). Завършил е с отличие библиотечния факултет (1978 г.) и аспирантура (1983 г.) на Московския държавен институт по култура. Цялата му трудова дейност е свързана с този вуз.

Проф. В. К. Ключев е автор на около 450 научни и учебно-методически труда на руски и чуждестранни езици в общ обем от над 300 авторски листа (сред които монографии, учебник и фундаментални учебни пособия с препоръчителен гриф на Министерството на културата на РФ). Най-значимите авторски печатни работи на проф. В. К. Ключев са включени в тематическия сборник от избрани работи „Управленска икономика на руската библиотека” (М., 2007). През 2007 г. е издаден персонален автобиоблио-

графски указател на учения. Той има висок рейтинг на цитиране.

Под ръководството на проф. В. К. Ключев се формира профилна научна школа: успешно са защитени девет дисертации за присъждане на научната степен „кандидат на педагогическите науки”.

Проф. В. К. Ключев е един от инициаторите за създаването на отрасловото отделение „Библиотекознание” на Международната академия по информатизация при ООН (1993 г.), на което от 1995 г. е негов постоянен научен секретар.

Проф. В. К. Ключев е удостоен с медала „В памет на 850-годишнината на Москва” (1997 г.); награждаван е с отличията на Министерството на културата на РФ „За достижения в културата” (2001 г.), на Министерството на образованието и науката на РФ „Почетен работник на висшето професионално образование на Руската Федерация” (2006 г.); Почетна грамота на Министерството на културата на СССР (1990 г.). Присвоено му е званието „Ветеран на труда” (2003 г.). Сред обществените награди са медалите „Чест и полза”, „Благотворителност и просветителство”, „За особени заслуги”, „За успехи в науката”, „За благородство на помислите и делата” и др. През 2007 г. на проф. В. К. Ключев е връчен висшият международен медал на Международната академия по информатизация при ООН „За заслуги в развитието на информационното общество”. През 2009 г. е получил орденът „Слава на Нацията” (Сребърна звезда) на Международната академия по обществени науки.

Дейността на проф. В. К. Ключев е отразена в справочници и енциклопедии, в частност: „*The Contemporary Who's Who*” на Американския биографически институт, САЩ (от 2002 г.); „*Who's who in the European Information World*”, Великобритания (от 1995 г.); „*Кто есть кто в библиотечно-информационной сфере России и СНГ*” (от 1996 г.); „*Справочник Библиотечной Ассамблеи Евразии*”, Россия (1999–2003 г.); „*Випускници на МГУКИ (МГБИ, МГИК, МГУКИ)*” (Ч.1., 2003); „*Кто есть кто на академическом Олимпе*” (2004 г.); „*Библиотечная энциклопедия*” (2007 г.); „*Элита информационных миров*”, Россия (Т. 6, 2008); „*Учёные России*” (Т. 6, 2010).

В четирите (I–IV) раздела на рецензирания сборник на проф. В. К. Ключев са събрани 50 публикации на автора – статии и фрагменти от монографични издания, цели монографични

публикации, между които и учебни пособия, както и трудове, родили се в резултат на неговото съавторство (10 назв.).

Споменатите четири раздела са проектирани в четири различни взаимосвързани предметни области на библиотекознанието:

– **Управление на ресурсния потенциал на библиотеката (мениджмънт)** (№ 1–13³);

– **Практически маркетинг в библиотеката (маркетинг)** (№ 14–22);

– **Правно осигуряване на библиотечно-информационната дейност (право)** (№ 23–31);

– **Мениджърска подготовка на библиотечно-информационните кадри (мениджмънтска педагогика)** (№ 32–50).

Всяка включена в сборника статия е представяна от пределно лаконичен нейн **синопис**⁴, който е поднесен като ново нейно заглавие. В редица случаи в качеството на синописи са изтъкнати самите заглавия на съответните статии.

Първият раздел на рецензираното издание се открива с въстъпителната статия – „*Еволюция на икономико-библиотековедската мисъл за сто години*” – към сборника *Економика библиотечного дела : от госбюджета к хозрасчету* (М. : Либерей-Бибинформ, 2012), в която е представена панорама на развитието на библиотечното дело и е проследена еволюцията на професионалната мисъл.

Цит. сборник („*Економика...*”) представлява избрани публикации на появилите се статии в списанието „*Библиотекарь*” (1910–1915 г.) – „*Красный библиотекарь*” (1923–1946 г.) – „*Библиотекарь*” (1946–1992 г.) – „*Библиотека*” (1992–), а също в „дъщерните” му издания – списанията „*Независимый библиотечный адвокат*” (в специалната рубрика „Вопросы экономики”, обособена в първото десетилетие на XXI в.) и „*Мир библиографии*”, списанието-справочник „*Библиотека и закон*”. Тези статии принадлежат на перото на руски и чуждестранни учени (библиотековеди, икономиси, юристи), педагози на профилни учебни заведения, ръководители и функционални специалисти на библиотеките.

Проф. В. И. Ключев определя, че „съдържанието на много от тях представлява несъмнен теоретичен и методически интерес, част от тях и в наше време съхраняват практическа актуалност” (с. 1⁵).

В този сборник текстовете са групирани в шест тематични раздела (вътре в разделите – по хронология на публикациите), последователно отразяващи:

– общометодологически и теоретико-приложни аспекти на икономиката на библиотечната дейност (1);

– въпроси на формиране, развитие и рационално използване на ресурсната база (в това число – и кадровия потенциал) на библиотеката (2);

– проблема за оценката и ефективността и качеството на библиотечната работа (3);

– постановка на инициативна икономическа дейност на библиотеката и оказване на допълнителни платени услуги (4);

– практика на благотворителна ресурсна поддръжка на библиотечната дейност (5);

– внедряване на профилиран маркетинг на пазарно адаптирана концепция на управление на библиотечната дейност (6).

В пределно синтезирана форма по посочените шест (1–6) теми са разпределени и анализирани около 80 публикации от появилата се в списание „Красный библиотекарь” в 1924 г. (№ 10–11) под рубриката „Труд и бит на библиотечните работници” статия „К вопросу о производительности труда. (Из жизни библиотек)” на Л. Балкович (с. 2) до поместените на страниците на списанието-справочник „Библиотека и закон” примерни учебни програми по икономико-управленски дисциплини от общопрофесионалния цикъл и профилираната подготовка на отрасловите бакалаври, разработена от педагозите на МГУКИ (2012, Вып. 32) (с. 14–15).

Ето накратко представени и другите публикации и техните синопсиси в раздел I на рецензирания сборник, поднесени от автора с висока библиографска култура:

2. Библиотечная микроэкономика (методология, менеджмент, маркетинг, дидактика) (Библиотековедение, 2000, № 1, с. 28–35);

3. Управленческая экономика российской библиотеки : [моногр.] тематич. сб. избр. работ [1991–2007] (М. : ФАИР, 2007. – 385 с.);

4. Менеджмент ресурсного потенциала библиотеки : учеб. пособие (М. : Литера, 2011. – 112 с.);

5. Микроэкономический компонент библиотечно-информационного менеджмента (Совершенствование информационно-библиотечного обслуживания АПК : сб. / Центр. науч. с.-х. б-ка Россельхозакадемии. – М., 2009, с. 86–95);

6. Экономический анализ в системе библиотечного менеджмента (Независимый библ. адвокат. – 2008, № 1, с. 77–79);

7. Инициативная хозяйственная деятельность библиотеки : [социальная обусловленность и организационно-экономические компоненты] (Библиотечное дело – XXI век : науч.-практ. сб. Вып. 1(7) / Рос. гос. б-ка. – М., 2004, с. 20–30);

8. Хозяйственно-договорные отношения в библиотечной сфере : науч.-практ. пособие / Соавт. В. М. Суворова. – М., 2001. – 116 с.;

9. Дополнительные платные услуги библиотек : ценовой аспект (Библиография. – 2001, № 4, с. 29–37);

10. Правовое регулирование и стимулирование труда персонала библиотеки : науч.-практ. пособие / Соавт. Н. П. Аббакумова. – М., 2007. – 156 с.;

11. Экономические методы мотивации труда персонала : организационно-правовой подход (Независимый библ. адвокат, 2007, № 4, с. 30–36);

12. Возможности лизинга в хозяйственной практике библиотеки (Библиотека и закон : справ. : Вып. 9. – М. : Либерея-Бибинформ, 2000, с. 265–278);

13. Ресурсное обеспечение библиотек на основе государственного и муниципального заказа : науч.-метод. пособие / Соавт. О. Ф. Бойкова. – М. : Литера, 2010. – 90 с. + Док. прил. на диске. – 246 с.

Ако управленските въпроси на ресурсния потенциал на библиотеката са в центъра на внимание на I раздел на сборника „Организационно-икономически аспекти на библиотечно-информационната дейност : Системен подход”, в неговия II раздел вниманието е концентрирано върху проблемите на практическия маркетинг в библиотеката.

Ето техният спектър:

14. Маркетинговая ориентация библиотечно-информационной деятельности. (Маркетинг в системе управления библиотекой : учеб. пособие / Соавт. Е. М. Ястребова. – М. : Профиздат ; Изд-во МГУКИ, 1999–2002. – 144 с.);

15. Маркетинговая деятельность публичных библиотек (Модернизация библиотечно-информационного обслуживания населения города Москвы : науч.-практ. сб. / Центр. универсал. науч. б-ка им. Н. А. Некрасова. – М., 2009, с. 18–42);

16. Библиотечно-информационный маркетинг в практике небольших НТБ / Соавт. Е. В. Пескова (Научные и технические библиотеки, 1992, № 4, с. 10–14);

17. Конкурентоспособность [библиотеки] : факторный подход (Независимый библ. адвокат, 2008, № 5, с. 36–38);

18. Сервис в библиотеке : диалог с пользователем (*Библиография*, 1999, № 3, с. 45–51);

19. Моделирование номенклатуры услуг библиотеки в новых организационно-правовых реалиях : методологический аспект / Соавт. М. П. Захаренко (*Независимый библиотечный адвокат*, 2010, № 6, с. 20–23);

20. Библиотека на рынке неопубликованной и малотиражной информационной продукции (*Научные и технические библиотеки*, 1997, № 11, с. 22–35);

21. Благотворительная ресурсная поддержка библиотеки (Методология и методика привлечения библиотекой ресурсной помощи) : науч.-практ. пособие / Соавт. В. М. Суворова. – М., 2000–2002. – 80 с.);

22. Спонсоры, дарители, благодатели... или благотворители?: Практический фандрейзинг в библиотеке (*Библиотечное дело*, 2005, № 4, с. 2–5).

Правното обезпечаване на библиотечно-информационната дейност е разкрито в III раздел:

23. Правовое обеспечение работы современной российской библиотеки : учеб. пособие (М. : Изд. дом МГУКИ, 2003. – 90 с.);

24. Правовая среда российской библиотеки : учеб.-практ. пособие / Соавт. О. Ф. Бойкова. – М. : Либерея-Библинформ, 2011. – 224 с.;

25. Источники библиотечного права (*Независимый библиотечный адвокат*, 2008, № 6, с. 26–28);

26. Законодательная поддержка библиотечно-информационной деятельности (*Независимый библиотечный адвокат*, 2009, № 3, с. 52–61);

27. Локальное нормативное сопровождение [библиотечно-информационной деятельности] (*Независимый библиотечный адвокат*, 2009, № 2, с. 22–24);

28. Документационное обеспечение управления [библиотекой] : системный подход (*Независимый библиотечный адвокат*, 2008, № 2, с. 29–32);

29. Правовые коллизии без иллюзий / Соавт. О. Ф. Бойкова (*Независимый библиотечный адвокат*, 2010, № 3, с. 3–6);

30. Гражданско-правовой договор в библиотеке (*Библиография*, 2002, № 3, с. 54–65);

31. Правовое регулирование деятельности библиотек в системе государственного и муниципального заказа (*Библиотека и закон : справ. : Вып. 29* / Соавт. О. Ф. Бойкова. – М. : Либерея-Библинформ, 2010, с. 323–379).

За дълбочината на разкриваната материя особено е показателно всяко едно от съдържанията на монографичните издания и учебните произведения. Тук ще се ограничим с цитиране на

съдържанието на посочената *по-горе* публ. под № 23 (с. 3):

„ПРЕДИСЛОВИЕ

I. ПРИМЕРНЫЙ ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН КУРСА

II. ДЕТАЛИЗИРОВАННАЯ ПРОГРАММА КУРСА

Введение

Раздел I. Информационные правоотношения и их юридическая регламентация

Раздел II. Российская библиотека в современной системе правовых отношений: методологический аспект

Раздел III. Правовая основа отношений в области формирования и использования

библиотечно-информационных ресурсов

Раздел IV. Внутренняя нормативная документация как правовая база деятельности библиотеки

III. КОНСПЕКТЫ ЛЕКЦИЙ ПО КЛЮЧЕВЫМ ВОПРОСАМ КУРСА

1. *Место библиотечного права в структуре информационного права*

2. Гражданский кодекс РФ – правовой фундамент деятельности современной отечественной библиотеки

3. Законодательное регулирование организационно-экономических аспектов деятельности библиотеки как некоммерческой организации

4. Распространение норм интеллектуального права и информационного законодательства на библиотечно-информационную практику

5. Законодательное обеспечение качественных параметров функционирования библиотеки в условиях рынка

6. Применение рекламного законодательства в библиотеке

7. Законодательное регулирование международных информационно-библиотечных контактов

8. Использование Уголовного кодекса РФ при защите интересов библиотеки и пользователей

9. Экономико-правовые статьи базовых отраслевых законодательных актов

10. Комплексное правовое регулирование общехозяйственной договорной деятельности библиотеки

11. Организационно-правовая база взаимоотношений российской библиотеки с благотворителями и спонсорами

12. Правовое обоснование маркетинговой деятельности библиотеки

13. Внутренняя нормативная документация как показатель правовой культуры библиотеки

14. Организационно-правовые отношения библиотеки и пользователя в контексте информационной безопасности

IV. ИТОГОВЫЙ СЕМИНАР-КОНФЕРЕНЦИЯ

„ПРАВОВОЕ ПОЛЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННОЙ РОССИЙСКОЙ БИБЛИОТЕКИ”

V. ПРАКТИКУМ (задания 1–5)

VI. РЕКОМЕНДАТЕЛЬНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ ЛИТЕРАТУРЫ ПО КУРСУ

1. Основная

1.1. Законодательные акты

1.2. Нормативно-правовые и другие официальные документы

1.3. Обобщающие и комментирующие публикации, методические материалы

2. Дополнительная

2.1. Официальные материалы

2.2. Профилированные работы

VII. КРАТКИЙ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ

Ето как, например, в цит. документ е определено понятието „информационно право” (с. 75):

„**Информационно право** – активно формиращ се междоотраслов комплекс на правните норми, регулиращи нормите на право, регулиращи обществените отношения в областта на съзнанието, използването, преместването и защитата на информацията (информационните ресурси).

Извеждането на И. п. (Съкр. – на В. К. – А. К.) от общия масив на законодателството е обусловено от усилващите се процеси на информатизация на съвременното общество и нарастването на важността на информационните отношения, които изискват специално комплексно регулиране.

Четвъртият (IV) раздел – Мениджърска подготовка на библиотечно-информационните кадри – е разделен на две части:

Учебно-методически публикации:

32. Библиотечный менеджмент : [программа и] дидакт. пособие / Соавт. А. И. Пашин, И. М. Сулова, Н. Ю. Дементьева, И. И. Макарова. – М. : Профиздат ; Изд-во МГУКИ, 2001. – 208 с.;

33. Менеджер информационных ресурсов : учеб.-метод. пособие / Соавт. И. М. Сулова, А. И. Пашин, Н. Ю. Дементьева, И. И. Макарова. – М. : Литера, 2009. – 328 с.;

34. Библиотечно-информационная деятельность в системе правового регулирования.

(Библиотечное право): [программа и] дидакт. пособие (М. : Изд-во МГУК, 2002. – 85 с.);

35. Практический фандрейзинг в библиотеке : [учеб.-метод. комплекс] (Высшие библиотечные курсы : учеб.-метод. комплекс / Рос. гос. б-ка. – М. : Пашков дом, 2009, с. 240–254);

Статии:

36. Комплексный подход к содержанию специальной управленческой подготовки менеджеров информационных ресурсов (Качество высшего профессионального гуманитарного образования в условиях его модернизации : сб. науч. ст. / Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – М. : Издат. дом МГУКИ, 2009, с. 49–55);

37. Уровневая система высшего профессионального образования в области библиотечно-информационной деятельности: организационно-нормативный аспект (Библиотека и закон : справ. : Вып. 32. – М. : Либерея-Бибинформ, 2012, с. 228–384);

38. Новый этап вузовского обучения (Библиотека, 2010, № 2, с. 33–35);

39. Как готовить бакалавров? : О новом стандарте высшего профессионального образования (Библиотека, 2011, № 3, с. 37–38 ; То же. // *Независимый библ. адвокат*, 2011, № 2, с. 13–15 перепеч.).

40. Проектирование управленческой подготовки бакалавров библиотечно-информационной деятельности (*Вестник Моск. гос. ун-та культуры и искусств*, 2011, № 3, с. 205–212);

41. Профессиональные управленческие компетенции и их формирование в процессе обучения бакалавра библиотечно-информационной деятельности (*Научные и технические библиотеки*, 2010, № 6, с. 44–53);

42. Компетентностный подход к подготовке бакалавров (*Независимый библ. адвокат*, 2010, № 2, с. 24–27);

43. Магистр – после бакалавра. Уровни образования (Библиотека 2011, № 8, с. 9–11);

44. Бакалавриат – магистратура: преемственность и профилизация управленческой подготовки (*Научные и технические библиотеки*, 2011, № 12, с. 54–59);

45. Менеджерская магистерская подготовка как преемственность отраслевого бакалавриата (*Информ. бюл. Рос. библ. ассоциации*, 2011, № 60, с. 123–126);

46. Какой быть учебной книге для профессионалов библиотечной отрасли? (*Университетская книга*, 2011, № 10, с. 55–57);

47. Учебно-методическое сопровождение бакалаврской управленческой подготовки библиотечно-информационных кадров в контексте формирования профессиональных компетенций (*Библиотековедение*, 2011, № 6, с. 110–116);

48. «Фиксированные» носители знания : модернизация методического сопровождения образования (*Библиотека*, 2012, № 2, с. 6–8).

49. Пятилетний юбилей отраслевой управленческой кафедры МГУКИ (*Мир библиографии*, 2009, № 5, с. 34–38);

50. Самая молодая отраслевая управленческая кафедра МГУКИ (Московский государственный университет культуры и искусств) : опыт интеграции культуры и образования в России : [сб.] – М. : Изд. дом МГУКИ, 2010, с. 79–86).

Внимателният преглед на публикациите, посветени на творчеството на проф. В. К. Ключев⁶, показва висока оценка на трудовите му от страна на библиотечното съобщество. Това е естествено, защото в лицето на този учен библиотекосъзнанието и библиотечното дело имат един непрекъснато развиващ се творец, който обогатява цялостния и дейностен комплекс. Чрез неговия труд библиотекосъзнанието и библиотечната дейност са сфера, вкоренена в целия спектър на човешкото знание и на човешката дейност.

Системният подход е този, който поражда творчеството на проф. В. К. Ключев и неслучайно именно този подход е избран в качеството на подзаглавие на рецензираната книга.

Като синопсис на мениджмънта – маркетинга – правото – педагогиката на библиотечно-информационната дейност изглежда планировката на библиотекосъзнанието и библиотечното дело през XXI в. в трудовите на професор Владимир Константинович Ключев и в неговата последна електронна книга.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА И БЕЛЕЖКИ

¹ *Лат.*: Ден деня учи.

² Изд. се съхранява в личния архив на авт. на наст. рец.

³ *Тук и по-надолу* са отбелязани поредните номера на статиите, номерирани в рец. CD ROM.

⁴ *Гр.*: synopsis – разглеждане (сводно, сумарно изложение на възгледи по даден въпрос).

⁵ Всички цит. в тази публ. са по рец. изд. на CD ROM

⁶ 1. Ключев, В. К. // *Старейшая кафедра университета. История кафедры библиотековедения* : Сб. – М., 2000, с. 61–62; 2. Пашин, А. И. Ключев Владимир Константинович. // *Библиотечная энциклопедия*. – М. : Пашков дом, 2007, с. 492–493; 3. Владимир Константинович Ключев : Биобиблиогр. указ. : (К 50-летию со дня рождения). – М., 2007. – 152 с. ; 4. Столяров, Ю. Н. Увлеченный библиотековед. // *Там же*, с. 6–31; 5. Горшков, Ю. А. Управленческая матрица библиотечной микроэкономики профессора В. К. Ключева. // Ключев, В. К. Управленческая экономика российской библиотеки : Моногр. – М. : ФАИР, 2007, с. 8–16; 6. Каратыгина, Т. Ф. Ученый, организатор и пропагандист библиотечного дела. // *Науч. и техн. б-ки*, 2007, № 6, с. 82–86; 7. Дворкина, М. Я. Педагог, исследователь, организатор. // *Мир библиогр.*, 2007, № 3, с. 76–77; 8. Соков, П. С. Библиотековед по призванию // *Библиогр.*, 2007, № 4, с. 121–123; 9. Езова, С. А. Ученый и педагог в зеркале библиографии. // *Там же*, с. 103–104; 10. Столяров, Ю. Н., Езова С. А. И это все о нем... // *Библ. дело*, 2007, № 11, с. 39; 11. Владимир Константинович Ключев. // Соколов, А. В. Библиотечная интеллигенция в России. XX – начало XXI века : Ист. очерки. – М., 2008, с. 238–240; 12. Столяров, Ю. Н. Многого достиг и многое еще впереди... // *Молодые в библ. деле*, 2008, № 9, с. 36–38; 13. Езова, С. А. Порядочность – от слова „порядок”. // *Там же*, с. 38–39; 14. Викулова, В. П. Роль личности в современном инновационном процессе развития библиотековедения и библиотечного дела. // *Там же*, с. 45–48; 15. Алтухова, Г. А. Слово о Матери и сыне. // *Там же*, с. 49–52; 16. Пашин, А. И. Человек, устремленный в будущее... // *Библиопанорама*, 2009, № 2, с. 19–21; 17. Езова, С. А. Презентация известной личности. // *Там же*, с. 21–22. и др.

SYNOPSIS OF MANAGEMENT, MARKETING, LAW AND PEDAGOGICS OF THE LIBRARY AND INFORMATION ACTIVITY (Problems of planning in library science and librarianship during XXI c.) Prof. D.Sc. Alexandra Kumanova Resume

The reviewed electronic book by professor Vladimir Konstantinovich Klyuev (*Organization and Economic Aspects of the Library and Information Activity: Systematic Approach*. Moscow, 2013) is presented as a synopsis of management – marketing – law – pedagogics of the library and information activity as it looks like the planning of the library science and librarianship in XXI century in his works.

Keywords: management – marketing – law – pedagogics of the library and information activity: synopsis





„НА БРЕГА НА ЛИСАБОН” ОТ ЛЪЧЕЗАР ГЕОРГИЕВ И/ИЛИ ПРЕБИВАВАНЕ В ПРОСТРАНСТВОТО НА ЕДИН КУЛТУРЕН СВЯТ

Никола Бенин

*От шестия етаж на хотела се любувам на невероятна гледка
към проспектите на съвременен Лисабон.
Лъчезар Георгиев¹*

Историята на пътеписа в литературата съдържа различни гледни точки и творчески подходи при описанието на дестинациите. Едни от авторите се придържат изцяло към географския подход, други към белетристичния, трети към социално-политическия. Лъчезар Георгиев избира свой начин да ни запознае с интересното и примамливо пространство на Лисабон. Този начин се основава на съвместяването на пътните записи, в резултат на видяното и преживяното, с научното изследване на културата и книжовните връзки между португалския и българския народ. Иначе казано, описанието на площад *Маркеш де Помбал*, река Тежу, квартала Байша, крепостта Сау Жорже, както и на книжовността и на печатното дело в Португалия не се противопоставят, а сполучливо се допълват. Страстният пътешественик, отправил се към непознатото и загадъчното, и ученият, специалистът по книгоиздаване и библиотечно-информационни дейности, проф. Лъчезар Георгиев вървят заедно, за да ни запознаят с духовния живот, атмосферата и забележителностите на Лисабон.

Така че това не е пътепис, написан при спазване на традиционните жанрови особености. Това е книга, която носи белезите на постмодернистичния подход при представянето и структурирането на фактите, явленията, културните продукти и топосите в португалската столица. Съгласно естетическите принципи на постмодернизма съществуващите модели на описание се ревизират и се търсят концептуално гъвкави решения при организирането на текста. Едно от тези новаторски решения е симбиозата на стилистично различни жанрове в съдържанието на книгата². Лъчезар Георгиев проявява несъмнени предпочитания към съчетаването на жанрове, което му осигурява интересни и богати възможности да опише света на човека и човешките

постижения. За пример ще посоча предишната му книга „Полет до Малпенса”, в която между-текстово „съжителстват” разказът, пътеписът и репортажът³. В този смисъл книгата „На брега на Лисабон” представлява постмодернистично есе, което включва в себе си пътеписа, разказа на очевидци и научното изследване. И още нещо, самият автор не дава точно и определение на жанра на неговата книга. Във вестник „Янтра днес” той споделя: „За някои читатели книгата ще се стори подобна на пътепис. Специалистите дори ще я определят като разгърнат фийчър, други пък ще кажат, че позоваванията върху различни източници носят научна или документално-публицистична специфика”⁴.

Макар че творбата на Лъчезар Георгиев да представлява един новаторски начин за презентиране на Лисабон, тя продължава добрите традиции на българския пътепис, поставени от Иван Вазов⁵, Константин Вличков⁶ и Алеко Константинов⁷. В книгата „На брега на Лисабон”. Влиянието на Константин-Величковите пътеписи „Писма от Рим” може да бъде открито при представянето на културните постижения и духовната атмосфера в португалската столица. Особено отчетливо това въздействие проличава в осма глава „Духовният меценат на португалската книжовност и изкуствата”, в която авторът, впечатлен от мащабното спонсориране на културата, пише: „Изкуствени езера със скрити шадравани и стъпаловидни пътеки, пресичащи моравата с насядали туристи в слънчевата утрин, скулптури и птици населяват парка на великия меценат, а в естествена среда на хармония и красота откривам просторен музей с колекция от статуи, ювелирни модернистични произведения в стила на арт нуво и дори картини на френските импресионисти, и цялото това великолепие обхваща период от четири хиляди години история на източното и западното изкуство”⁸.

Алеко-Константиновото влияние пък се откроява в три направления. Първото направление е свързано с вмъкването в пътеписа на разкази на хора, които имат своите преживявания при съприкосновението с мястото, което е обект на описание. В Чикаго Алеко се среща с Ганьо Сомов (Бай Ганьо), който споделя, че този свят е „бамбашка свят” – „студен свят”, „па и жените им хептем заиф работа”⁹. Лъчезар Георгиев в пета глава „По зъберите на крепостта Сау Жорже (Свети Георги) с подзаглавие „Двама българи разказват приключенията си на път от Виена през Берлин за Лисабон” разказва за неприятните преживявания и злополуката на Спиридонов и Мария-Лучия. На берлинското летище *Тегел* в залата за посрещачи „мургав мъж към четирийсетте” оглежда внимателно присъстващите и вперва погледа си към Мария-Лучия. Спиридонов си мисли, че непознатият мъж се е припознал и после отново го вижда в автобуса до „смугла жена със смолисти коси и матова кожа”, мислейки си, че светът е малък, след като хората се срещат лесно из Европа след падането на Берлинската стена. Наративът по-нататък разкрива, че тази първоначална среща не е случайна и двамата мургави спътници са нагли похитители, които пред любопитните погледи на немците, се опитват да вземат чантата на Мария-Лучия. Техният брутален опит е осуетен от Спиридонов, който яростно най-напред стоварва удар по челюстта на мургавия мъж и след това избива ножа от ръката му. Двамата мургави крадци побягват, сподиряни от освиркванията на свидетелите на смайващата случка.

Второто Алеково влияние е по отношение на съпоставките между чуждия и българския свят. Ще припомним за сравненията, които Алеко Константинов прави между природата в Швейцария и красотите на природата в България, в пътеписа „Какво? Швейцария ли?”. Лъчезар Георгиев многократно, описвайки красотите и случващото се в Лисабон, възвръща поглед и към България. Той сравнява лисабонските бездомници с нашенските клошари, футболните фенове на „Бенфика” с нашите запалнянковци, реда при паркирането на автомобилите в португалската столица с нашите ненавиждани „паяци”, които вдигат неправилно паркираните автомобили, тяхната спешна медицинска помощ с нашата, съпроводена с биенето на лекари, след като линейката закъснее.

Трето влияние е свързано с емоционално-образното описание на наблюдаваните забележителности и културни постижения в португалската столица. Подобно на Алеко Константинов и Лъчезар Георгиев въодушевено, оценъчно и художествено-пластично описва ярките си впечат-

ления от досегас културния свят на Лисабон. Ще приведем само един пример: „Приседнал в тихата привечер на брега на Лисабон, се вирам в синьо-зелените води на река Тежу и бялата яхта, която бразди залива срещу огромния кръст на Христос Властителя. Край мен се изнизва в колона група добре облечени тъмнокожи дами и господа на средна възраст, види се, поредната екскурзия с африкански туристи, което тук не се схваща като нещо екзотично, а си е в реда на нещата, нали и те са били част от великата колонизаторска територия на Португалия. От преводача разбирам, че идват от Ангола. Те ми се усмихват благо и аз също им махам с ръка”⁹.

Нека да проследим пребиваванията на Лъчезар Георгиев в културния свят на Лисабон. В науката съществуват различни определения за „културен свят”. Едно от сполучливите определения е на Валери Стефанов, според който този свят е „подреден свят”.

Пребиваване в културния свят като територия

В пролога на книгата „На брега на Лисабон” научаваме, че след опустошителното земетресение през ноември 1755 година, Маркиз де Помбал изисква изготвянето на грандиозен проект, в който са заложени „правите геометрични пропорции, еднаквите вертикални пропорции и уеднаквяване на новия сграден фонд”¹⁰. Автор на проекта е Мануел да Майа. В това ново оформяне на града една от неговите забележителности е създадената през 1768 година Ботаническа градина на площ 3,5 хектара при кралския дворец в квартал Ажуда (Ajuda). Градината е оформена посредством геометрично свързани алеи с цветя и екзотични растения. Друга гордост за жителите е Националният дворец Ажуда, превърнат в музей, в който се съхраняват изящни мебели, гоблени по картини на Франциско Гоя, живописни платна на Домингуш Антонио Секейра и Виейра Портуензе.

Първа глава „Из пъстрия многолик Лисабон” ни запознава с основните забележителности на португалската столица. Лъчезар Георгиев с прецизен поглед успява да види най-известните места в града. В неговото представяне той успешно съчетава обективното описание на забележителните топоси с личната преценка и емоционалното отношение към тях. По този начин се превръща в интересен разказвач, който споделя своите непосредствени впечатления и чувства от пребиваването си в Лисабон. Пътешественикът с нескрита привързаност към града разказва за историческата кула „Белем”, *Площада на рес-*

таврапорите, акведукта *Aqueduto das Aguas Livres*, Музеят на водата, двореца Сау Бенту, познат като дворец на Националната асамблея на републиката, манастира Жеронимуш, Белемският дворец, площада с паметника на Маркеш де Помбал и др.

Лъчезар Георгиев с присъщия си усет за откриване на красотата в Лисабон не пропуска да опише и най-дребните детайли от подредеността на пространството. Неговият поглед се спира на малките бели павета, с които са наредени почти всичките тротоари. Впечатлява го и „строгий и дисциплиниран трафик“ по улиците.

Лисабон, освен със своите архитектурни забележителности, привлича вниманието и задоволява любопитството на пътешественика и музиканта Лъчезар Георгиев с международния Иберийски маскен фестивал, с пропитата с тъга музика *фадо*, с представленията в *Театро национал „Сао Карлос“*, с музикалния фестивал *Arko do Cedo*.

Представите на читателя за забележителностите, културните постижения и историческите завоевания се разширяват в следващите две глави. В главата „За първооткривателите и техния паметник на река Тежу“ със завидна историческа осведоменост Лъчезар Георгиев пише за 52-метровия Паметник на първооткривателите, издигнат на самия бряг на реката и недалеч от манастира Жеронимуш. Той проучва неговата история на създаване и не пропуска да спомене годината на откриването му през 1960 г., както и че е създаден по идея на архитекта Котилелли Телму и скулптура Леополд де Алмейда. Тези факти от творческата история на паметника разкриват друга особеност на пътеписа за Лисабон. Пътешественикът Георгиев не само описва подробно и с чувство на нескрита симпатия значимите и интересните за туриста места в Лисабон, но и научно проучва исторически факти относно лицата и събитията, свързани с туристическия обект. Така ние разбираме, че монументът на първооткривателите е открит за петстотингодишнината от смъртта на Дон Енрики Мореплавателя. Неговото име не е много известно за българския читател и заслугата на Лъчезар Георгиев е, че ни запознава с него. Дон Енрики е живял между 1394–1460 година и негови са първите открития по протежението на африканския бряг. Зад паметника има скулптура на прочутите личности от времето на Великите географски открития между 1420 и 1447 година: Вашку да Гама, поета Луиш Камойнш, държащ в ръката си екземпляр от книгата си „Лузиадите“, математика Педро Нунеш, Алфонсу V, художника

Нуну Гонсалвеш, както картографи, астрономи и морски предводители.

Следващата глава „Кулата Белем – паметник на португалските мореплаватели от епохата на Вашку да Гама и неговите следовници“ с подзаглавие „Мостът „25 април“ и мономентът Христос-Властителя“ продължава да обогатява нашите познания за ролята на португалските мореплаватели по времето на Великите географски открития. Отново Лъчезар Георгиев проявява изследователски интерес към историята на построяването и стратегическо значение на Кулата Белем. Той пише: „Цялата елегантна кула била завършена около 1525 г., като целта била да служи за бастион и да отблъсква със силата на оръдейните залпове вражеските кораби, идващи от Атлантика в естуара на река Тежу”¹¹. Главата завършва с интересен разказ за младата българка, която е изгубила съпруга си в кулата. В този кратък разказ се проверяват устойчивостта на брачните връзки, които поддържат човешкия свят. Младата жена на четиригодишнината от сватбата се съмнява в своя мъж – „Ами ако ме е зарязал? Просто така?! Форевър?”. Мониторите откриват мъжа на последния етаж, замечтан „във върховния миг на самота“ по синьо-зелената шир и безкрайността. Дали този млад български мъж не се пренася във времето на Великите географски открития, за да дири нови светове за себе си и своето семейство? Авторът не ни остава дълго да мислим върху този екзистенциален въпрос и бърза чрез думите на оператора философски да завърши: „Да-а, понякога мъжът има нужда да остане сам сред неповторимото”. Неповторимото като красота, неповторимото като откритие, неповторимото като свобода. Тук е мястото да обобщим, че Лъчезар Георгиев се изявява, освен като увлекателен описател на забележителностите на Лисабон, но и като мъдър разказвач на житейски истории и човешки въжделения.

Пребиваване в културния свят като книжовност

В следващите глави на книгата „На брега на Лисабон“ са открити и демонстрирани научните интереси на Лъчезар Георгиев. Той проучва задълбочено и проникновено печатното дело в Португалия и това му дава възможност да покаже актуалната си позиция спрямо ценностите. След проучването на множество книги и интернет източници професор Георгиев твърди, че първият португалски майстор печатар на книги е Родриго Алвареш, роден във Vila Real. С основание се смята, че той е отпечатал богословските съчине-

ния на епископа на Порто, Диого де Соза, през 1497 година.

Най-значимият автор на португалския Ренесанс е Фернау Лопеш. Неговите книги „История на Португалия“ и „Хрониките на Дон Педру и Дон Жуау (първа и втора част) са написани на достъпен език и отразяващи неговите възгледи за движещите сили през тази културна епоха. Следват десетки автори и произведения, които показват богатия духовен живот в Португалия и вековните традиции при отпечатването на книгите. Лъчезар Георгиев възхитено и последователно описва издаването както на португалски, така и на преводни творби. Така например през 1889 година в Лисабон издателството на Антонио Мария Перейра издава книгата „Рафаело“ от Алфонс дьо Ламартин.

В представянето на духовния живот на Португалия и книжовното дело не са забравени и дълготрайните българо-португалски културни връзки. Нобеловият лауреат Жузе Сарамагу е познат на българските читатели с издания през 1989 година исторически роман „Възпоминание за манастира“. Други португалски автори, които са преведени на български са: Жозе Родригеш душ Сантуш с бестселъра му „Кодекс 632“, поетите: Ерберту Елдер, Фиама Паиш Брандо, Гащау Крус, Нуну Жудис, Фернандо Луиш, Паулу Тейшера и др., събрани в книгата „Съвременна португалска поезия“ на издателството на Мариана Тодорова „Карина М“. На български език са преведени и творбите на Мария Тереза Майя Гонзалеш: „Луната на Жуана“, „Пазачът на плажа“ и „Гашпар и Мариана“, както и романът на Жуау Агиар „Кръв и бисери в Макау“. Посочени са и българските автори, които са преведени на португалски език. Това са: Антон Дончев с историческия роман „Странният рицар на свещената книга“, Красин Кръстев с „Подвижни пясъци“ и Никола Вапцаров.

В проучването на книжовността на Португалия се съдържа един съществен момент за интересуващите го печатни издания. Пред забележителните автори и книги Лъчезар Георгиев застава в ролята на културния аташе, откриващият и създаващият духовни връзки. В бездуховното време, когато пътищата на културата са стеснени, той търси път към възможването на духа ни. Тогава, когато духовният живот има най-ниска цена, той показва високи духовни образци за следване и спасение.

Ето и налагащите се обобщения. Книгата „На брега на Лисабон“ ни дава възможност:

* Да открием нови хоризонти.

* Да виждаме повече.

* Да мислим за постиженията и забележителностите на португалския народ.

* Да се обогатим духовно.

* Да пребиваваме в един културен свят.

БЕЛЕЖКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. **Георгиев, Л.** На брега на Лисабон. София: АН-ДИ, 2014, с. 20.

2. Валерий Даниленко при изясняването на постмодернизма, посочва като характерна негова особеност „съчетаването в един текст на стилистично различни жанрове и литературни епохи“. // **Даниленко, В.** Постмодернизмът в руската литература: теория и практика. – Литературен свят <http://literaturesviat.com/?p=18949>; изследвайки симбиозата на различни жанрове при постмодернизма, Рей Брауни и Маршал Фишуик пишат: *Постмодернизмът е еkleктичен подход, който съчетава разнородни елементи от последните художествени стилове в едно ново и жизнеспособно официално споразумение.* Вж: // **Browne, R. B., Fishwick, M. W.** Simbiosis: popular culture and other fields. Ohio: Bowling Green State University Popular Press, 1988, p. 48.

3. Вж. **Бенин, Н.** Малпенса: топос на събиране и разделяне на човешки съдби в „Полет до Малпенса“ от Лъчезар Георгиев. // Литературен вестник. Год. 21, № 28, 18–24 юли 2012, с. 7.

4. **Димитрова, Зл.** Лъчезар Георгиев събра свои впечатления в книгата „На брега на Лисабон“. // Я н т р а днес, № 102 (3974), 4 юни 2014, с. 7. Вж. и в: <http://www.dnesbg.com/kultura/latchezar-georgiev-sabra-svoite-vpetchatleniya-ot-portugaliya-v-knigata-vna-brega-na-lisabonv.html>

5. **Вазов, И.** Разкази и пътеписи. София: Дамян Яков, 2005. За художествената специфика на Вазовите пътеписи вж: **Радослав Р.** История на природата в пътеписите на Иван Вазов. // В: Иван Вазов. Разкази и пътеписи. Съвременни оценки. Критически анализи, литературни разработки. В. Търново: Слово, 1995, 346–353.

6. **Величков, К.** Съчинения в 5 тома. Том III, Писма от Рим. Дневник. – София: Български писател, 1987.

7. **Константинов, А.** Пътеписи. Фейлетони. – Велико Търново: Слово, 1995. За проблемно-естетическите особености на пътеписите на Алеко Константинов вж: Радев, Р. Пътеписите на Алеко Константинов – за и против Бай Ганьо. // В: Алеко Константинов. До Чикаго и назад. Пътеписи от България. Велико Търново: Слово, 2000, 141–150.

8. **Георгиев, Л.** Цит. съч., с. 200–201.

9. **Георгиев, Л.** Пак там, с. 187–188.

10. **Георгиев, Л.** Пак там, с. 11.

11. **Георгиев, Л.** Пак там, с. 71.



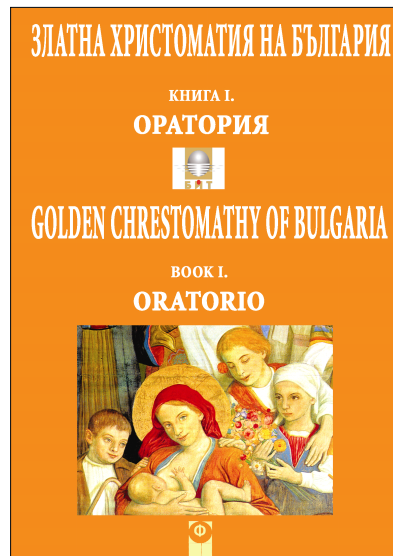


ПАНОРАМА НА БЪЛГАРСКИЯ НАЦИОНАЛЕН ЛИТЕРАТУРЕН КОСМОС

Полина Симова

Триптихът „Златна христоматия на България (Оратория. Антология. Историография)“, чиято първа книга* е издателски факт¹, е мащабен проект, предназначен да служи за справочно-информационни цели и за интелектуално осигуряване на учебно-педагогическия процес на Университета по библиотечнознание и информационни технологии (УниБИТ). Това е едновременно монографична публикация на символен хипертекст, който интригува всеки изучаващ и разпространяващ българското изящно слово, и модерно учебно пособие за практикумите по дисциплината академично писане, и помагало по академично говорене за студентите от УниБИТ, тъй като разширява речевата култура на изучаващите го.

Авторите – философът-когнитолог проф. д.п.н. Александра Куманова и писателят, литературен критик д-р Николай Василев – създават символния хипертекст „Бяла светлина. Оратория за България“ в продължение на десетина години като преминават през различни етапи. Началото е дисертационният труд на д-р Николай Василев под формата на универсален историографски модел на българската словесност. Следва периодът 2007–2014 г., когато с активното участие на проф. Куманова и д-р Василев са подготвени и представени пред широка аудитория по време на Академичните церемонии за 24 май – Деня на славянската писменост и култура и 1 ноември – Деня на народните будители интеракциите на Студентското научно общество „В началото беше словото“, „Да се наречеш българин“, „И словото стана плът“ („Плетение словес“, „Светна като слънце“, „Песен на песните“), „Не живея, а горя“, „Отворете и простете“. Преосмислени като част от информационния код на



българската литература тези интеракции, представени текстуално и графично, изграждат структурата на Ораторията. Интродукцията „Звезди обисипят свода небесен“ и финалът „Почакай, слънце!“ я рамкират.

Изтъквайки особения принос на ректора на УниБИТ проф. д.ик.н. Стоян Денчев, който пръв подкрепя идеята за създаване на Оратория на изящното слово за България, явяваща се условие и компонент на консолидацията на хуманна и културна основа на реалната съвременна информационна среда, авторите посвещават и Ораторията, и изданието и на него.

В книгата аналитико-синтетичната архитектурника на българското изящно слово от IX до XXI век е представена като системно единство на генеалогично обвързани ценностни прояви на феномените на българската художествена литература и българския книжовен език. Авторите фрагментират българската литература в самостоятелни сюжетни ядра, които впоследствие представят като дефрагментирани единни структури в строг семантичен ред. Творчеството на българските писатели и книжовници е представено като сложно организирана имплицативна художествена структура, в която определящи са връзките на съподчиненост между: християнски идеали и добродетели, рационално езиково строителство, грижа за

¹ Куманова, А. и др. Златна христоматия на България : Кн. I. Оратория : Аналитико-синтетична архитектурника на българското изящно слово от IX до XXI в. (Универсален информационен модел) : Учебно пособие по морфология на академичното текстописане : „Бяла светлина“ (Lux alba) : Оратория за България : Божествен флорилегиум – Идилiehen триптих : [1-3] / А. Куманова, Н. Василев ; Предг. А. Куманова, Н. Василев ; Интродукция А. Куманова ; Дейксис Н. Василев ; Под ред. на И. Теофилов, о. С. Пашов ; Терминолог. ред. Н. Казански ; Справ.-информ. ред. Цв. Найденова, А. Даскалов, Д. Ралева ; Библиогр. ред. М. Максимова ; *Посвещава се на проф. С. Денчев ; Епиграф: „Помогни ми, Господи, да помогна на слепите да прогледнат.“* – Н. Василев. – София : За буквите – О писменехъ, 2013. – 392 с. : с ил. – (Факлоносци ; VIII). – Показалец на имената ; Показалец на загл. на текстовите произведения ; Показалец на загл. на муз. творби ; Показалец на съкр. на авт. и цит. текстове ; Списък на ил. ; Списък на съкр.

литературния език, опознаване и опазване на автентичния словесен фолклор, търсене на сюжети, които формират универсални модели за позитивна нравственост. Движейки се по семантичната ос природа : род : родина : разум : вяра : език : литература авторите търсят и обозначават естествените граници на едно не само национално, но и универсално, уникално хуманитарно знание, наречено българска художествена литература.

Книгата излиза като том VIII на поредицата *Факлоносци* на издателство „За буквите. О писменехъ”. Изданието притежава богат справочно-информационен апарат: Именен показалец, Показалец на заглавията на текстовите произведения, Показалец на заглавията на музикалните творби, Показалец на съкращенията на авторите и цитираните текстове, Списък на илюстрациите, Списък на съкращенията.

От голямо значение за осмисляне на съдържанието на книгата са предговорът „Ризома на литературното съзерцание и познание”, автори проф. Куманова и д-р Василев, интродукцията „Святото Кирило-Методиево дело: провидчество на XXI век (философска и информационна картина на познанието и обществото), написана от проф. Куманова, както и бележките към текста, където са обобщени и обяснени идеите и вижданията на авторите за българската литература и символното знание, интерактивната същност и визуализацията на Ораторията.

Книгата има и своето електронно издание на сайта на УниБИТ.

PANORAMA OF THE BULGARIAN NATIONAL LITERARY REALM

Polina Simova

Rec. ad op.: Kumanova, A. et al. Golden chrestomaty of Bulgaria : Book I. Oratorio : Analytic-synthetic architectonics of Bulgarian refined speech from IX to XXI c. (Universal information model) : Textbook of morphology of the academic text writing : „White light” (Lux alba) : Oratorio for Bulgaria : Devine florilegium – idyllic triptych : [1-3] / Pref. A. Kumanova, N. Vasilev ; Introd. A. Kumanova ; Deixis N. Vasilev ; Gen. ed. I. Theophilov, Rev. S. Pashov ; Terminol. ed. Nikola Kazanski ; Ref.-inform. ed. D. Raleva, Ts. Naydenova, A. Daskalov ; Bibliogr. ed. M. Maximova ; *Dedicated to Prof. D.Sc. Stoyan Denchev ; Epigraph:* „Help me, Lord, to help the blind see the light” – N. Vasilev. – Sofia: About Letters – O pismeneh, 2013. – 392 p. : ill. – (Torch-bearers ; VIII). – Index of names ; Index of titles of textol. works ; Index of titles of mus. works ; Index of abbrev. of authors and of cited texts ; List of ill. ; List of abbrev. – In Bulg.



Списание „Издател” излиза като дългосрочен творчески и научноизследователски проект на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, ръководен от проф. д-р Лъчезар Георгиев. Проектът се подкрепя от УниБИТ, под патронажа на неговия ректор проф. д.ик.н. Стоян Денчев.



Корица на брой 1
на сп. „Издател”,
излязъл през октомври
1994 г.
Основател
Лъчезар Г. Георгиев

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”
Стопански факултет

Университетско издателство
„Св. св. Кирил и Методий” – В. Търново, 2013
Печатница „СИРА” – В. Търново, 2014

Редактор на броя
проф. д-р Лъчезар Георгиев

Формат 60x84/8 Печатни коли 8

ISSN 1310 – 4624

Годишен абонамент или заявка за сп. „Издател” може да направите на адреса на редакцията:

5000 Велико Търново, ул. „Теодосий Търновски” № 2, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”
тел.: 062/ 618 295; 63 11 76; E-mail malina_pd@abv.bg

DEAR READER,

You can subscribe to the „Publisher” magazine for the year 2014 by sending the subscription fee by mail-order to the following address:

5000 Veliko Turnovo, 2 Theodosi Turnovsky Str.
„Cyril and Methodius” University, Prof. Dr. Luchezar Georgiev Georgiev
E-mail: Lu4ezargeorgiev@abv.bg